Colecțiile Cotidianul
LITERATURA
62

CHINUA ACHEBE
O lume se destramă

EDITURA UNIVERS

Născut pe 16 noiembrie 1930, Albert Chinualumogu Achebe, cunoscut drept Chinua Achebe, este scriitorul care a făcut o lume întreagă să vorbească despre literatura africană, şi asta chiar după debutul cu *O lume se destramă* (*Things Fall Apart*, 1958). Considerat prototipul romanului african modern, *O lume se destramă* este cel mai cunoscut, mai citit şi mai tradus roman din literatura Africii. De la anul apariției, s-a vândut în opt milioane de exemplare, a fost tradus în cincizeci de limbi, a fost subiectul a nenumărate studii academice şi l-a transformat pe autorul lui într-unul dintre candidații cu şanse apreciabile la premiul Nobel.

Achebe s-a născut în sânul comunității Igbo din Ogidi, un sat din sudul Nigeriei, învățămintele creştine, poveştile transmise prin viu grai, dar şi lecturile din literatura Occidentului au fost experiențe timpurii care i-au modelat scrierile de mai târziu. Autor a nenumărate volume de proză scurtă, eseuri şi articole puternic polemice pe tema politicilor post-coloniale, Achebe este asociat de cele mai multe ori cu romanele care l-au făcut cunoscut peste tot în lume: *No Longer at Ease* (1960) tradusă la Editura Univers sub titlul *în Impas*, *Arrow of God* (1964) sau *A Man of People* (1966), toate scrise în limba engleză.

O lume se destramă este un roman luxuriant, fără a avea nimic din exotismul prin care Africa e trezită la viață în literatura europeană. Centrat pe povestea de viață a lui Okonkwo, unul dintre cei mai puternici capi ai unui clan Igbo, romanul lui Achebe documentează conflictele dintre vechile credințe ale locului şi noile table de legi impuse de colonizatorii albi, la sfârşitul secolului XIX. Povestea nu rămâne, însă, o simplă cronică, oricât de conflictuală, a ciocnirilor dintre credințe şi valori incompatibile. Esența tare a cărții lui Achebe ține de meşteşugul de a pune laolaltă poveşti cu idoli străvechi, născute în sânul tribului, dar şi dificile relații de familie şi putere, toate legate de o limbă în care s-au infiltrat vorbele aspre ale fostelor căpetenii din satele Africii.

Alina Purcan

CHINUA ACHEBE
O lume se destramă

Traducere şi note de ANGELADUPLESCHI
Colecțiile Cotidianul. LITERATURA
EDITURA UNIVERS Bucureşti 2008
Coperta colecției: Octavian Cociş
Coperta: Marius Matieş
Redactor: Diana Crupenschi
Foto: Gulliver/AFP PHOTO/Frank May

CHINUA ACHEBE
Things Fall Apart

Chinua Achebe,
1958
Univers Publishing House, Inc,
2008

ISBN 978-1-60257-081-8

Rotindu-şi zborul şoimul spirale vaste-atinge: *Îl strigă-n van şoimarul, s-asculte nu mai poate. O lume se destramă, din miezul său se stinge. Pulsează anarhia, mustind în tot şi-n toate.*

W.B. Yeats,

A doua venire

PARTEA I

CAPITOLUL 1

Okonkwo era bine cunoscut în cele nouă sate, şi chiar mai departe. Faima lui se datora unor însemnate realizări personale. La vârsta de optsprezece ani devenise mândria satului pentru că îl doborâse pe Amalinze Pisica. Amalinze era marele luptător pe care, timp de şapte ani, nimeni, de la Umuofia la Mbaino, nu reuşise să-l învingă. I se spunea Pisica pentru că spatele lui nu atinsese niciodată pământul. Pe acest bărbat Okonkwo îl pusese la pământ într-o luptă despre care toţi bătrânii spuneau că fusese una dintre cele mai cumplite, de pe vremea când întemeietorul aşezării lor se luptase cu un spirit din sălbăticie timp de şapte zile şi şapte nopţi.

Bătuseră tobele, se auziseră fluierele, iar spectatorii îşi ţinuseră răsuflarea. Amalinze era un luptător iscusit şi viclean, dar Okonkwo aluneca precum peştele în apă. Li se încordase fiecare nerv şi flecare muşchi de pe braţe, spate şi coapse, şi aproape că li se auzeau oasele frângându-se. În final Okonkwo ieşise învingător.

Asta se întâmplase cu mulţi ani în urmă, trecuseră de atunci peste douăzeci de ani, şi în acest timp faima lui Okonkwo se răspândise ca un foc în sălbăticie, sub suflarea harmattanului1.

Era înalt şi bine făcut, iar sprâncenele sale stufoase şi nasul mare îi dădeau un aer foarte sever. Respira greu, şi se spunea că atunci când dormea, nevestele şi copiii lui din celelalte colibe îl auzeau respirând. Când mergea, călcâiele-i abia atingeau pământul, şi părea că merge pe arcuri, ca şi cum ar fi fost gata să se năpustească asupra cuiva. De fapt, se întâmpla adesea să se năpustească asupra oamenilor. Era uşor bâlbâit, şi de fiecare dată când se enerva şi nu-şi găsea cuvintele la timp, îşi folosea pumnii. Nu avea răbdare cu oamenii neisprăviţi. Nu avusese răbdare nici cu tatăl lui.

---

1 Vânt uscat şi nisipos care bate dinspre Sahara înspre Oceanul Atlantic, din luna noiembrie şi până în martie.

Unoka, căci aşa îl chema pe tatăl lui, murise în urmă cu zece ani. Fusese un om leneş şi nechibzuit, care nu era în stare să se gândească la ziua de mâine. Dacă se întâmpla să aibă bani, foarte rar, de altfel, îşi cumpăra imediat câteva tigve cu vin de palmier, îşi chema vecinii şi petrecea. Obişnuia să spună că de fiecare dată când se uita la gura unui mort, îşi dădea seama ce nebunie era să nu mănânci ce aveai în timpul vieţii. Era, bineînţeles, plin de datorii, datora bani fiecărui vecin, de la câteva cochilii2 la sume considerabile.

Era înalt, dar foarte slab, şi uşor aplecat de spate. Faţa-i era suptă şi tristă, mai puţin în zilele când bea sau cânta din fluier. Se pricepea foarte bine să cânte din fluier, şi cele mai fericite clipe ale sale erau cele două sau trei luni pline, după recoltă, când muzicanţii satului îşi coborau instrumentele agăţate deasupra vetrei. Unoka obişnuia să cânte cu ei, cu faţa radiind de fericire şi de pace. Câteodată era chemat, împreună cu trupa sa şi cu dansatorii *egwugwu3*, să meargă într-un sat vecin, să stea cu oamenii de acolo şi să-i înveţe melodiile lor.

Obişnuiau să rămână în astfel de vizite timp de trei sau patru săptămâni4, cântând şi petrecând.

Lui Unoka îi plăceau mâncarea bună şi compania plăcută, îi plăcea perioada aceasta din an, când ploile se opreau, iar soarele era în fiecare dimineaţă de o frumuseţe năucitoare. Nu era nici prea cald, pentru cf,harmattanul, vântul uscat şi rece, bătea dinspre nord. În unii ani bătea cu putere şi în aer plutea o negură deasă. Atunci bătrânii şi copiii stăteau în jurul unui foc de lemne, încălzindu-şi trupurile. Lui Unoka îi plăcea totul, îi plăceau primii ulii care se întorceau o dată cu anotimpul secetos şi copiii care îi întâmpinau cu cântece, îşi aducea aminte de propria lui copilărie, de vremurile când hoinărea pe câmpuri, căutând să vadă vreun uliu plutind uşor pe cerul albastru. De îndată ce zărea unul, începea să cânte din toată inima, urându-i bun-venit din călătoria lui atât de lungă, şi întrebându-l dacă adusese cu el vreo bucată de pânză.

Dar asta se întâmpla cu mulţi ani în urmă, pe vremea când era copil. Unoka, ajuns la vârstă matură, era un neisprăvit. Era sărac, iar nevasta şi copiii lui abia dacă aveau ce să mănânce. Oamenii râdeau de el pentru că era un trântor şi se jurau să nu-i mai împrumute bani, fiindcă nu-i dădea niciodată înapoi. Dar Unoka reuşea întotdeauna să mai obţină un împrumut, şi aduna datorii peste datorii.

Într-o zi primise vizita unui vecin de-al său, pe nume Okoye. Unoka stătea în coliba lui, tolănit pe un pat de pământ, şi cânta din fluier. Se ridică imediat şi

---

2 Este vorba despre cochiliile unei specii de moluşte (*Cypraea maneta*), folosite în trecut ca monede, în Africa şi Asia.

3 Persoane mascate care întruchipează spiritele strămoşilor.

4 în original *markets*, *market weeks*. În calendarul populaţiei Ibo, săptămâna are patru zile, prima zi din săptămână fiind zi de piaţă. Prin urmare, trei sau patru săptămâni înseamnă între douăsprezece şi şaisprezece zile.

dădu mâna cu oaspetele său, care despături apoi pielea de capră pe care o ținea sub braț şi se aşeză pe jos. Unoka aduse din încăperea alăturată un mic platou de lemn cu o nucă de cocos, piper de Guineea şi o bucată de cretă albă.

— Am adus o nucă de cocos, anunță el aşezându-se, şi-i dădu platoul oaspetelui său.

— Mulțumesc. Cine aduce nuci de cocos aduce viață. Dar cred că ar trebui s-o spargi tu, spuse Okoye, dându-i înapoi platoul.

— Nu, tu trebuie s-o spargi, veni răspunsul. Continuară aşa pentru câtva timp, până când Unoka acceptă onoarea de a sparge nuca. Între timp Okoye luă o bucată de cretă, trase câteva linii pe podea şi apoi îşi coloră degetul mare de la picior.

Unoka sparse nuca şi se rugă la strămoşi pentru viață, sănătate şi pază împotriva duşmanilor. După ce mâncară, discutară despre diferite lucruri: despre ploile puternice care inundaseră câmpurile cu igname, despre următoarea sărbătoare organizată în cinstea strămoşilor şi despre războiul inevitabil cu satul Mbaino. Unoka nu se bucura niciodată să audă vorbindu-se despre război. De fapt, era un laş şi nu suporta să vadă sânge. Aşa că schimbă subiectul şi vorbi despre muzică, iar fața i se lumină, în minte îi răsunau ritmurile complexe şi amețitoare care se înălțau din *ekwe*[5], *udu*[6] şi *ogene*[7], şi sunetul fluierului care se strecura printre ele şi le însoțea cu melodia sa variată şi tânguitoare.

Efectul final era o melodie veselă şi vioaie, dar dacă ascultai cu atenție sunetul fluierului, înălțându-se şi coborând, şi apoi spărgându-se în ritmuri fragmentate, îți dădeai seama că era plină de întristare şi durere.

Okoye ştia şi el să cânte. Cânta la *ogene*. Dar nu era un neisprăvit ca Unoka. Avea un hambar plin de igname şi trei soții. Şi acum dorea să-şi ia titlul Idemili, al treilea dintre cele mai importante titluri din acel loc. Urma să organizeze o ceremonie foarte costisitoare şi încerca să-şi adune la un loc toate resursele. Acesta era, de fapt, motivul pentru care venise să-l vadă pe Unoka. Îşi drese vocea şi începu să vorbească:

— Îți mulțumesc pentru nuca de cocos. Ai auzit, poate, de titlul pe care vreau să mi-l iau în curând.

Până aici vorbise limpede, dar următoarele şase propoziții Okoye le spuse în proverbe. Cei din neamul Ibo prețuiau foarte mult arta conversației, iar proverbele erau uleiul de palmier cu care se mâncau cuvintele. Okoye se pricepea să vorbească, vorbi mult şi ocolit, şi în cele din urmă îşi spuse păsul de-a dreptul. Pe scurt, îi ceru lui Unoka să îi înapoieze cele două sute de cochilii pe care i le împrumutase cu peste doi ani în urmă. De îndată ce înțelese unde bătea prietenul său, Unoka izbucni în râs. Râse mult şi tare, iar vocea îi răsuna cu

5 *Ekwe*: tobă din lemn.
6 *Udu*: vas de lut folosit ca instrument muzical.
7 *Ogene*: gong african.

putere, ca un *ogene*, şi îi dădură lacrimile. Oaspetele său rămase fără grai de uimire, în cele din urmă, Unoka reuşi să-i răspundă între două noi hohote de râs.

— Ia priveşte peretele ăsta, spuse el, arătând înspre peretele din celălalt capăt al colibei, care fusese dat cu pământ roşu şi strălucea. Ia priveşte toate urmele astea de cretă, şi Okoye văzu grupuri de mici linii perpendiculare, desenate cu creta. Erau cinci grupuri, cel mai mic având zece linii. Unoka se pricepea să joace teatru, aşa că făcu o pauză, luă o priză de tutun şi strănută zgomotos, apoi continuă:

— Fiecare grup reprezintă o datorie față de cineva, şi fiecare linie înseamnă o sută de cochilii. Vezi, bărbatului ăluia îi datorez o sută de cochilii. Dar n-a venit să mă trezească dimineața ca să i le dau înapoi. O să te plătesc, dar nu astăzi. Bătrânii spun că soarele străluceşte mai întâi asupra celor care stau în picioare, şi abia după aceea asupra celor care îngenunchează sub ei. Îmi voi plăti mai întâi datoriile cele mai mari. Şi mai luă o priză de tutun, ca şi cum asta ar fi însemnat pentru el să-şi plătească mai întâi datoriile cele mai mari. Okoye îşi făcu sul pielea de capră şi plecă.

Unoka murise plin de datorii şi fără nici un titlu. Nu e de mirare că fiului său, Okonkwo, îi era ruşine cu el. Din fericire, în acele locuri un bărbat era judecat după propriile sale fapte, şi nu după cele ale tatălui său. Okonkwo era cu siguranță croit pentru lucruri mărețe. Era încă tânăr când şi-a câştigat renumele de cel mai bun luptător din toate cele nouă sate. Era un agricultor bogat, avea două hambare pline cu igname şi tocmai se căsătorise cu cea de-a treia soție a sa. În plus, avea două titluri şi dăduse dovadă de un curaj extraordinar în cele două războaie tribale. Prin urmare, chiar dacă era încă tânăr, Okonkwo se număra deja printre cei mai de seamă oameni ai vremii lui. Poporul lui îi respecta pe cei în vârstă, dar îi adora pe cei destoinici.

Cum spunea o vorbă din bătrâni, dacă un copil se spală pe mâini, poate să mănânce la masă cu regii. Fără îndoială, Okonkwo se spălase pe mâini şi mânca la masă cu regii şi bătrânii satului. Şi aşa a ajuns el să aibă grijă de băiatul sortit pieirii pe care satul vecin îl oferise drept ofrandă celor din Umuofia, ca să evite războiul şi vărsarea de sânge. Numele băiatului blestemat de soartă era Ikemefuna.

CAPITOLUL 2

Se întâmplase mai demult. Okonkwo tocmai stinsese lampa cu ulei de palmier şi se întinsese pe patul lui de bambus, când aerul nemişcat al nopții fusese străbătut de zgomotul provocat de crainicul satului, care bătea din *ogene*. *Gome*, *gome*, *gome*, *gome*, bubuia clopotul de metal. Apoi crainicul îşi strigase mesajul, iar la sfârşit mai bătuse o dată din *ogene*. Mesajul era următorul: fiecare bărbat din Umuofia trebuia să se prezinte a doua zi dimineața în piața satului. Okonkwo se întrebă ce se întâmplase, căci, cu siguranță, ceva se întâmplase. Simțise foarte clar o notă tragică în vocea crainicului, şi chiar şi acum o mai putea auzi, pe măsură ce se pierdea în depărtare.

Era o noapte foarte liniştită. Nopțile erau mereu liniştite, în afară de nopțile cu lună plină, întunericul ascundea o amenințare vagă pentru aceşti oameni, chiar şi pentru cei mai curajoşi. Copiilor li se spunea să nu fluiere noaptea, pentru că ar fi putut chema spiritele rele. Animalele sălbatice deveneau în întuneric şi mai sinistre şi mai ciudate. Noaptea, unui şarpe nu i se spunea niciodată şarpe, pentru că ar fi putut să audă. I se *spunea frânghie*. Şi astfel, în acea noapte când vocea crainicului se pierdea treptat în depărtare, lumea fu cuprinsă din nou de tăcere, o tăcere vibrantă, accentuată de freamătul universal a milioane şi milioane de insecte ale pădurii.

În nopțile cu lună plină totul era diferit. Se auzeau vocile vesele ale copiilor care se jucau în câmp deschis. Şi poate că cei mai mari ca ei se jucau în doi în locuri mai puțin deschise, iar bărbații şi femeile în vârstă îşi aduceau aminte de vremurile din tinerețe. Cum spun cei din neamul Ibo: „Când străluceşte luna, şi schilozilor le vine chef să se plimbe”.

Dar în noaptea aceea era linişte şi întuneric. În toate cele nouă sate crainicul satului bătea din *ogene* şi anunța bărbații să se prezinte la întâlnirea de a doua zi dimineața. Pe patul său din bambus, Okonkwo încerca să îşi dea seama despre ce fel de urgență era vorba: vreun război cu clanul vecin? Acesta era motivul cel mai probabil, iar lui nu-i era frică de război. Era un om de acțiune, un bărbat războinic. Spre deosebire de tatăl lui, nu se speria dacă vedea sânge, în ultimul război purtat de Umuofia, el fusese primul care se întorsese acasă cu un craniu de om. Era cel de-al cincilea craniu în posesia sa, şi Okonkwo mai avea încă multe zile înainte. La ocazii speciale, precum înmormântarea vreunui om faimos din sat, obişnuia să-şi bea vinul de palmier din primul craniu pe care-î câştigase.

A doua zi de dimineață piața era plină. Trebuie să fi fost acolo vreo zece mii de oameni, vorbind toți în şoaptă, în cele din urmă Ogbuefi Ezeugo se ridică în mijlocul lor şi urlă de patru ori „*Umuofia kwenu*”, întorcându-se de fiecare dată în altă direcție şi agitându-şi pumnii strânşi în aer. Şi de fiecare dată zece mii de oameni răspunseră „*Yaa*!”. Apoi se lăsă o tăcere deplină. Ogbuefi Ezeugo era un

bun orator şi era mereu ales să vorbească în astfel de ocazii, îşi trecu mâna prin părul încărunțit şi îşi mângâie barba albă. Apoi îşi aranja pânza pe care şi-o trecuse pe sub braț şi şi-o înnodase deasupra umărului stâng.

— *Umuofia kwenu*, urlă el a cincea oară, şi mulțimea îi răspunse urlând.

Apoi, asemenea unui om posedat, îşi împinse cu o mişcare bruscă mâna stângă în față, arătând înspre Mbaino, şi spuse printre dinții încleştați şi strălucitor de albi:

— Fiii ăia de animale sălbatice au îndrăznit să omoare o fiică din Umuofia. Îşi lăsă capul în jos şi scrâşni din dinți, iar mulțimea fu străbătută de un fior de furie înăbuşită. Când vorbi din nou, furia îi dispăruse de pe față, şi în locul ei plutea un fel de zâmbet, mai groaznic şi mai sinistru decât furia. Pe un ton clar şi lipsit de emoție le povesti celor din Umuofia cum mersese fiica lor la piață în Mbaino şi cum fusese omorâtă. Femeia aceea, spuse Ezeugo, era soția lui Ogbuefi Udo, şi arătă înspre un bărbat care stătea lângă el cu capul plecat.

Atunci mulțimea însetată de sânge strigă cu furie.

Luară cuvântul mulți alții, iar în final hotărâră să acționeze ca de obicei. Le trimiseră imediat un ultimatum celor din Mbaino, cerându-le să aleagă fie războiul, fie să accepte cererea lor de a le trimite un tânăr şi o fecioară drept compensație.

Cei din Umuofia erau temuți de toți vecinii. Se pricepeau la războaie şi la vrăji, iar preoților şi vracilor lor le ştia de frică toată lumea din jur. Cea mai puternică poțiune împotriva duşmanilor pe care o dețineau era tot atât de veche ca şi clanul însuşi. Nimeni nu ştia exact cât de veche. Dar toată lumea era de acord asupra unui lucru: principiul activ al poțiunii era o bătrână cu un singur picior. De fapt, acesta era şi numele licorii: *agadi-nwayi*, sau femeie bătrână. Mormântul ei se afla în centrul Umuofiei, într-un loc curățat de ierburi. Iar dacă cineva ar fi fost atât de nesăbuit încât să treacă pe acolo după apusul soarelui, cu siguranță ar fi văzut-o pe bătrână țopăind de colo-colo.

Clanurile vecine, care ştiau desigur toate aceste lucruri, se temeau de cei din Umuofia şi nu doreau să pornească război fără ca mai întâi să încerce să ajungă la o înțelegere paşnică. Şi ca să fim drepți față de cei din Umuofia, trebuie spus că nu porneau la război decât din motive clare şi întemeiate, şi doar dacă acestea erau acceptate ca atare de către Oracol – Oracolul Dealurilor şi al Peşterilor. Şi au existat cazuri când, într-adevăr, Oracolul le-a interzis celor din Umuofia să pornească la război. Dacă clanul nu ar fi respectat decizia Oracolului, ar fi fost cu siguranță înfrânt, pentru că temuta lor *agadi-nwayi* ar fi refuzat să lupte în ceea ce Ibo numeau „un război vinovat”.

Dar războiul care se prevestea acum era unul drept. Chiar şi clanul duşman ştia asta. Aşa că atunci când mândrul şi poruncitorul emisar de război Okonkwo din Umuofia sosi în Mbaino, fu tratat cu multă considerație şi respect, iar două zile mai târziu se întoarse acasă cu un băiat de cincisprezece ani şi cu o

tânără fecioară. Numele băiatului era Ikemefuna, iar povestea sa tristă mai poate fi auzită şi astăzi în Umuofia.

Bătrânii satului, sau *ndichie*, se întâlniră ca să afle cum decursese misiunea. La sfârşit hotărâră, după cum se aştepta toată lumea, ca fata să-i fie dată lui Ogbuefi Udo, în schimbul soției sale ucise. Cât despre băiat, acesta aparținea întregului clan, şi nu era nici o grabă să i se hotărască soarta. Prin urmare, Okonkwo fusese rugat în numele clanului să aibă grijă între timp de băiat. Şi astfel, de trei ani, Ikemefuna locuia în casa lui Okonkwo.

Okonkwo îşi conducea gospodăria cu o mână de fier. Soțiilor sale, în special celor mai tinere, le era mereu teamă de firea sa pătimaşă, la fel şi copiilor mai mici. Poate că în adâncul sufletului său Okonkwo nu era un om crud. Dar îşi trăise întreaga sa viață stăpânit de teama eşecului şi a slăbiciunii. Această frică era mult mai adâncă şi mai bine înrădăcinată decât teama de zeii malefici şi capricioşi sau de magie, decât frica în fața sălbăticiei şi a forțelor naturii, răuvoitoare, violente şi crude. Teama pe care o simțea Okonkwo depăşea totul. Nu venea din exterior, ci din cele mai ascunse colțuri ale ființei sale. Era teama de sine însuşi, teama ca nu cumva să se spună că e la fel ca şi tatăl său. Îi displăcuseră de mic copil eşecul şi slăbiciunea tatălui său, şi îşi aducea aminte, chiar şi acum, cât de mult a suferit când un prieten dejoacă i-a spus că tatăl lui era o *agbala*. Aşa aflase Okonkwo că *agbala* nu era numai un sinonim pentru „femeie”, ci că putea însemna şi un bărbat care nu avea nici un titlu. Şi astfel Okonkwo era condus în viață de o singură idee – să urască tot ce iubise tatăl său, Unoka. Unul dintre acele lucruri era blândețea, iar celălalt, trândăvia.

În timpul perioadei de semănat Okonkwo lucra pe câmp zi de zi, de la cântatul cocoşilor şi până când găinile mergeau la culcare. Era un bărbat foarte rezistent şi rareori se simțea obosit. Dar soțiile şi copiii mai mici nu erau la fel de puternici şi sufereau mult. Însă nu îndrăzneau să se plângă pe față. Primul născut al lui Okonkwo, Nwoye, avea pe vremea aceea doisprezece ani şi tatăl său era foarte îngrijorat pentru că dădea semne de lenevie. Sau, în orice caz, aşa i se părea lui, şi încerca să-l corecteze certându-l şi bătându-l întruna. Şi astfel Nwoye se transforma încetul cu încetul într-un tânăr cu fața abătută.

Era limpede, după felul cum îi arăta gospodăria, că Okonkwo era un om prosper. Avea o bucată mare de teren, împrejmuită cu un zid gros de pământ roşu. Coliba sa personală, numită *obi*, era aşezată imediat în spatele singurei porți din zid. Fiecare dintre cele trei soții ale lui avea propria sa colibă, aşezate împreună în formă de semilună dincolo de *obi*. La unul dintre capetele zidului roşu era construit un hambar, din care se revărsau mormane de igname, în semn de belşug. La celălalt capăt al terenului se afla un țarc pentru capre, şi fiecare soție îşi construise, în prelungirea colibei, o îngrăditură pentru găini. Lângă hambar mai era o mică colibă, „casa leacurilor” sau sanctuarul, unde Okonkwo păstra statuetele de lemn care întruchipau zeul său personal şi spiritele străvechi.

Se închina lor aducându-le ofrande de nuci de cola, mâncare şi vin de palmier, adresându-le rugi în numele său personal, al celor trei soţii şi al celor opt copii ai săi.

*

Aşadar, după ce femeia din Umuofia fusese ucisă în Mbaino, Ikemefuna venise să locuiască în casa lui Okonkwo. Când îl adusese acasă în acea zi, Okonkwo îşi chemase prima soţie şi îi dăduse băiatul în grijă.

— E proprietatea clanului, i-a spus. Să ai grijă de el.

— Cât timp va rămâne cu noi? întrebă aceasta.

— Fă ce ţi se spune, femeie, spuse Okonkwo, cu glas tunător, şi începu să se bâlbâie. De când eşti tu unul dintre *ndichie* din Umuofia?

Aşa că mama lui Nwoye nu mai pusese alte întrebări şi îl luase pe Ikemefuna la ea în colibă.

Cât despre băiat, acesta era grozav de speriat. Nu putea să înţeleagă ce i se întâmplase sau ce anume făcuse. Cum să fi ştiut el că tatăl lui fusese implicat în uciderea fiicei din Umuofia? Tot ce ştia era că la ei acasă au venit nişte bărbaţi care au discutat în şoaptă cu tatăl lui, şi care în final l-au luat de acolo şi l-au predat unui străin. Mama sa îl jelise cu lacrimi amare, dar el fusese prea surprins ca să mai poată plânge. Aşa că străinul i-a dus, pe el şi pe fată, departe, foarte departe de casă, prin păduri, pe poteci izolate. N-o cunoştea pe fată, şi nu a mai văzut-o niciodată.

CAPITOLUL 3

Okonkwo nu pornise în viață așa cum porneau de obicei mulți alții. Tatăl lui nu-i lăsase moştenire nici un hambar. Nu existase nici un hambar pe care l-ar fi putut moşteni, în Umuofia circula o poveste despre felul cum Unoka, tatăl său, se dusese să consulte Oracolul Dealurilor şi al Peşterilor pentru a afla de ce obținea întotdeauna o recoltă atât de slabă.

Oracolul purta numele de Agbala, şi veneau să-l consulte oameni de departe sau din apropiere. Veneau când îi urmărea ghinionul, sau când se certau cu vecinii. Veneau să afle ce le rezervă viitorul, sau să se sfătuiască cu spiritele rudelor dispărute.

În sanctuar se intra printr-o deschizătură rotundă în coasta unui deal, doar cu puțin mai mare decât intrarea într-un coteț de găini. Cei care veneau să se închine sau să pună întrebări zeului se târau pe burtă prin deschizătură, până când ajungeau într-un spațiu întunecos şi foarte larg, unde stătea Agbala. Nu îl văzuse nimeni niciodată, cu excepția preotesei sale. Dar toți cei care au intrat pe brânci în acel sanctuar îngrozitor au ieşit de acolo înfricoşați de puterea lui. Preoteasa stătea lângă focul sacru pe care îl aprinsese în mijlocul peşterii şi vestea voința zeului. Focul nu ardea cu flacără. Bucățile de lemn incandescente nu făceau decât să lumineze uşor figura întunecată a preotesei.

Din când în când venea câte un bărbat să se sfătuiască cu spiritul tatălui său răposat, sau cu cel al unei rude. Se spunea că atunci când un astfel de spirit îşi făcea apariția, bărbatul îl întrezărea în întuneric, dar nu putea niciodată să-i audă vocea. Unii oameni spuneau chiar că auziseră spiritele zburând şi lovindu-şi aripile de tavanul peşterii.

Cu mulți ani în urmă, pe când Okonkwo era încă un copil, tatăl său, Unoka, se dusese să ceară sfatul lui Agbala. Preoteasă în acele vremuri era o femeie pe nume Chika. Era plină de puterea zeului ei şi era foarte temută. Unoka se înfățişase înaintea ei şi începuse să-şi spună povestea:

— În fiecare an, spuse el, înainte să plantez semințele în pământ, jertfesc un cocoş în cinstea lui Ani, stăpâna tuturor pământurilor. Aşa e legea din bătrâni. Sacrific un cocoş şi pe altarul lui Ifejioku, zeul ignamelor. Curăț terenul de tufişuri şi le dau foc când sunt uscate. Plantez ignamele după ce cad primele ploi, şi pun țăruşi când ies plantele tinere. Plivesc buruienile...

— Potoleşte-te! strigă preoteasa, şi vocea îi răsună îngrozitor în golul imens. Nu i-ai supărat nici pe zei, nici pe strămoşi. Iar când un bărbat e împăcat cu zeii şi cu strămoşii săi, recolta lui va fi bună sau rea, în funcție de puterea brațelor sale. Pe tine, Unoka, te ştie tot clanul cât eşti de neputincios cu maceta şi cu săpăliga. Când vecinii tăi merg cu toporul să defrişeze teren în sălbăticie, tu plantezi ignamele în pământ neroditor şi uşor de curățat. Ei traversează şapte

râuri ca să-şi cultive pământul, tu stai acasă şi oferi sacrificii unui pământ care se împotriveşte. Du-te acasă şi munceşte ca un bărbat.

Unoka era un om lipsit de noroc. Avea un *chi*, un zeu personal, negativ şi ghinionul l-a urmărit până în mormânt, sau mai degrabă până la moarte, căci n-a avut mormânt. A murit din cauza unei tumori, ceea ce reprezenta o jignire adusă zeiței Pământului. Dacă cineva suferea de tumori la stomac sau la mădulare, nu i se permitea să moară acasă. Era dus şi lăsat să moară în Pădurea Blestemată. Se povestea că, odată, un om foarte încăpățânat s-a întors clătinându-se la casa lui, şi a trebuit să fie dus din nou în pădure şi legat de un copac. Boala era o ofensă adusă pământului, aşa că mortul nu putea fi îngropat în măruntaiele lui. Murea şi putrezea la suprafață, şi nu avea parte nici de-prima, nici de cea de-a doua înmormântare. Asta fusese şi soarta lui Unoka. Când l-au dus în pădure, şi-a luat cu el fluierul.

Cu un tată ca Unoka, Okonkwo nu a pornit în viață aşa cum au făcut-o mulți alții. Nu a moştenit nici hambar, nici titlu, nici măcar o tânără soție. Dar în ciuda tuturor acestor dezavantaje, începuse, încă de pe când mai trăia tatăl său, să pună piatra de temelie a unui viitor prosper. A fost un proces lent şi dureros. Dar se dedicase cu totul acestui țel, ca un posedat. Şi, într-adevăr, era posedat de frica de a nu împărtăşi viața vrednică de dispreț şi moartea ruşinoasă a tatălui său.

În satul lui Okonkwo trăia un om bogat care avea trei hambare imense, nouă soții şi treizeci de copii. Numele său era Nwakibie şi obținuse penultimul dintre cele mai importante titluri pe care un bărbat le putea lua în cadrul clanului. Pentru acest bărbat lucrase Okonkwo ca să câştige primele sale igname de sământă.

Îi duse lui Nwakibie un vas cu vin de palmier şi un cocoş. Acesta chemă doi vecini în vârstă, cei doi fii adulți ai săi fiind deja prezenți în *obi.* Nwakibie scoase o nucă de cola şi nişte piper de Guineea, care trecură din mână în mână, ca toată lumea să le vadă, şi apoi ajunseră din nou la el. Nwakibie sparse nuca şi spuse:

— Să trăim cu toții. Ne rugăm pentru viață, copii, pentru o recoltă bună şi pentru fericire. Fie ca tu să primeşti ce e bine pentru tine şi fie ca eu să primesc ce e bine pentru mine. Lasă uliul să se aşeze pe o creangă, dar lasă vulturul să se aşeze şi el. Dacă unul spune nu celuilalt, să i se rupă aripile.

După ce terminară de mâncat nuca de cola, Okonkwo luă vasul cu vin de palmier din colțul unde îl pusese şi îl aşeză în fața bărbaților. I se adresă lui Nwakibie, spunându-i „Părinte”.

— *Nna ayi*, spuse el. Ți-am adus această mică nucă de cola. Cum se spune la noi, cine îi respectă pe cei mari, îşi pregăteşte calea pentru propria sa măreție. Am venit să îmi exprim stima şi, de asemenea, să îți cer o favoare. Dar să ne bem vinul mai întâi.

Toată lumea îi mulțumi, iar vecinii scoaseră cupele de băut în formă de corn din sacii de piele de capră pe care le aduseseră cu ei. Nwakibie îşi coborî şi el din grindă cornul. Cel mai mic dintre frați, care era şi cel mai tânăr dintre cei prezenți, se aşeză în mijloc, săltă vasul pe genunchiul stâng şi începu să toarne vinul în cupe. Prima cupă era pentru Okonkwo, care trebuia să guste vinul înaintea celorlalți. Apoi băură cu toții, începând cu cel mai în vârstă. După ce bău toată lumea câte două sau trei cupe, Nwakibie trimise după soții. Unele dintre ele nu erau acasă, şi veniră numai patru.

— Anasi nu e acasă? le întrebă. Ele răspunseră că urma să vină. Anasi era cea dintâi soție, iar celelalte nu puteau bea înaintea ei, aşa că au stat să o aştepte.

Anasi era o femeie între două vârste, înaltă şi voinică. Ținuta ei emana autoritate, şi arăta exact aşa cum trebuia să arate căpetenia părții femeieşti dintr-o familie mare şi prosperă. La gleznă purta brățara cu însemnele titlurilor soțului său, pe care numai prima soție avea voie să o poarte.

Se îndreptă către bărbatul ei şi acceptă cornul pe care acesta i-l întinse, îngenunche, luă câteva înghițituri şi îi întinse cornul înapoi. Se ridică, îi rosti numele şi se întoarse în coliba sa. Celelalte soții băură în acelaşi fel, în ordinea cuvenită, şi părăsiră coliba.

Apoi bărbații continuară să bea şi să discute. Ogbuefi Idigo povestea despre Obiako, care se ocupa cu extragerea vinului de palmier, şi care renunțase dintr-o dată la meserie.

— E ceva la mijloc aici, spuse el, ştergându-şi cu dosul mâinii stângi spuma pe care i-o lăsase vinul pe mustață. Trebuie să existe un motiv. O broască râioasă nu sare degeaba ziua în amiaza mare.

— Unii spun că Oracolul l-a avertizat că o să cadă din palmier şi o să moară, spuse Akukalia.

— Obiako s-a purtat întotdeauna ciudat, spuse Nwakibie. Am auzit că acum nu ştiu câți ani, puțin după moartea tatălui său, s-a dus să consulte Oracolul. Oracolul i-a spus „Răposatul tău tată vrea să sacrifici o capră în cinstea lui”. Ştiți ce i-a răspuns Oracolului? I-a spus: „întreabă-l pe tatăl meu dacă a avut vreo pasăre în curte cât timp a trăit”. Toată lumea râse cu poftă, numai Okwonko râse stânjenit, fiindcă, după cum spune proverbul, o femeie în vârstă se simte întotdeauna stânjenită când vine vorba în proverbe de oase uscate. Okonkwo îşi adusese aminte de propriul său tată.

Într-un târziu, tânărul care împărțise vinul ridică în sus cornul pe jumătate plin cu drojdia groasă şi albă, şi spuse:

— Ni s-a terminat băutura.

— Am văzut, răspunseră ceilalți.

— Cine bea drojdia? întrebă el.

— Cine are ceva de făcut acasă, spuse Idigo, uitându-se către fiul cel mare al lui Nwakibie, Igwelo, cu o sclipire poznaşă în ochi.

Au fost cu toții de acord că drojdia rămasă i se cuvenea lui Igwelo. Acesta acceptă cornul pe jumătate plin pe care i-l întinse fratele său şi îl dădu pe gât. Aşa cum spunea Idigo, avea ceva de făcut acasă pentru că se căsătorise cu prima sa soție cu o lună sau două în urmă. Se spunea că drojdia groasă de vin de palmier era bună pentru bărbații care urmau să-şi viziteze nevestele.

După ce terminară de băut vinul, Okonkwo îi spuse lui Nwakibie despre greutățile cu care se confrunta.

— Am venit să-ți cer ajutorul, spuse el. Poate că ai ghicit deja despre ce e vorba. Mi-am pregătit o bucată de teren, dar nu am igname să pun în pământ. Ştiu ce înseamnă să ceri cuiva să îți dea pe încredere din ignamele sale, mai ales acum, când tinerii se tem de munca grea. Mie nu mi-e teamă să muncesc. Şopârla care a sărit din înaltul copac iroko a spus că se va lăuda singură dacă nu o laudă nimeni. Am început să mă descurc singur la vârsta la care cei mai mulți sugeau încă la sânul mamei lor. Împrumută-mi nişte igname de sământă şi nu te voi dezamăgi.

Nwakibie îşi drese vocea.

— Sunt bucuros să văd un tânăr ca tine în zilele de azi, când tinerii noştri sunt atât de molatici. Au venit mulți tineri să-mi ceară să le dau cu împrumut igname, dar am refuzat pentru că ştiam că le-ar fi lăsat pur şi simplu să le năpădească buruienile şi să se usuce. Când îi refuz, mă consideră un om fără inimă. Dar nu e adevărat. Pasărea Eneke spune că aşa cum oamenii au învățat să tragă fără să rateze ținta, aşa a învățat şi ea să zboare fără să facă popas. Am învățat să fiu zgârcit cu ignamele mele. Dar în tine am încredere, îmi dau seama de cum mă uit la tine. Cum se spune din bătrâni, îți dai seama că porumbul e copt după cum arată, îți voi da de două ori câte patru sute de igname. Du-te şi pregăteşte-ți pământul.

Okonkwo nu se mai putu opri din mulțumiri şi plecă fericit acasă. Ştiuse că Nwakibie nu îl va refuza, dar nu se aşteptase să fie atât de generos. Nu sperase să obțină mai mult de patru sute de igname. Acum va cultiva o bucată de teren mai mare. Spera să obțină alte patru sute de igname de la unul dintre prietenii tatălui său din Isiuzo.

Să plantezi igname împrumutate în schimbul unei părți din recoltă era o metodă foarte înceată de a-ți umple hambarul. După toată munca depusă, te alegeai doar cu o treime din recoltă. Dar pentru cineva al cărui tată nu avusese deloc igname, nu exista altă soluție. Okonkwo se afla într-o situație cu atât mai dificilă, cu cât trebuia ca din puțina lui recoltă să îşi întrețină mama şi pe cele două surori. Şi dacă îşi întreținea mama, trebuia să îşi întrețină şi tatăl. Nu era posibil ca ea să facă de mâncare şi să mănânce, în timp ce soțul ei murea de foame. Aşadar, foarte tânăr fiind, pe când încerca disperat să-şi facă propriul hambar plantând în pământ igname luate cu împrumut, Okonkwo avea în grijă şi casa tatălui său. Era ca şi cum ai fi turnat boabe de porumb într-un sac găurit.

Mama şi surorile lui munceau din greu, dar ele se ocupau de culturi pentru femei, precum taro, fasolea şi maniocul. Ignama, regina culturilor, era cultivată numai de bărbaţi.

*

Anul în care Okonkwo primi de laNwakibie opt sute de igname de sământă fusese cel mai prost an de până atunci. Nimic nu se întâmplase la timpul potrivit, ci fie prea devreme, fie prea târziu. Era ca şi cum lumea s-ar fi întors cu totul pe dos. Primele ploi au sosit cu întârziere, şi atunci când au venit, au ţinut foarte puţin. Soarele arzător s-a arătat din nou, mai puternic ca oricând, şi a pârjolit toată verdeaţa care apăruse după ploaie. Pământul ardea ca nişte cărbuni aprinşi şi prăjea ignamele care fuseseră semănate. Asemeni tuturor agricultorilor pricepuţi, Okonkwo începuse să semene de îndată ce se porniseră primele ploi. Pusese deja în pământ patru sute de bucăţi, când ploile se opriră şi reveni arşiţa. Stătea toată ziua şi pândea norii de ploaie pe cer şi rămânea treaz noaptea întreagă. Dimineaţa mergea din nou pe câmp şi privea cum i se uscau plantele, încercase să le ferească de pământul înăbuşitor, înconjurân-du-le cu cercuri de frunze groase de sisal. Dar până la sfârşitul zilei frunzele de sisal erau pârjolite, devenind uscate şi gri. Le schimba în fiecare zi, şi se ruga ca în timpul nopţii să vină ploaia. Dar seceta continuă timp de opt săptămâni şi ignamele se uscară.

Unii oameni nu îşi semănaseră încă ignamele. Era vorba despre cei leneşi şi delăsători, care amânau mereu până în ultimul moment să-şi pregătească terenurile, în anul acela ei deveniseră cei înţelepţi, împărtăşeau necazul vecinilor lor, dând din cap aprobator, dar în sinea lor se felicitau pentru ceea ce ei considerau a fi rezultatul propriei lor prevederi.

Okonkwo semănase restul ignamelor când, într-un târziu, începu din nou să plouă. Avea o singură consolare. Ignamele pe care le semănase înainte de secetă erau ale lui, recolta de anul trecut. Mai avea încă cele opt sute de igname de la Nwakibie şi cele patru sute de la prietenul tatălui său. Aşa că putea să o ia de la început.

Dar în anul acela totul parcă o luase razna. A plouat aşa cum nu mai plouase niciodată. Timp de patru zile şi patru nopţi ploaia se revărsase în averse violente, măturând cuiburile de igname. Copacii au fost scoşi din rădăcini şi s-au format văi adânci pretutindeni. Apoi ploaia şi-a pierdut din intensitate. Dar a continuat, zi după zi, fără *pauză*. Răstimpul de vreme frumoasă care intervenea întotdeauna la mijlocul sezonului ploios a lipsit de data asta. Ignamelor le-au dat o mulţime de frunze verzi, dar orice agricultor ştia că tuberculii nu se puteau dezvolta fără soare.

În acel an recolta a fost tristă ca o înmormântare, şi mulți agricultori plângeau în timp ce scoteau din pământ tuberculii minusculi şi putreziți. Un bărbat şi-a legat pânza de o ramură de copac şi s-a spânzurat.

Okonkwo avea să îşi aducă aminte de anul acela tragic pentru tot restul zilelor sale, şi de fiecare dată când îşi amintea îl treceau fiorii. Mai târziu, când se gândea la acel moment, era mereu surprins că nu se prăbuşise sub povara acelui sentiment de disperare. Ştia că era un luptător îndârjit, dar anul acela ar fi fost de ajuns să frângă inima unui leu.

„Dacă am supraviețuit în acel an, spunea el adesea, pot să supraviețuiesc în orice condiții".

Pusese asta pe seama voinței sale de neînduplecat.

În timpul acelei groaznice luni a recoltei, tatăl său, Unoka, care în acea vreme era un om suferind, îi vorbise astfel: „Să nu-ți pierzi speranța. Sunt sigur că n-ai să faci asta. Ai o inimă mândră şi vitează. O inimă mândră poate depăşi un eşec general pentru că un astfel de eşec nu-i ştirbeşte mândria. E mai dificil şi mai dureros să te prăbuşeşti *singur*".

Astfel vorbea Unoka în ultimele sale zile. Plăcerea de a vorbi îi sporise o dată cu vârsta şi cu boala. Răbdarea lui Okonkwo era pusă la grea încercare.

CAPITOLUL 4

„Dacă te uiți la gura unui rege, spuse un bătrân, ai crede că nu a supt niciodată la sânul mamei lui”. Se referea la Okonkwo, care se ridicase din cea mai cruntă mizerie şi nefericire cu atâta repeziciune, şi devenise unul dintre mai-marii clanului. Bătrânul nu-i purta pică lui Okonkwo. Adevărul era că îl respecta pentru hărnicia şi succesul său. Dar era surprins, ca şi majoritatea celorlalți, de modul tăios în care acesta se comporta atunci când avea de-a face cu oameni mai puțin împliniți. Cu doar o săptămână în urmă, fusese contrazis de un bărbat la întâlnirea organizată pentru a discuta următoarea sărbătoare în cinstea strămoşilor. Fără ca măcar să-l privească, Okonkwo îi spuse: „întâlnirea aceasta e pentru bărbați”. Omul care îl contrazisese nu avea nici un titlu. Iată de ce îl numise Okonkwo femeie. Okonkwo ştia cum să îngenuncheze spiritul unui bărbat.

Toată lumea prezentă la întâlnire îi luă partea lui Osugo atunci când Okonkwo îl făcu femeie. Cel mai în vârstă bărbat prezent acolo spuse cu asprime că cei ai căror sâmburi de palmier au fost sparți de un spirit binevoitor ar trebui să nu uite ce înseamnă modestia. Okonkwo îşi ceru scuze pentru vorbele sale şi întâlnirea continuă ca de obicei.

Dar nu era adevărat că lui Okonkwo îi spărsese sâmburii de palmier un spirit binevoitor, îi spărsese el singur. Nimeni dintre cei care îi cunoşteau eforturile îndârjite împotriva sărăciei şi a nefericirii nu putea spune că avusese noroc. Dacă era cineva pe lume care să-şi merite succesul, acela era Okonkwo. Devenise faimos de tânăr, fiind cunoscut ca fiind cel mai mare luptător din zonă. Nu era vorba aici de noroc. Cel mult se putea spune că avea un *chi* bun, un zeu păzitor care-i era favorabil. Dar cei din neamul Ibo aveau o vorbă, şi anume că atunci când un om spune da, şi *chi-u*\ său spune la fel. Okonkwo spusese da foarte hotărât, iar *chi-ul* său îl aprobase. Şi nu numai *chi-u*[, dar şi clanul său, căci aici oamenii erau judecați după rezultatul muncii lor. Iată de ce fusese ales Okonkwo de către cele nouă sate să le trimită mesajul de război duşmanilor lor, în cazul în care aceştia ar fi refuzat să le dea un băiat şi o fecioară, drept răscumpărare pentru faptul că o omorâseră pe soția lui Udo.

Cei din Umuofia erau atât de temuți de duşmani, încât aceştia se purtară regeşte cu Okonkwo şi îi oferiră o fecioară, care devenise soția lui Udo, şi pe flăcăul Ikemefuna.

Bătrânii clanului hotărâseră ca Ikemefuna să rămână pentru o vreme în grija lui Okonkwo. Dar nimeni nu s-a gândit că se vor scurge astfel trei ani. Păreau să-l fi uitat de îndată ce luaseră această decizie.

La început Ikemefuna fusese foarte speriat. O dată sau de două ori încercă să fugă, dar nu ştia încotro s-o pornească, îşi aducea aminte de mama şi de sora lui, în vârstă de trei ani, şi plângea amarnic. Mama lui Nwoye era foarte bună cu

el, şi îl trata ca pe propriul ei copil. Dar tot ce spunea el era: „Când mă voi întoarce acasă?”. Aflând că nu vroia să mănânce nimic, Okonkwo sosi într-o zi în colibă cu un băț în mână şi rămase lângă el în timp ce băiatul înghițea tremurând ignamele. După câteva clipe, Ikemefuna se duse în spatele colibei şi vomită cu putere. Mama lui Nwoye se duse la el şi îşi puse mâinile pe pieptul şi pe spatele lui. Zăcu timp de trei săptămâni, iar când îşi reveni părea să-şi fi depăşit teama imensă şi tristețea.

Era din fire un băiat plin de viață, şi treptat deveni foarte apreciat de cei din familia lui Okonkwo, în special de copii. Nwoye, fiul lui Okonkwo, care era cu doi ani mai mic, nu se mai putea dezlipi de el, căci Ikemefuna părea că le ştie pe toate. Ştia să facă fluiere din tulpini de bambus sau chiar din iarba-elefantului:Cunoştea numele tuturor păsărilor şi ştia să întindă capcane ingenioase pentru micile rozătoare din tufişuri. Ştia, de asemenea, din ce copaci ieşeau cele mai rezistente arcuri.

Chiar şi Okonkwo se ataşase puternic de băiat, însă fără să-şi arate sentimentele. Okonkwo nu lăsa să se vadă niciodată vreo emoție, cu excepția furiei. Să-ți arăți dragostea era un semn de slăbiciune; singurul lucru care merita să fie arătat în fața celorlalți era puterea. Prin urmare, se purta cu Ikemefuna aşa cum se purta cu toată lumea – cu asprime. Dar nu era nici o îndoială că îi plăcea băiatul. Câteodată, când lua parte la întâlniri importante cu membrii satului, sau la ceremoniile publice închinate strămoşilor, îl lua cu el şi pe Ikemefuna, ca pe un fiu, să-i ducă scaunul şi sacul din piele de capră. Şi, într-adevăr, Ikemefuna îi spunea „tată”.

*

Ikemefuna ajunsese în Umuofia la sfârşitul perioadei de repaus, între cules şi semănat. De fapt, îşi revenise după boală cu doar câteva zile înainte de începerea Săptămânii Păcii. Acela a fost, de altfel, şi anul în care Okonkwo a încălcat pacea, şi în care a fost pedepsit, cum era obiceiul, de către Ezeani, preotul zeiței Pământului.

Okonkwo se înfuriase, pe bună dreptate, din cauza faptului că ultima sa soție se dusese în vecini să-şi împletească părul şi nu venise la timp să-i pregătească masa de prânz. La început Okonkwo n-a ştiut că soția lui nu era acasă. După ce a aşteptat în van să fie servit, s-a dus în coliba ei să vadă ce făcea, în colibă nu era nimeni, iar vatra era rece.

— Unde e Ojiugo? o întrebă el pe cea de-a doua soție, care ieşise să scoată apă dintr-un vas imens, aşezat la umbra unui copac, în mijlocul curții.

— S-a dus să-şi împletească părul.

Okonkwo îşi muşcă buzele, cuprins de un val de mânie.

— Unde-i sunt copiii? I-a luat cu ea? întrebă el, neobişnuit de calm şi de stăpânit.

— Sunt la mine, răspunse prima lui soție, mama lui Nwoye. Okonkwo se duse în colibă să verifice. Copiii lui Ojiugo mâncau alături de cei ai primei sale soții.

— Te-a rugat ea, înainte să plece, să le dai de mâncare?

— Da, minți mama lui Nwoye, încercând să ascundă ne-chibzuința lui Ojiugo.

Okonkwo ştia că nu spunea adevărul. Se duse înapoi în *obi* şi aşteptă să se întoarcă Ojiugo. Şi când se întoarse o bătu foarte tare. Furios cum era, uitase de Săptămâna Păcii. Primele sale două soții săriră foarte alarmate, rugându-l să se oprească, fiindcă era săptămâna sfântă. Dar Okonkwo nu era omul care să bată pe cineva pe jumătate, nici măcar de frica unei zeițe. Vecinii lui Okonkwo o auziră pe soția sa plângând şi strigară peste zidul care înconjura curtea, întrebând ce se întâmplase. Unii veniră să vadă cu propriii lor ochi. Nu se mai auzise să bați pe cineva în Săptămâna Sfântă.

În seara aceleiaşi zile, Ezeani, preotul zeiței Pământului, Ani, îi făcu o vizită lui Okonkwo în coliba sa. Okonkwo aduse o nucă de cola şi o aşeză în fața preotului.

— Ia din fața mea nuca de cola. Nu voi mânca în casa unui bărbat care nu-şi respectă zeii şi strămoşii.

Okonkwo încercă să-i explice ce făcuse soția lui, dar Ezeani părea să nu-i dea nici o atenție. Ținea în mână un băț scurt cu care lovea podeaua ori de câte ori vroia să-şi accentueze spusele.

— Ascultă-mă, spuse el după ce termină Okonkwo. Nu eşti un străin aici în Umuofia. Ştii tot atât de bine ca şi mine că strămoşii noştri au hotărât ca, timp de o săptămână înainte să începem să semănăm, să nu ne spunem vorbe grele unul altuia. Trăim în pace cu vecinii noştri pentru a o onora pe marea noastră zeiță a Pământului, fără a cărei binecuvântare culturile noastre nu ar creşte. Ai comis un mare păcat.

Lovi cu putere podeaua cu bățul.

— Soția ta a greşit, dar chiar dacă ai fi intrat în *obi* şi ai fi găsit-o în brațele amantului ei, tot ar fi fost un păcat mare să o bați.

Îşi lovi din nou bățul de pământ.

— Răul pe care l-ai făcut ne poate distruge pe toți cei din clan. Zeița Pământului, pe care ai jignit-o, ar putea să refuze să ne ofere ajutorul, şi s-ar putea să pierim cu toții.

Vocea sa, până atunci furioasă, deveni poruncitoare.

— Să te duci mâine dimineață la altarul lui Ani cu o capră, o găină, o bucată de pânză şi o sută de cochilii. Se ridică şi părăsi coliba.

Okonkwo făcu aşa cum îi ceruse preotul. Luă cu el şi un vas cu vin de palmier, în sinea lui se caia. Dar nu era el omul care să meargă să le spună vecinilor că greşise. Aşa că oamenii începură să spună că nu avea nici un pic de respect pentru zeii clanului. Duşmanii săi erau de părere că norocul i se urcase la cap. Îl asemănară cu mica pasăre *nza*, care, după o masă copioasă, uitase cu totul cine era şi îşi sfidase propriul *chi*.

În Săptămâna Păcii nu se muncea. Oamenii îşi vizitau vecinii şi beau vin de palmier, în acel an nu vorbiră decât despre *nso-ani*8 pe care-l comisese Okonkwo.

*

Era pentru prima oară de mai mulți ani când cineva nu respecta Săptămâna Sfântă. Chiar şi bătrânii îşi aduceau cu greu aminte de unul sau două alte cazuri din trecutul îndepărtat.

Ogbuefi Ezeudo, cel mai vârstnic bărbat din sat, le spunea celor doi oaspeți ai săi că pedeapsa pe care o aplica clanul în cazul în care Pacea cerută de Ani era încălcată devenise prea blândă.

— Mai demult nu era aşa, spuse el. Tata mi-a spus că a auzit că, mai demult, un bărbat care a încălcat pacea a fost târât pe jos prin sat până a murit. Dar după un timp s-a renunțat la acest obicei pentru că încălca pacea pe care era menit să o păstreze.

— Mi-a spus cineva ieri că în unele clanuri e o adevărată ocară ca un om să moară în timpul Săptămânii Păcii, spuse unul mai tânăr.

— Da, e adevărat, spuse Ogbuefi Ezeudo. Ăsta e obiceiul în Obodoani. Dacă în perioada asta moare cineva, nu e înmormântat, ci e aruncat în Pădurea Blestemată. E un obicei prost, oamenii aceia nu îşi dau seama ce fac. Aruncă trupurile multor bărbați şi femei, fără să le înmormânteze. Şi care e rezultatul? Clanul lor e plin de spiritele rele ale morților neîngropați, gata să facă rău celor vii.

După ce trecu Săptămâna Păcii, fiecare bărbat, ajutat de familia sa, începu să-şi pregătească noi terenuri pentru semănat. Copacii tăiați erau lăsați să se usuce şi apoi li se dădea foc. Pe măsură ce fumul se ridica în aer, apăreau ulii din toate direcțiile, planând deasupra câmpului ars, luându-şi în tăcere rămas bun. Se apropia sezonul ploios, când ei plecau, urmând să se întoarcă o dată cu venirea secetei.

Okonkwo îşi petrecu următoarele câteva zile pregătind ignamele pentru semănat. Se uită la fiecare în parte cu atenție, să vadă dacă erau bune pentru a fi puse în pământ.

Câteodată hotăra că ignama era prea mare ca să fie plantată întreagă, şi o despica în două cu cuțitul său ascuțit. Fiul său cel mare, Nwoye, şi Ikemefuna îl ajutau să aducă din hambar coşurile pline cu igname şi să împartă tuberculii

---

8 *Nso-ani* – păcat împotriva zeiței Pământului, Ani.

pregătiți pentru plantat în grămezi de patru sute de bucăți. Din când în când Okonkwo dădea fiecăruia câteva igname să le pregătească. Dar găsea întotdeauna ceva de criticat, şi o făcea pe un ton plin de amenințare.

— Crezi că tai igname pentru mâncare? îl întrebă el pe Nwoye. Dacă mai tai încă o ignama de mărimea asta, îți rup fălcile. Crezi că eşti tot copil. Eu am început să lucrez pământul când eram de vârsta ta. Şi tu, i se adresă lui Ikemefuna, în satul din care vii nu creşteți igname?

Okonkwo ştia în adâncul sufletului că băieții erau prea tineri ca să înțeleagă pe deplin dificila artă a pregătirii ignamelor pentru semănat. Dar era de părere că nu e niciodată prea devreme ca să începi. Ignamele erau un simbol al bărbăției, şi cine avea destule igname ca să-şi hrănească familia de la o recoltă la alta era, pe bună dreptate, un bărbat adevărat. Okonkwo dorea ca fiul lui să fie un bun agricultor şi un bărbat adevărat. Va face să dispară semnele de lenevie pe care le remarcase deja cu nelinişte în firea fiului său.

— Nu vreau ca fiul meu să nu-şi poată ține capul ridicat la întâlnirile clanului. Mai bine îl sugrum cu mâna mea. Şi dacă te mai uiți mult la mine aşa, Amadiora9 te va lovi drept în mijlocul capului! blestemă el.

După câteva zile, când pământul era înmuiat de două sau trei ploi puternice, Okonkwo şi familia sa s-au dus pe câmp, purtând cu ei coşuri pline de igname, săpăligi şi macete, şi începură să pună ignamele în pământ Au făcut mai multe movile, în linie dreaptă, şi au plantat acolo ignamele.

Ignama, regina recoltelor, era o regină foarte pretențioasă. Avea nevoie de muncă grea şi de multă atenție, timp de trei sau patru luni pline, de la cântatul cocoşilor până când găinile mergeau la culcare, înconjurau plantatele cu frunze de sisal, ca să le apere împotriva căldurii pământului. Pe măsură ce ploile deveneau mai dese, femeile plantau porumb, pepeni şi fasole între movilele de igname. Apoi ignamele erau legate de țăruşi, mai întâi de bețe subțiri, şi apoi de ramuri de copaci, stufoase şi înalte. Femeile prăşeau culturile de igname de trei ori, la răstimpuri precise, nici prea devreme, nici prea târziu.

Şi iată că ploile sosiseră cu adevărat, atât de puternice şi de persistente, încât nici măcar cel care invoca ploaia nu mai putea să intervină. Nu putea să oprească ploaia în acel moment, tot aşa cum nu putea s-o cheme la mijlocul sezonului secetos, fără ca să-şi pună în pericol sănătatea. Dinamismul personal care era necesar pentru a contracara aceste forțe extreme ale naturii depăşea puterile omeneşti.

Aşadar, în timpul sezonului ploios, nimeni nu îndrăznea să se opună naturii. Câteodată aversele erau atât de dese, încât pământul şi cerul păreau să se unească într-un tot umed şi gri. Era greu de spus atunci dacă bubuitul înfundat al tunetului lui Amadiora venea de sus sau de jos. În acele momente, în fiecare dintre numeroasele colibe acoperite cu paie din Umuofia, copiii stăteau în

9 Amadiora – zeul tunetului şi al fulgerului.

jurul focului unde găteau mamele lor şi spuneau poveşti, sau în *obi* cu tații lor, încălzindu-se în jurul unui foc de lemne, prăjind şi mâncând porumb. Era un răstimp de odihnă între perioada de însămânțare, care necesita multă muncă şi precizie, şi anotimpul recoltei, tot atât de solicitant, dar lipsit de griji.

*

Ikemefuna începuse să se simtă cu adevărat parte a familiei lui Okonkwo. Se mai gândea încă la mama şi la sora lui, în vârstă de trei ani, şi mai avea momente de tristețe şi de depresie. Se ataşase puternic de Nwoye, astfel că asemenea momente erau mai puțin frecvente şi mai puțin zguduitoare. Ikemekuna avea o rezervă interminabilă de poveşti. Chiar şi cele pe care Nwoye le cunoştea deja aveau o prospețime deosebită şi erau impregnate de savoarea specifică unui clan diferit. Nwoye avea să păstreze o imagine foarte vie a acelor ani pentru tot restul vieții sale. Îşi aducea aminte până şi cum răsese atunci când Ikemefuna îi spusese că numele exact al unui cocean de porumb cu doar câteva boabe răzlețe era *eze-agadi-nwayi*, sau dinți de femeie bătrână, îi trecuse imediat prin minte figura lui Nwayieke, care trăia lângă copacul *udala.* Îi mai rămăseseră vreo trei dinți în gură şi o vedeai mereu trăgând din pipă.

Treptat ploile se răriră şi deveniră mai puțin violente, iar pământul şi cerul se separară din nou. Ploaia cădea în averse uşoare şi bătute de vânt, printre raze de soare şi adieri blânde ale vântului. Copiii nu mai stăteau în casă, ci fugeau pe afară cântând:

„ *Cade ploaia, soarele străluceşte Nnadi singur mănâncă şi găteşte”.*

Nwoye se întrebase mereu cine e Nnadi şi de ce trăieşte, găteşte şi mănâncă singur, într-un final decise că Nnadi trăia, fără îndoială, în țara din povestea preferată a lui Ikemefuna, unde furnica ducea o viață regească şi nisipurile dansau fără oprire.

CAPITOLUL 5

Se apropia Sărbătoarea noii recolte de igname, şi în Umuofia domnea o atmosferă festivă. Era o ocazie de a-i aduce mulţumiri lui Ani, zeiţa Pământului şi sursa fertilităţii. Dintre toate divinităţile, Ani juca cel mai important rol în viaţa localnicilor. Era judecătorul suprem al moralităţii şi comportamentului lor. În plus, se afla în strânsă legătură cu strămoşii dispăruţi ai clanului, ale căror trupuri fuseseră dedicate pământului.

Sărbătoarea noii recolte de igname era organizată în fiecare an înainte de începerea culesului, în cinstea zeiţei Pământului şi a spiritelor ancestrale ale clanului. Noile igname nu puteau fi consumate înainte să se aducă o ofrandă de igname acestor entităţi supreme. Bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, aşteptau cu nerăbdare Sărbătoarea noilor igname, pentru că aceasta marca începutul sezonului îmbelşugat -noul an. În ultima noapte înainte de sărbătoare, cei care mai aveau încă igname de anul trecut le aruncau. Noul an trebuia să înceapă cu o recoltă proaspătă şi gustoasă, şi nu cu ignamele zbârcite şi aţoase din anul precedent. Toate vasele de gătit, tigvele şi vasele de lemn erau bine spălate, în special piua de lemn în care se zdrobeau ignamele. Principalele mâncăruri servite cu ocazia sărbătorii erau *foo-foo10* de igname şi supa de legume.

Se gătea în cantităţi atât de mari, încât oricât de mult ar fi mâncat familia, şi oricât de mulţi prieteni şi rude din satele învecinate ar fi invitat, rămânea întotdeauna o cantitate imensă de mâncare la sfârşitul zilei. Se povestea că odată, un bărbat bogat a aşezat pe masă în fafa”oaspeţilor săi o grămadă de *foo-foo* atât de mare, încât cei care stăteau de o parte a mesei nu puteau să vadă ce se întâmplă de cealaltă parte, şi de-abia seara târziu îşi observase unul dintre cei prezenţi socrul, care sosise acolo în timp ce se servea masa şi nimerise pe partea cealaltă. Şi doar atunci reuşiseră să se salute şi să dea mâna, peste ce mai rămăsese din mâncare.

Sărbătoarea noilor igname era astfel un prilej de bucurie peste tot în Umuofia. Şi fiecare bărbat cu braţe puternice, după cum spuneau cei din neamul Ibo, trebuia să invite un număr mare de oaspeţi de peste tot din regiune. Okonkwo îşi chema întotdeauna rudele din partea soţiilor, şi fiindcă avea acum trei soţii, oaspeţii săi erau destul de numeroşi.

Dar, din motive neştiute, Okonkwo nu împărtăşea entuziasmul pe care îl arătau majoritatea celorlalţi oameni la ideea unui ospăţ. Mânca bine şi bea una sau două tigve destul de mari cu vin de palmier. Dar se simţea întotdeauna stingherit să stea zile întregi degeaba, aşteptând să înceapă sau se termine un ospăţ. Ar fi fost mult mai fericit să-şi lucreze pământurile.

---

10 *Foo-foo* – pastă făcută din igname zdrobite.

Mai erau doar trei zile până la începerea sărbătorii. Soțiile lui Okonkwo frecaseră zidurile şi colibele cu pământ roşu, până când începuseră să strălucească. Apoi desenaseră pe ele modele cu alb, galben şi verde-închis. Începură apoi să-şi ungă trupurile cu vopsea din lemn de santal african, desenân-du-şi pe burtă şi pe spate modele frumoase de culoare neagră. Şi copiii erau împodobiți; li se rădeau porțiuni din pielea capului, alcătuindu-se astfel frumoase modele. Cele trei femei vorbeau entuziasmate despre rudele care fuseseră invitate, iar copiii abia aşteptau să fie răsfățați de aceşti oaspeți veniți din locurile de baştină ale mamelor lor. Ikemefuna era şi el emoționat. Sărbătoarea noilor igname părea să fie aici un eveniment mult mai important decât în propriul său sat, un loc a cărui amintire devenise deja vagă şi îndepărtată.

Şi apoi izbucni furtuna. Okonkwo, care se plimbase de colo-colo fără scop prin coliba sa, plin de o mânie ascunsă, găsi deodată un motiv să se descarce.

— Cine a tăiat bananierul ăsta? întrebă el. În curte se făcu dintr-o dată linişte.

— Cine a tăiat arborele? Ați surzit cu toții?

De fapt, arborele era în picioare. Cea de-a doua soție a lui Okonkwo tăiase doar nişte frunze ca să învelească mâncarea, şi recunoscu acest lucru. Fără să mai aştepte alte explicații, Okonkwo îi trase o bătaie bună şi o lăsă plângând, pe ea şi pe singura ei fiică. Nici una dintre celelalte soții nu îndrăzni să intervină în afară de un ocazional şi timid „Gata acum, Okonkwo", spus pe un ton rugător de la o distanță rezonabilă.

După ce îşi potoli astfel mânia, Okonkwo se hotărî să meargă la vânătoare. Avea o puşcă ruginită pe care i-o făcuse un fierar priceput care venise să trăiască în Umuofia cu mulți ani în urmă. Dar, deşi era un om de seamă, a cărui vitejie era unanim recunoscută, Okonkwo nu era un vânător, în realitate, nu omorâse nici măcar un şoarece cu acea puşcă. Aşa că atunci când îl strigă pe Ikemefuna să-i aducă puşca, soția pe care tocmai o bătuse mormăi ceva despre nişte puşti care nu se descarcă niciodată. Din nefericire pentru ea, Okonkwo o auzi şi fugi plin de o furie nebună înapoi în colibă să-şi ia arma încărcată, şi îndreptă arma înspre soția sa, pe când aceasta sărea peste zidul scund al hambarului. Apăsă pe trăgaci şi se auzi un zgomot puternic de armă, urmat de vaietele soțiilor şi ale copiilor săi. Aruncă jos arma şi sări în hambar, unde-şi găsi soția întinsă pe jos, foarte tulburată şi speriată, dar fără să fi pățit nimic grav. Okonkwo răsuflă uşurat şi se îndepărtă cu arma în mână.

În ciuda acestui incident, Sărbătoarea noilor igname fu celebrată cu mare bucurie în gospodăria lui Okonkwo. În dimineața acelei zile Okonkwo oferi strămoşilor o ofrandă de igname proaspete şi ulei de palmier, rugându-i să-l apere în noul an, pe el, pe copiii lui şi pe mamele acestora.

În decursul zilei veniră din trei sate din apropiere rudele sale prin alianță, fiecare grup aducând un imens vas cu vin de palmier. Mâncară şi băură până seara târziu, când rudele lui Okonkwo se întoarseră pe rând la casele lor.

Cea de-a doua zi a noului aii era ziua în care se organiza un important concurs de lupte corp la corp între luptători din satul lui Okonkwo şi din satele vecine. Era greu de spus ce le plăcea oamenilor mai mult – masa îmbelşugată şi tovărăşia oaspeților din prima zi, sau concursul de lupte din cea de-a doua. Era însă o femeie care nu avea nici o îndoială în această privință. Este vorba despre cea de-a doua soție a lui Okonkwo, pe nume Ekwefi, cea pe care acesta fusese gata să o împuşte. Nu exista sărbătoare în nici unul dintre sezoane care să-i placă aşa de mult cum îi plăcea concursul de lupte. Cu mulți ani în urmă, pe vremea când era cea mai frumoasă fată din sat, Okonkwo îi câştigase inima doborându-l pe Amalinze Pisica, într-unul dintre cele mai extraordinare meciuri de până atunci. Nu se căsătorise cu el pentru că era prea sărac ca să plătească prețul miresei. Dar după câțiva ani îşi părăsise bărbatul şi venise să stea cu Okonkwo. Toate acestea se întâmplaseră cu mulți ani în urmă. Acum Ekwefi era o femeie în vârstă de patruzeci şi cinci de ani, care suferise mult de-a lungul vieții. Dar pasiunea pe care o simțea pentru concursurile de lupte era tot atât de puternică ca şi în urmă cu treizeci de ani.

Era în cea de-a doua zi a Sărbătorii noilor igname, înainte de prânz. Ekwefi şi fiica ei unică, Ezinma, stăteau lângă foc, aşteptând să fiarbă apa din oală. Pasărea pe care Ekwefi tocmai o tăiase era pusă într-o piuă de lemn. Apa începu să fiarbă, şi cu o mişcare dibace femeia ridică oala de pe foc şi turnă apa clocotită peste pasăre. Puse oala la locul ei pe un fund de lemn rotund din colț şi îşi privi mâinile, negre de funingine. Ezinma era întotdeauna mirată să-şi vadă mama ridicând o oală de pe foc cu mâinile goale.

— Ekwefi, spuse ea, e adevărat că pe oamenii mari nu îi arde focul?

Ezinma, spre deosebire de majoritatea copiilor, îi spunea mamei sale pe nume.

— E adevărat, răspunse Ekwefi, prea ocupată să mai spună altceva.

Fiica sa nu avea decât zece ani, dar era destul de matură pentru vârsta ei.

— Dar mama lui Nwoye a scăpat zilele trecute o oală cu supă fierbinte şi oala s-a spart pe podea.

Ekwefi întoarse pasărea în piuă şi începu s-o jumulească.

— Ekwefi, spuse Ezinma, care venise să o ajute, mi se bate pleoapa.

— Înseamnă că o să plângi, spuse mama ei.

— Nu, răspunse Ezinma, pleoapa dreaptă, pleoapa de sus.

— Înseamnă că o să vezi ceva.

— Şi ce-o să văd? întrebă ea.

— De unde să ştiu eu?

Ekwefi vroia ca fata să găsească singură răspunsul la întrebare.

— Ah! exclamă ea în cele din urmă. Ştiu ce o să văd -concursul de lupte.

Terminară în sfârşit de jumulit găina. Ekwefi încercă să îndepărteze ciocul cornos, dar era prea tare. Se roti pe scăunelul pe care stătea şi puse ciocul pe foc pentru câteva momente. Trase din nou şi ciocul căzu.

— Ekwefi! se auzi dintr-una din celelalte colibe. Era mama lui Nwoye, prima soţie a lui Okonkwo.

— Pe mine mă strigi? răspunse Ekwefi.

Aşa răspundeau oamenii la strigătele venite de afară. Nu răspundeau niciodată da, de teamă ca nu cumva să-i fi strigat vreun spirit rău.

— Îi dai nişte foc lui Ezinma să-mi aducă şi mie? Copiii ei şi Ikemefuna erau plecaţi la pârâu.

Ekwefi puse câţiva tăciuni aprinşi într-o oală spartă, iar Ezinma i-o duse mamei lui Nwoye, trecând prin curtea proaspăt măturată.

— Mulţumesc, Nma, spuse aceasta.

Curăţa igname noi, şi lângă ea era un coş cu verdeţuri şi fasole.

— Lasă-mă să-ţi aprind focul, propuse Ezinma.

— Mulţumesc, Ezigbo, răspunse femeia, îi spunea deseori Ezigbo, ceea ce însemna „cea bună”.

Ezinma merse afară şi luă nişte beţe dintr-o movilă imensă de lemne de foc. Le rupse în bucăţi mici, apăsând cu piciorul, şi începu să facă focul, suflând ca să se aprindă.

— O să-ţi strici ochii, spuse mama lui Nwoye, ridicându-şi privirea din vasul cu igname pe care le curăţa. Ia evantaiul.

Se ridică şi luă evantaiul care era legat de una dintre grinzi. De îndată ce se ridică, capra neastâmpărată care mâncase ascultătoare coji de igname îşi băgă botul în igname de-a dreptul, muşcă de două ori şi ieşi repede din colibă, mergând să mestece în ţarcul caprelor. Mama lui Nwoye strigă după ea şi se puse din nou să cureţe igname.

Focul aprins de Ezinma începu să scoată un fum gros. Continuă să facă vânt cu evantaiul până când se aprinseră flăcări.

Mama lui Nwoye îi mulţumi şi fata se întoarse înapoi la mama sa.

Chiar în acel moment începură să se audă sunete îndepărtate de tobe. Veneau dinspre *ilo*, terenul dejoacă al satului. Fiecare sat avea propriul său *ilo*, care era la fel de vechi ca şi satul în sine, şi unde se desfăşurau toate marile ceremonii şi dansuri. Tobele băteau inconfundabilul dans de luptă, rapid, uşor şi vesel, al cărui ritm călătorea purtat de vânt.

Okonkwo îşi drese vocea şi îşi mişcă picioarele în ritmul tobelor. Simţea un foc pe dinăuntru, aşa cum se întâmpla de fiecare dată când auzea cântecul, încă de pe când era tânăr. Tremura de dorinţa de a cuceri şi stăpâni. Era la fel ca şi dorinţa pe care o simţea pentru o femeie.

— O să întârziem la concursul de lupte, îi spuse Ezinma mamei sale.

— Nu începe decât când apune soarele.

— Dar se aud tobele.

— Da. Tobele bat de la amiază, dar lupta nu începe înainte de asfinţit. Du-te şi vezi dacă tatăl tău a scos igname pentru masa de prânz.

— A scos. Mama lui Nwoye pregăteşte deja mâncarea.

— Du-te şi adu porţia noastră, atunci. Trebuie să gătim repede ca să nu întârziem la concurs.

Ezinma se duse la hambar şi luă de lângă gardul pitic două igname.

Ekwefi le curăţă repede de coajă. Capra buclucaşă adulmecă prin preajmă şi înghiţi cojile. Femeia tăie ignamele în bucăţi mici şi începu să pregătească o tocană, folosind o parte din pui.

În acel moment auziră pe cineva plângând chiar în faţa curţii. Vocea semăna cu cea a lui Obiageli, sora lui Nwoye.

— Nu cumva cea care plânge e Obiageli? strigă Ekwefi către mama lui Nwoye.

— Ba da, răspunse aceasta. Cred că şi-a spart vasul pentru apă.

Planşetele se auzeau acum destul de aproape, şi nu după mult timp copiii îşi făcură apariţia în şir indian, purtând pe cap vase de diferite mărimi, în funcţie de vârsta fiecăruia. Primul sosi Ikemefuna, purtând vasul cel mai mare, urmat imediat de Nwoye şi de cei doi fraţi ai săi mai mici. Obiageli sosi cea din urmă, cu lacrimi şiroind pe obraji. Avea în mână bucata de pânză cu care ar fi trebuit să ţină vasul pe cap.

— Ce s-a întâmplat? întrebă mama sa, şi Obiageli îi povesti nenorocirea. Mama ei o consolă şi îi promise că îi va cumpăra un alt vas.

Fraţii mai mici ai lui Nwoye erau gata să-i spună mamei lor adevărul despre accident, dar păstrară tăcerea, căci Ikemefuna le aruncă o privire aspră. Adevărul era că Obiageli făcuse *inyanga11* cu vasul ei.

Îl balansase pe cap şi, cu braţele încrucişate, îşi rotise mijlocul aşa cum făceau tinerele fete. Când vasul căzuse şi se spărsese, izbucnise în râs. Începu să plângă de-abia când ajunsese lângă arborele iroko, aflat în faţa curţii lor.

Tobele continuau să bată, stăruitoare şi constante. Ritmul lor nu se mai înălţa ca o fiinţă separată de satul plin de viaţă. Părea a fi chiar pulsul inimii satului. Palpita în aer, în razele soarelui, chiar şi în copaci, umplând satul de emoţie.

Ekwefi îi puse soţului ei o porţie de tocană într-un bol şi îl acoperi. Ezinma îl luă şi i-l duse în *obi*.

Okonkwo stătea pe o piele de capră şi servea prânzul pregătit de prima soţie. Obiageli, care îl adusese din coliba mamei sale, stătea pe jos, aşteptând să termine. Ezinma puse vasul pregătit de mama sa în faţa lui şi se aşeză lângă Obiageli.

---

11 *Inyanga* – a se da mare, a se făli.

— Stai cum stau fetele! îi strigă Okonkwo. Ezinma îşi apropie picioarele şi le întinse în faţă.

— Tată, mergi să vezi luptele? îl întrebă Ezinma, după ce aşteptă timpul cuvenit.

— Da, merg. Dar tu?

— Şi eu. Şi după o pauză continuă. Pot să-ţi duc eu scaunul?

— Nu, asta e treabă de băiat.

Okonkwo nutrea o afecţiune specială pentru fiica sa Ezinma. Semăna foarte mult cu mama ei, care în tinereţe fusese cea mai frumoasă fată din sat. Dar foarte rar lăsa să se vadă afecţiunea pe care i-o purta.

— Obiageli şi-a spart vasul astăzi, spuse Ezinma.

— Da, mi-a spus, răspunse Okonkwo între două îmbucături.

— Tată, oamenii n-ar trebui să vorbească când mănâncă, fiindcă piperul ar putea să intre pe calea greşită.

— E adevărat. Auzi, Ezinma? Obiageli e mai mică decât tine, dar are mai multă minte.

Ridică capacul de pe mâncarea trimisă de cea de-a doua soţie şi începu să mănânce. Obiageli luă vasul cu primul fel de mâncare şi se întoarse în coliba mamei ei. Apoi intră Nkechi, aducând cel de-al treilea fel. Nkechi era fiica celei de-a treia soţii a lui Okonkwo.

În depărtare tobele continuau să bată.

CAPITOLUL 6

În *Ho* veni tot satul, bărbaţi, femei şi copii. Stăteau într-un cerc imens, lăsând mijlocul terenului liber. Bătrânii şi persoanele importante din sat stăteau pe scaunele aduse de acasă de copiii cei mai mici sau de sclavi. Okonkwo se număra printre aceştia. Toţi ceilalţi stăteau în picioare, cu excepţia celor care veniseră destul de devreme ca să ocupe locuri în cele câteva tribune făcute din bârne netede, aşezate peste nişte stâlpi cu vârful despicat.

Luptătorii nu sosiseră încă şi terenul era ocupat de toboşari. Aceştia stăteau chiar în mijlocul cercului imens de spectatori, cu faţa înspre bătrâni, în spatele lor se afla înaltul şi secularul arbore *capoc*, care era considerat sfânt, în el trăiau spiritele bune ale copiilor care aşteptau să fie născuţi, în zilele obişnuite veneau să se aşeze la umbra lui tinerele femei care doreau să rămână însărcinate.

Erau în total şapte tobe, aşezate în funcţie de mărime într-un coş de lemn lung. Trei bărbaţi băteau la tobe cu beţe, agi-tându-se de la una la alta. Erau posedaţi de spiritele tobelor.

Tinerii desemnaţi cu păstrarea ordinii în asemenea ocazii alergau încoace şi-ncolo, sfatuindu-se între ei şi cu conducătorii celor două echipe de luptători, care aşteptau în afara cercului, în spatele mulţimii. Din când în când doi tineri cu frunze de palmier în mână alergau pe marginea cercului şi împingeau mulţimea înapoi, lovind cu frunzele pământul din faţa oamenilor, sau picioarele acestora, dacă se încăpăţânau să stea pe loc.

În cele din urmă cele două echipe începură să danseze în mijlocul cercului, iar mulţimea strigă şi bătu din palme. Tobele răsunau cu furie. Mulţimea ţâşni înainte. Tinerii care se ocupau cu păstrarea ordinii alergau dintr-o parte în alta, agitând mănunchiurile de frunze. Bărbaţii în vârstă dădeau din cap în ritmul tobelor şi îşi aduceau aminte de timpurile când se luptaseră şi ei pe ritmurile ameţitoare.

Primii care se luptară erau nişte băieţi de cincisprezece, şaisprezece ani. Fiecare echipa avea doar trei astfel de membri. Nu ei erau adevăraţii luptători, ci doar pregăteau scena pentru ceea ce urma. În scurt timp primele două meciuri se terminară. Dar al treilea făcu senzaţie chiar şi printre cei mai în vârstă, care nu obişnuiau să-şi arate entuziasmul aşa uşor. Fu tot atât de rapid ca şi primele două concursuri, poate chiar şi mai rapid. Dar foarte puţini dintre cei prezenţi mai văzuseră aşa ceva înainte. De îndată ce se încleştară în luptă cei doi, unul dintre băieţi făcu o mişcare pe care nimeni nu putu s-o descrie, pentru că fusese rapidă ca săgeata. Şi celălalt băiat căzu pe spate. Mulţimea ţipă şi aplaudă, şi pentru o clipă acoperi ritmul frenetic al tobelor. Okonkwo sări în sus şi se aşeză repede înapoi. Trei tineri din echipa băiatului câştigător ieşiră în faţă, îl purtară pe braţe şi dansară în mijlocul mulţimii care aclama, în curând aflară cu toţii cine era băiatul. Numele lui era Maduka, fiul lui Obierika.

Toboşarii se opriră puțin să se odihnească înaintea luptelor importante. Corpurile le străluceau de sudoare şi îşi făceau vânt cu evantaiele. Băură apă din nişte vase mici şi mâncară nuci de cola. Redeveniră oameni obişnuiți, râzând şi vorbind unii cu alții şi cu oamenii din jur. Aerul din jur, care se încordase ca un arc din cauza tensiunii, se relaxa din nou. Era ca şi cum s-ar fi turnat apă pe pielea întinsă a unei tobe. Oamenii se uitară în jurul lor, poate pentru prima oară de când se aflau acolo, şi observară persoanele care stăteau lângă ei.

— Nu te-am recunoscut, îi spuse Ekwefi femeii lângă care stătuse umăr la umăr de la începutul meciurilor.

— Nu e de mirare, spuse femeia. N-am mai văzut niciodată o mulțime aşa de mare. E adevărat că Okonkwo era să te omoare cu puşca?

— Da, aşa e, draga mea prietenă. Nu-mi găsesc încă gura potrivită cu care să povestesc ce s-a întâmplat.

— Spiritul tău *chi* veghează, draga mea. Şi ce mai face fata mea, Ezinma?

— Îi merge foarte bine de câtva timp. Poate că a venit să rămână.

— Eu aşa cred. Câți ani are acum?

— Are aproape zece ani.

— Cred că va rămâne. De obicei rămân dacă nu mor înainte de şase ani.

Femeia cu care vorbise se numea Chielo. Era preoteasa lui Agbala, Oracolul Dealurilor şi al Peşterilor, în viața de zi cu zi Chielo era văduvă şi avea doi copii. Era foarte prietenoasă cu Ekwefi şi împărțeau acelaşi şopron în piață. Şi, mai ales, îi era deosebit de dragă singura fiică a lui Ekwefi, Ezinma, pe care o numea „fata mea". Cumpăra adesea turte de fasole şi îi dădea câteva şi lui Ekwefi, să i le ducă lui Ezinma. Oricine o vedea pe Chielo în viața de zi cu zi ar fi crezut cu greu că era una şi aceeaşi cu persoana care prorocea atunci când se cobora asupra ei spiritul lui Agbala.

Toboşarii îşi luară din nou bețele în mână şi aerul fremăta şi deveni încordat ca un arc întins.

Cele două echipe erau aşezate față în față pe întinderea terenului. Un tânăr dintr-una dintre echipe pomi dansând dinspre centru către margine, indicând cu mâna persoana cu care voia să se lupte. Se întoarseră în centrul terenului, dansând împreună, şi apoi se încleştară în luptă. Erau doisprezece bărbați în fiecare echipă şi provocarea trecu, pe rând, dintr-o parte în alta.

Doi arbitri se învârteau în jurul luptătorilor, iar când considerau că adversarii erau la fel de puternici, opreau lupta. Cinci meciuri se terminară în felul ăsta. Momentul cel mai palpitant era atunci câiyl era doborât unul din luptători. Strigătul puternic al mulțimii se ridica atunci înspre cer şi se răspândea în toate direcțiile. Se putea auzi chiar şi în satele învecinate.

Ultimul meci se purtă între liderii celor două echipe. Aceştia erau printre cei mai buni luptători din cele nouă sate. Lumea se întreba cine va ieşi câştigător în acel an. Unii spuneau că cel mai bun era Okafo, alții erau de părere că Ikezue

îl întrecea. Anul trecut nici unul dintre ei nu reuşise să-l pună la pământ pe celălalt, deşi arbitrii au lăsat meciul să continue mai mult ca de obicei. Aveau acelaşi stil de luptă şi fiecare ghicea din timp mişcările celuilalt, în anul acela s-ar fi putut întâmpla la fel.

Era deja seară când începu meciul. Tobele parcă înnebuniseră, şi mulțimea la fel. Oamenii se strânseră mai aproape, în jurul celor doi care dansau în mijloc. Frunzele de palmier nu îi mai puteau ține deoparte.

Ikezue îşi întinse în față mâna dreaptă. Okafo i-o apucă şi începu lupta, înfruntarea fu aprigă. Ikezue se chinuia să-şi strecoare călcâiul drept prin spatele lui Okafo, ca să-l răstoarne pe spate în ingeniosul stil *ege*. Dar fiecare reuşea să anticipeze mişcările celuilalt. Toboşarii fură înconjurați şi înghițiți de mulțime, iar ritmul lor frenetic nu mai era un simplu sunet imaterial, ci însăşi bătaia inimii mulțimii.

Luptătorii stăteau acum aproape nemişcați, unul în strân-soarea celuilalt. Muşchii de pe brațele lor, de pe coapse şi de pe spate li se încordaseră şi tremurau. Păreau să fie la fel de puternici. Cei doi arbitri se pregăteau deja să îi despartă, când Ikezue, cuprins de disperare, se lăsă repede pe un genunchi, în încercarea de a-şi arunca adversarul peste cap, pe spate. Fu o greşeală regretabilă. Iute ca fulgerul lui Amadiora, Okafo îşi ridică piciorul drept şi îl trecu peste capul adversarului său. Dinspre mulțime se auzi un strigăt asurzitor. Susținătorii lui Okafo îl luară pe sus şi îl purtară pe brațe până acasă. Cântau cântece de laudă în cinstea lui, iar tinerele fete băteau din palme:

„ *Cine se va lupta pentru satul nostru*?
Okafo se va lupta pentru satul nostru.
A doborât el o sută de bărbați?
Da, a doborât o sută de bărbați.
A doborât o sută de Pisici?
Da, a doborât o sută de Pisici.
Atunci spune-i să vină să lupte pentru noi.”

CAPITOLUL 7

Ikemefuna trăia în casa lui Okonkwo de trei ani, şi bătrânii din Umuofia păreau să fi uitat de el. Crescuse repede, ca o tulpină de ignamă în sezonul ploios, şi era plin de sevă. Fusese complet absorbit în viaţa noii sale familii. Se purta ca un frate mai mare cu Nwoye, şi părea să fi suscitat de la bun început în sufletul lui un nou entuziasm, îl făcea să se simtă matur, căci nu-şi mai petreceau serile în coliba mamei sale, ţinându-i companie în timp ce gătea, ci stăteau cu Okonkwo în *obi*, sau îl priveau cum extrăgea vin de palmier pentru masa de seară. Nimic nu-i făcea mai multă plăcere lui Nwoye acum decât să fie trimis de mama sa ori de una dintre celelalte soţii ale lui Okonkwo să facă vreo muncă grea de bărbat, să spargă lemne sau să zdrobească igname. Când unul dintre fraţii săi mai mici venea să-i transmită o astfel de însărcinare, Nwoye se prefăcea supărat şi mormăia cu voce tare ceva despre femei şi necazurile pe care le aduc.

Okonkwo era în sinea sa mulţumit de transformarea fiului său, şi ştia că aceasta se datora influenţei lui Ikemefuna. Dorea ca Nwoye să devină un bărbat puternic, capabil să conducă gospodăria tatălui său după ce acesta va muri şi se va alătura rudelor dispărute. Dorea ca el să devină un om bogat, să aibă hambarul destul de plin încât să poată oferi ofrande strămoşilor la răstimpuri regulate. Se bucura de fiecare dată când îl auzea pe Nwoye bodogănind împotriva femeilor. Era un semn că va reuşi, cu timpul, să-şi ţină în frâu femeile din familie. Indiferent cât de bogat era un bărbat, dacă nu era în stare să-şi conducă femeile şi copiii (dar în special femeile), nu era un bărbat adevărat. Era ca bărbatul care avea zece şi una soţii şi care nu avea destulă supă pentru/oo^/bo.

Aşa că Okonkwo îi convingea pe băieţi să vină să stea cu el în *obi*, şi le istorisea poveşti despre pământ, poveşti masculine despre violenţă şi vărsări de sânge. Deşi ştia că era un lucru pozitiv să te porţi bărbăteşte şi cu brutalitate, lui Nwoye continuau să-i placă poveştile pe care obişnuia să le spună mama sa, şi pe care, fără îndoială, continua să le spună fraţilor lui mai mici. Erau poveşti despre broasca ţestoasă şi vicleniile sale, despre pasărea *eneke-nti-oba* care provocase lumea întreagă la un concurs de luptă, şi care a fost doborâtă în final de pisică, îşi aducea aminte povestea pe care mama sa o spunea adesea, despre cearta de demult dintre Pământ şi Cer, şi cum a oprit Cerul ploile, timp de şapte ani, până când câmpurile se uscaseră, iar morţii nu mai puteau fi îngropaţi fiindcă săpăligile se rupeau în Pământul tare ca piatra, în cele din urmă Vulturul a fost trimis să implore Cerul, să-i înmoaie inima cu un cântec despre suferinţele fiilor oamenilor. De fiecare dată când mama lui Nwoye cânta cântecul, acesta se simţea purtat în acele locuri îndepărtate din ceruri, unde Vulturul, emisarul Pământului, cânta ca să se îndure Cerul, în cele din urmă Cerului i se făcu milă, şi îi dădu Vulturului nişte stropi de ploaie înveliţi în frunze de *taro*. Dar în timp ce zbura înapoi acasă, ghearele sale mari au străpuns frunzele şi ploaia a căzut aşa cum

nu mai căzuse niciodată. Atât de tare îl plouă pe Vultur, încât acesta nu s-a mai întors să transmită mesajul, ci a zburat către un ținut îndepărtat, unde a zărit un foc. Când a ajuns acolo, a descoperit că era un bărbat care oferea o ofrandă. Se încălzise la foc şi mâncase măruntaiele.

Astfel de poveşti îi plăceau lui Nwoye. Dar acum ştia că poveştile de felul acesta erau pentru femei fără minte şi pentru copii, şi că tatăl lui vroia ca el să se poarte ca un bărbat. Aşa că se prefăcu neinteresat de poveştile spuse de femei. Şi după ce făcu asta, observă că tatăl lui era mulțumit şi că nu-l mai certa sau bătea. Prin urmare, Nwoyo şi Ikemefuna veneau să-l asculte pe Okonkwo povestind despre războaiele tribale, sau despre cum îşi urmărise el mai demult duşmanul, cum îl învinsese şi cum obținuse primul său craniu uman. Băieții îl ascultau vorbind despre trecut, stăteau în întuneric sau la lumina slabă a focului de lemne, aşteptând ca femeile să termine de pregătit masa. Când terminau, fiecare aducea soțului câte un bol *defoo-foo* sau de supă. Aprindeau o lampă cu ulei şi Okonkwo gusta din fiecare bol, şi apoi le dădea câte o porție lui Nwoye şi lui Ikemefuna.

Astfel trecuseră lunile şi anotimpurile. Şi apoi sosiră lăcustele. Nu mai veniseră de mult. Bătrânii spuneau că lăcustele veneau o dată la fiecare generație, reveneau în fiecare an timp de şapte ani, şi apoi dispăreau timp de încă o altă viață de om. Se întorceau la peşterile lor, aflate într-o regiune îndepărtată, unde erau păzite de un neam de oameni pitici. Şi iată că după ce mai trecuse o viață de om, oamenii aceia pitici deschiseră din nou peşterile, şi lăcustele sosiră în Umuofia.

Sosiră în sezonul rece al harmattanului, după strânsul recoltei, şi mâncară toate ierburile sălbatice de pe câmpuri.

Okonkwo şi cei doi băieți reparau zidurile exterioare din pământ roşu ale curții. Era una din muncile mai uşoare din perioada de după recoltat. Zidurile erau acoperite cu un nou strat de ramuri groase şi de frunze de palmier, pentru a le proteja împotriva furtunilor din următorul sezon ploios. Okonkwo lucra în exteriorul zidului, în timp ce băieții lucrau pe partea din interior. Partea de sus a zidului avea unele mici găuri, prin care Okonkwo trecu o sfoară, sau *tie-tie*, pe care băieții o luară şi o petrecură în jurul stâlpilor de lemn, şi apoi o trecură prin zid către el. În felul acesta, stratul de frunze care acoperea zidul rezista mai bine.

Femeile erau plecate în pădure să adune lemne de foc, iar copiii mai mici merseseră să se joace cu prietenii lor de prin curțile alăturate. Bătea harmattanul, care aducea parcă peste lume o uşoară senzație de adormire. Okonkwo şi băieții lucrau în tăcere deplină, întreruptă doar atunci când aşezau pe zid câte o creangă de palmier, sau când vreo găină harnică scormonea printre frunzele uscate în neîncetata ei căutare după hrană.

Şi apoi, dintr-o dată, o umbră căzu pe pământ, şi soarele dispăru sub un nor gros. Okonkwo privi în sus şi se miră în sinea lui de asemenea semne de

ploaie, ştiut fiind că în acea perioadă a anului rareori ploua. Dar imediat răsunară din toate direcțiile strigăte de bucurie, şi Umuofia, care până atunci ațipise acoperită de negura amiezii, se trezi la viață.

„Vin lăcustele!”, scanda toată lumea cu bucurie, şi bărbații, femeile şi copiii îşi întrerupseră lucrul sau joaca şi alergară în câmp deschis ca să observe priveliştea neobişnuită. Lăcustele nu mai veniseră de mulți, mulți ani, şi doar bătrânii le mai văzuseră până atunci.

La început sosi un roi destul de mic. Erau solii trimişi să inspecteze terenul. Şi apoi apăru la orizont o masă mişcătoare, asemeni unei pânze nesfârşite de nori negri, plutind încet către Umuofia. Nu după mult timp acoperi jumătate din cer, norul compact fiind străbătut de mici ochiuri de lumină, ca nişte dâre strălucitoare de praf de stele. Era o privelişte extraordinară, emoționantă şi frumoasă.

Toți se agitau şi vorbeau entuziasmați, rugându-se ca lăcustele să rămână în Umuofia peste noapte. Căci, deşi lăcustele nu mai trecuseră de mult timp prin Umuofia, toată lumea ştia din instinct că erau foarte bune la gust. În cele din urmă lăcustele coborâră. Se aşezară pe fiecare copac şi pe fiecare fir de iarbă, pe fiecare acoperiş şi pe pământul gol. Crengile stufoase ale copacilor se rupseră sub greutatea lor, şi întreaga regiune căpătă culoarea pământie a imensului roi flămând.

Mulți oameni ieşiră cu coşuri în mână, încercând să le prindă, dar bătrânii îi îndemnară să aibă răbdare până la căderea nopții. Şi aveau dreptate. Lăcustele se opriră peste noapte în tufişuri şi aripile li se umplură de rouă. Deşi bătea harmattanul, oamenii din sat ieşiră cu toții afară şi îşi umplură sacii şi oalele cu lăcuste: A doua zi de dimineață, lăcustele au fost puse la fript în vase de lut, şi apoi lăsate la soare până când deveniră uscate şi sfărâmicioase. Şi pentru mult timp de atunci încolo, această mâncare rară fu consumată cu unt de palmier.

Okonkwo stătea în coliba lui, ronțăind mulțumit şi bând vin de palmier din belşug, împreună cu Ikemefuna şi Nwoye, când deodată intră Ogbuefi Ezeudu. Ezeudu era cel mai în vârstă bărbat din acea parte a Umuofiei. În tinerețile sale fusese un războinic vestit şi neînfricat, iar acum era foarte respectat de către clan. Refuză să se aşeze să mănânce şi îl rugă pe Okonkwo să iasă puțin afară ca să stea de vorbă cu el. Aşa că ieşiră amândoi, bătrânul sprijinin-du-se în toiag. Când se îndepărtară îndeajuns ca să nu poată fi auziți, bătrânul îi vorbi astfel:

— Băiatul ăsta îți spune tată. Nu-ți murdări mâinile de sângele lui.

Okonkwo îl privi plin de uimire, şi fu gata să spună ceva, dar bătrânul continuă:

— Da, Umuofia a hotărât să-l ucidă. Oracolul Dealurilor şi al Peşterilor a dat verdictul, îl vor duce afară din Umuofia, aşa cum se obişnuieşte, şi îl vor omorî acolo. Dar vreau ca tu să nu te amesteci, îți spune tată.

A doua zi în zori un grup de bătrâni din cele nouă sate ale Umuofiei sosi în casa lui Okonkwo, şi înainte să înceapă să vorbească în şoaptă, Nwoye şi Ikemefuna au fost trimişi afară. Nu au stat foarte mult, dar după ce plecară, Okonkwo rămase mult timp pe gânduri, cu bărbia sprijinită în mâini. Mai târziu în aceeaşi zi, îl chemă la el pe Ikemefuna şi îi spuse că a doua zi urma să se întoarcă acasă. Nwoye auzi discuția din întâmplare şi izbucni în plâns, drept care fu bătut bine de tatăl lui. Cât despre Ikemefuna, acesta nu ştia ce să creadă. Propria sa casă devenise cu timpul o amintire ştearsă şi îndepărtată, încă îi mai era dor de sora şi de mama sa, şi s-ar fi bucurat să le vadă. Dar ştia oarecum că nu le va mai vedea niciodată, îşi aduse aminte de ziua când nişte oameni veniseră să vorbească în şoaptă cu tatăl lui; i se părea că acum totul o lua de la început.

Mai târziu, Nwoye se duse în coliba mamei sale şi îi spuse că Ikemefuna urma să se întoarcă acasă. Aceasta scăpă imediat din mână pisălogul cu care zdrobea piper, îşi încrucişa mâinile la piept şi spuse oftând:

— Bietul băiat!

A doua zi, bărbații se întoarseră cu o oală de vin. Erau îmbrăcați din cap până în picioare, de parcă ar fi mers la o importantă întâlnire de clan sau în vizită într-un sat vecin, îşi trecuseră pânza pe sub brațul drept, iar pe umărul stâng îşi atârnaseră sacii din piele de capră şi macetele băgate în teacă. Okonkwo se pregăti repede şi porniră cu toții la drum, Ikemefuna ducând oala de vin. Peste curtea gospodăriei lui Okonkwo se aşternu o tăcere mormântală. Chiar şi cei mai mici copii păreau să ştie adevărul, în acea zi, Nwoye rămase în coliba mamei sale, cu ochii plini de lacrimi.

La începutul călătoriei, bărbații din Umuofia râseră şi vorbiră despre lăcuste, despre femeile lor, şi despre unii bărbați mai slabi de înger care refuzaseră să vină cu ei. Dar pe măsură ce se apropiau de ieşirea din Umuofia, încetară şi ei să vorbească.

Soarele se ridica încet pe bolta cerului, şi cărarea uscată şi nisipoasă începea să emane în jur căldura care stătea ascunsă în ea. În pădurea din jur se auzeau păsările ciripind. Bărbații călcau peste frunzele uscate şi le adânceau în nisip. În rest era linişte. Apoi, din depărtare, se auziră nişte bătăi slabe de *ekwe*. Sunetul se înălță şi fu dus de vânt – era un dans liniştit al unui clan îndepărtat.

— E un dans *ozo*, îşi spuneau bărbații.

Dar nimeni nu era sigur de unde venea. Unii spuneau că din Ezimili, alții că din Abame sau Aninta. Discutară câtva timp despre asta şi apoi tăcură din nou, în timp ce ritmul sinuos al dansului se apropia şi se îndepărta o dată cu vântul. Undeva, un bărbat îşi lua-unul dintre titlurile clanului său şi asta se sărbătorea cu muzică, dans şi mâncare.

Cărarea devenise o simplă linie îngustă şerpuind prin mijlocul pădurii. Arbuştii mici şi tufişurile răzlețe care înconjurau satul făcuseră loc unor copaci imenşi şi unor liane care fuseseră poate acolo de la începutul lumii, neatinse de

secure sau de foc. Razele de soare care pătrundeau printre frunzele şi ramurile lor desenau un model de umbre şi lumini pe cărarea nisipoasă.

Ikemefuna auzi o şoaptă în spatele lui şi se întoarse repede. Bărbatul care vorbise în şoaptă striga acum cu voce tare, cerându-le celorlalți să se grăbească.

— Mai avem încă mult drum înainte, spuse el.

O luă înaintea lui Ikemefuna, împreună cu un alt bărbat, şi grăbi pasul.

Astfel bărbații din Umuofia îşi continuară drumul, înarmați cu macete băgate în teacă, iar Ikemefuna păşea în mijlocul lor purtând pe cap vasul cu vin de palmier. Deşi la început fusese neliniştit, acum nu-i mai era frică, în spatele lui venea Okonkwo. Îi era greu să creadă că Okonkwo nu era tatăl lui adevărat. Nu fusese niciodată legat de tatăl lui adevărat, iar în ultimii trei ani acesta devenise un străin pentru el. Cât despre mama şi sora lui în vârstă de trei ani... desigur, acum nu mai avea trei, ci şase ani. O va recunoaşte oare? Se făcuse mare, fără îndoială. Cum o să plângă de bucurie mama lui, şi cum o să-i mulțumească lui Okonkwo pentru că i-a purtat de grijă şi l-a adus înapoi. Va dori să afle tot ce i se întâmplase în toți aceşti ani. Dar oare îşi mai amintea el tot? O să-i povestească despre Nwoye şi mama lui, despre lăcuste... Apoi dintr-o dată îl străfulgera un gând. Poate că mama lui era moartă, încercă să-şi scoată gândul ăsta din minte, dar fu în zadar. Apoi încercă să rezolve problema aşa cum obişnuia când era mic. Încă îşi mai aducea aminte cântecul:

Eze elina, elina!
Sala
Eze ilikwa y a
Ikwaba akwa oligholi
Ebe Danda nechi eze
Ebe Uzuzu nete egwu
Sala

Repetă cântecul în gând şi se mişcă în ritmul lui. Dacă se termina când păşea cu dreptul, însenina că mama sa trăia. Dacă se termina când păşea cu stângul, era moartă. Nu, nu moartă, ci bolnavă. Cântecul se termină pe piciorul drept. Trăia şi era sănătoasă. Cântă din nou şi de data asta, când termină, păşise cu stângul. Dar a doua oară nu conta. Prima voce merge la Chukwu, sau Casa Zeului. Ăsta era unul dintre proverbele preferate ale copiilor. Ikemefuna se simțea din nou copil. Era, fără îndoială, din cauză că se întorcea acasă la mama lui.

Unul dintre bărbații din spatele lui îşi drese vocea. Ikemefuna se întoarse să se uite în spate, dar bărbatul îi spuse mormăind să nu se uite înapoi şi să meargă înainte. Felul în care vorbise îl făcu să se înnoare. Mâna îi tremura uşor pe vasul negru. De ce se retrăsese Okonkwo în spate? Ikemefuna simți că nu-l mai țineau picioarele. Şi îi era frică să se uite înapoi.

Când bărbatul care îşi drese vocea îşi scoase maceta şi o ridică în aer, Okonkwo privi în lături. Auzi lovitura. Vasul căzu şi se sparse în nisip, îl auzi pe Ikemefuna strigând „Tată, m-au omorât!”, şi îl văzu venind spre el. Cutremurat de frică, Okonkwo îşi scoase maceta şi îl doborî. Nu vroia ca ceilalţi să spună despre el că e slab.

De îndată ce îşi văzu tatăl sosind acasă, în acea noapte, Nwoye ştiu că Ikemefuna fusese omorât, şi simţi că ceva se rupsese în sufletul său, ca un arc întins care se frângea. Nu plânse. Se simţea pur şi simplu lipsit de energie. Avusese acelaşi sentiment nu cu mult tiraj* în urmă, în timpul recoltei. Toţi copiii iubeau perioada recoltei. Cei care erau destul de mari ca să ducă măcar două-trei igname într-un coşuleţ mergeau cu oamenii mari pe câmp. Şi dacă nu erau în stare să ajute la cules, strângeau lemne de foc ca să coacă ignamele pe care le mâncau direct pe câmp. Ignamele coapte şi stropite din belşug cu ulei de palmier roşu, mâncate acolo, erau mai bune decât orice mâncare pregătită acasă, într-o astfel de zi petrecută pe câmp, după strânsul recoltei, Nwoye simţise ceva asemănător, de parcă se rupsese ceva înăuntrul său. Se întorceau acasă dintr-un loc îndepărtat, dincolo de pârâu, cu coşurile pline de igname, când auziră o voce de copil plângând în pădurea deasă. Femeile tăcură de îndată şi grăbiră pasul. Nwoye auzise că gemenii care se năşteau erau puşi în vase de lut şi aruncaţi în pădure, dar nu dăduse încă niciodată peste ei. Îl cuprinse o vagă senzaţie de frig şi capul începu să i se învârtă, de parcă ar fi fost un călător solitar şi întârziat care întâlneşte în drumul său un spirit rău. Apoi simţise că înăuntrul său se frângea ceva. În noaptea când tatăl lui se întoarse acasă, după ce îl omorâse pe Ikemefuna, Nwoye fu cuprins de o senzaţie asemănătoare.

CAPITOLUL 8

Timp de două zile după moartea lui Ikemefuna, Okonkwo nu puse nimic în gură. Bea vin de palmier de dimineața până seara, iar ochii îi erau roşii şi fioroşi, ca ochii unui şobolan prins de coadă şi trântit de pământ, îl chemă pe fiul său, Nwoye, să stea împreună cu el în *obi*. Dar băiatului îi era frică de el şi se strecura afară din colibă de îndată ce ațipea.

Nu dormea noaptea, încerca să nu se gândească la Ikemefuna, dar cu cât încerca mai mult, cu atât mai puternic îi revenea imaginea lui în minte, într-o noapte se sculă din pat şi se învârti prin curte. Dar era aşa de slăbit, că abia se mai ținea pe picioare. Avea senzația că era ca un uriaş amețit care umbla cu picioarele unui țânțar. Din când în când era străbătut de un fior care-i scutura trupul din vârful capului până în picioare.

În a treia zi îi ceru celei de-a doua soții, Ekwefi, să-i frigă nişte banane. Ea le pregăti aşa cum îi plăceau lui, cu bucăți de peşte şi semințe de palmier de ulei.

— N-ai mâncat de trei zile, îi spuse fiica sa, Ezinma, aducându-i mâncarea. Trebuie să mănânci tot ce ți-am adus.

Se aşeză pe jos şi îşi întinse picioarele în față. Okonkwo mânca având gândurile aiurea.

„Ar fi trebuit să fie băiat", îşi spuse el privindu-şi fiica în vârstă de zece ani. Îi dădu o bucată de peşte.

— Du-te şi adu-mi nişte apă, îi spuse.

Ezinma ieşi repede afară, mestecându-şi bucata de peşte, şi se întoarse repede cu un vas de apă rece pe care o turnase din oala de lut aflată în coliba mamei sale.

Okonkwo luă vasul de apă şi îl dădu pe gât. Mai înghiți câteva bucăți de banane şi dădu farfuria la o parte.

— Adu-mi sacul, ceru el, şi'Ezinma îi aduse din celălalt capăt al colibei sacul din piele de capră.

Okonkwo căută în sac după sticla cu tutun. Sacul era mare şi Okonkwo trebui să bage mâna adânc. Pe lângă sticla cu tutun, mai erau acolo şi alte lucruri – o cupă în formă de corn şi o tigvă care se ciocneau una de alta în timp ce căuta. Scoase sticla cu tutun şi o lovi de câteva ori de rotula genunchiului, după care răsturnă puțin în palma stângă. Apoi îşi dădu seama că nu scosese lingura de tutun. Căută din nou în sac şi scoase o lingură mică şi plată de culoarea fildeşului, cu care luă puțin tutun maroniu şi îl duse la nări.

Ezinma luă farfuria cu mâncare într-o mână şi vasul gol pentru apă în cealaltă, şi se întoarse în coliba mamei sale. „Ar fi trebuit să fie băiat", îşi spuse din nou Okonkwo. În minte îi reveni încă o dată chipul lui Ikemefuna şi se cutremură. Dacă şi-ar fi găsit ceva de făcut, ar fi reuşit poate să uite. Dar era perioada de odihnă, între recoltă şi următorul sezon de semănat. Singura muncă

pe care o făceau bărbații în acea perioadă era să schimbe frunzele de palmier cu care erau acoperite zidurile. Okonkwo făcuse deja asta. Terminase chiar în ziua când sosiseră lăcustele, când el stătea de o parte a zidului, iar Ikemefuna şi Nwoye de cealaltă parte.

„Când ai devenit tu aşa o bătrână fricoasă? îşi spuse în sine Okonkwo. Eşti cunoscut în nouă sate pentru vitejia de care-ai dat dovadă în război. Cum poate un om care a ucis în luptă cinci bărbați să se prăbuşească pentru că a mai adăugat pe lista lui un băiat? Okonkwo, te-ai transformat într-o femeie, nu încape îndoială.”

Sări în picioare, îşi puse pe umăr sacul din piele de capră şi se duse în vizită la prietenul său Obierika.

Obierika stătea afară, la umbra unui portocal, şi împletea un înveliş de frunze de rafie pentru acoperiş. Cei doi bărbați se salutară şi intrară în *obi.*

— Aveam de gând să vin pe la tine de îndată ce aş fi terminat de împletit, spuse el, scuturându-şi nisipul de pe coapse.

— Eşti bine? îl întrebă Okonkwo.

— Da, răspunse Obierika. Azi vine în vizită pețitorul fiicei mele şi sper să ne înțelegem cu privire la prețul miresei. Vreau să asişti şi tu la discuție.

În acel moment intră în colibă Maduka, fiul lui Obierika. Îl salută pe Okonkwo şi dădu să iasă în curte.

— Vino să-ți strâng mâna, îi spuse Okonkwo flăcăului. Mi s-a umplut sufletul de bucurie să te văd luptând zilele trecute.

Băiatul zâmbi, dădu mâna cu Okwonko şi ieşi în curte.

— Îl aşteaptă lucruri mari, spuse Okonkwo. Ce fericit aş fi să am şi eu un fiu ca el! Nwoye mă pune pe gânduri. Ar fi de ajuns un bol cu igname zdrobite ca să-l doboare în luptă. Frații lui mai mici îmi dau mai multe speranțe. Dar trebuie să-ți mărturisesc, Obierika, fiii mei nu îmi seamănă deloc. Unde sunt oare tinerele vlăstare care vor creşte în locul bătrânului bananier? Dacă Ezinma ar fi fost băiat, aş fi fost mult mai fericit. Are firea potrivită.

— Îți faci griji degeaba, spuse Obierika. Copiii sunt încă mici.

— Nwoye e destul de mare să lase grea o femeie. La vârsta lui eu deja mă descurcam singur. Nu, prietene, nu e prea mic. Îți poți da seama dacă un pui se va transforma în cocoş din prima zi când iese din ou. Am făcut tot ce mi-a stat în puteri să-l transform într-un bărbat adevărat, dar seamănă prea mult cu mama lui.

„Cu bunicul lui”, se gândi Obierika, dar nu spuse nimic. Lui Okonkwo îi trecu prin minte acelaşi lucru, dar învățase cum să alunge năluca. De fiecare dată când îl tulbura gândul slăbiciunii şi al eşecului tatălui său, şi-l scotea din minte gândindu-se la propria sa tărie şi la propriul său succes. Aşa făcu şi acum. Gândul i se opri asupra ultimei dovezi de bărbăție pe care o arătase.

— Nu înțeleg de ce ai refuzat să vii cu noi să-l omoram pe băiat, îi spuse el lui Obierika.

— Pentru că nu am vrut, răspunse Obierika cu asprime. Am avut altceva mai bun de făcut.

— Vorbeşti de parcă ai pune la îndoială autoritatea şi decizia Oracolului, care a spus că băiatul trebuie să moară.

— Nu e adevărat. De ce aş face asta? Dar nu mie mi-a spus Oracolul să-i îndeplinesc porunca.

— Dar cineva trebuia s-o facă. Dacă ne-ar fi fost frică tuturor de sânge, porunca ar fi rămas neîndeplinită. Şi ce crezi că ar fi făcut atunci Oracolul?

— Ştii foarte bine, Okonkwo, că nu mi-e frică de sânge. Şi dacă cineva spune altceva, ei bine, minte. Şi să-ți mai spun ceva, prietene. Dacă aş fi fost în locul tău, aş fi rămas acasă. Ce ai făcut tu n-o să-i placă Pământului. Pentru asemenea fapte zeița ar fi în stare să distrugă familii întregi.

— Pământul nu mă poate pedepsi pentru că am ascultat porunca trimisului său, răspunse Okonkwo. Un copil nu se frige la degete cu ignama fierbinte pe care i-o pune în mână mama lui.

— E adevărat, recunoscu Obierika. Dar dacă Oracolul mi-ar spune că fiul meu trebuie să moară, nu m-aş opune, dar nici nu l-aş ucide eu.

Ar fi continuat să se certe mult timp dacă nu ar fi intrat chiar atunci Ofoedu. Era limpede, văzându-i licărul din ochi, că avea veşti importante. Dar nu era politicos să-l grăbeşti. Obierika îi oferi o bucată din nuca de cola pe care o spărsese în cinstea lui Okonkwo. Ofoedu mestecă încet şi vorbi despre lăcuste. Când îşi termină nuca de cola, spuse:

— Zilele astea se petrec nişte lucruri foarte ciudate.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Okonkwo.

— Îl cunoaşteți pe Ogbuefi Ndulue? îi întrebă Ofoedu.

— Da, Ogbuefi Ndulue din satul Ire, spuseră deodată Okonkwo şi Obierika.

— A murit în dimineața asta.

— Nu e nimic ciudat în asta. Era cel mai bătrân om din Ire, spuse Obierika.

— Da, ai dreptate, încuviință Ofoedu. Dar ia întreabă-mă de ce n-au bătut tobele să-i anunțe moartea.

— De ce? întrebară amândoi deodată.

— Acum urmează partea ciudată. O ştiți pe prima lui soție, care mergea sprijinindu-se într-un băț?

— Da, numele ei e Ozoemena.

— Aşa e, răspunse Ofoedu. Ozoemena era, după cum ştiți, prea bătrână ca să îl îngrijească pe Ndulue cât timp a fost bolnav. L-au îngrijit soțiile lui mai tinere. Când a murit, azi dimineață, una dintre soții s-a dus la Ozoemena în colibă să-i spună. Bătrâna s-a ridicat de pe rogojină, şi-a luat bățul şi a intrat în *obi*. S-a oprit în prag, s-a lăsat în jos pe mâini şi pe genunchi, şi şi-a strigat soțul,

care era întins pe o rogojină. „Ogbuefi Ndulue”, a strigat ea de trei ori, şi s-a întors apoi în coliba ei. Când cea mai tânără dintre soţii s-a dus să o cheme să asiste la îmbăiere, a găsit-o moartă, culcată pe rogojină.

— E foarte ciudat, într-adevăr, spuse Okonkwo. O îngroapă mai întâi pe ea şi din cauza asta i-au amânat înmormântarea.

— Iată de ce n-au bătut tobele în Umuofia.

— Se spunea mereu că Ndulue şi Ozoemena aveau o singură minte, spuse Obierika. Îmi aduc aminte că era un cântec despre ei când eram eu copil. Nu putea să facă nimic fără să-i spună şi ei.

— Nu ştiam asta, spuse Okonkwo. Credeam că a fost un om puternic în tinereţile sale.

— A fost, fără îndoială, spuse Ofoedu. Okonkwo clătină din cap cu neîncredere.

— A condus Umuofia la război, pe vremuri.

Okonkwo îşi revenea încet în fire. Tot ce trebuia să facă era să-şi ţină mintea ocupată. Dacă l-ar fi omorât pe Dcemefuna în perioada de semănat sau în timpul recoltei, când era foarte ocupat, nu i-ar fi fost atât de greu. S-ar fi concentrat asupra muncii. Okonkwo nu era, o fire meditativă, ci un om de acţiune. Dar când nu avea nimic de muncă, cel mai bun lucru pe care îl putea face era să vorbească.

La scurt timp după ce plecă Ofoedu, Okonkwo îşi luă sacul din piele de capră şi se pregăti de plecare.

— Trebuie să mă întorc acasă să-mi trag vin de palmier pentru masa de seară, spuse el.

— Cine îţi doboară copacii înalţi ca să tragi vin? întrebă Obierika.

— Umezulike, răspunse Okonkwo.

— Câteodată îmi spun că mai bine n-aş fi luat titlul *ozo*. Mă doare inima să-i văd pe tinerii ăştia cum distrug palmierii ca să tragă vin.

— Da, aşa e, recunoscu Okonkwo. Dar trebuie să respectăm legea pământului.

— Nu ştiu cine a lăsat legea asta, spuse Obierika. Există multe alte triburi care nu interzic bărbaţilor cu titluri să urce în palmieri. La noi se spune că un astfel de bărbat nu poate să urce într-un copac înalt, dar că poate să extragă vin din arbuştii mai mici, stând în picioare. Asta îmi aduce aminte de Dimaragana, care n-a vrut să-şi împrumute cuţitul ca să se taie cu el carne de câine, pentru că acesta era un animal tabu pentru el, dar care s-a oferit să-şi folosească dinţii.

— Eu cred că e un lucru bun că titlul *ozo* e atât de preţuit în clanul nostru, spuse Okonkwo. În clanurile despre care vorbeşti, *ozo* a decăzut aşa de mult, încât orice cerşetor poate să-l aibă.

— N-am vorbit serios, spuse Obierika. În Abame şi Aninta titlul nu valorează nici măcar cât două cochilii. Fiecare bărbat poartă titlul la gleznă, şi continuă să-l păstreze chiar şi dacă e prins furând.

— Într-adevăr, au pătat numele de *ozo*, spuse Okonkwo ridicându-se să plece.

— Viitorul meu ginere şi familia lui vor sosi în curând, spuse Obierika.

— Mă întorc repede, răspunse Okonkwo, uitându-se la poziția soarelui.

Când se întoarse în coliba lui Obierika, Okonkwo găsi acolo şapte bărbați. Pețitorul era un tânăr în jur de douăzeci şi cinci de ani, care venise însoțit de tatăl şi de unchiul său. Din partea lui Obierika erau prezenți doi frați mai mari şi Maduka, fiul său în vârstă de şaisprezece ani.

— Spune-i mamei lui Akueke să ne trimită nişte nuci de cola, îi spuse Obierika fiului său. Maduka dispăru în curte cu viteza fulgerului, începură imediat să vorbească despre el, şi toți erau de părere că era iute ca focul.

— Câteodată mi se pare că e prea uite, spuse îngăduitor Obierika. Nu merge ca toți oamenii. E mereu pe fugă. Dacă îl trimiți undeva cu o treabă, dispare înainte să termini ce aveai de spus.

— Şi tu erai la fel, spuse fratele lui cel mai mare. Cum se spune la noi „Când mama-vacă rumegă iarbă, vițeii se uită la gura ei”. Maduka s-a uitat la gura ta.

În timp ce vorbea astfel, băiatul se întoarse, urmat de Akueke, sora sa vitregă, care ținea în mână un platou de lemn cu trei nuci de cola şi nişte piper de Guineea. Aceasta îi întinse platoul celui mai în vârstă dintre frații tatălui său şi dădu mâna timid cu pețitorul ei şi cu rudele sale. Fata avea în jur de şaisprezece ani şi era numai bună de măritat.

Pețitorul şi rudele lui o urmăriră cu ochi experți, de parcă ar fi vrut să se asigure că fata era frumoasă şi împlinită.

Părul ei era strâns într-o creastă în mijlocul capului. Avea pielea unsă cu vopsea din lemn de santal african, iar corpul îi era presărat cu modele de culoare neagră, desenate cu *uli12*.

La gât purta un colier negru care-i cădea în trei şiraguri mari deasupra sânilor plini şi frumoşi. Brațele îi erau înconjurate de brățări galbene şi roşii, iar în jurul taliei purta trei sau patru rânduri de *jigida*, sau brâie de mărgele.

După ce le strânse mâinile oaspeților, sau mai degrabă după ce întinse mâna ca să-i fiăstrânsă, se retrase în coliba mamei sale să o ajute la gătit.

— Dă-ți jos *jigida* mai întâi, îi atrase atenția mama ei, când se apropie de foc ca să ia pisălogul ce sta sprijinit de perete, îți tot spun în fiecare zi că *jigida* nu se împacă cu focul. Dar nu vrei să mă asculți. Ți-au crescut urechile ca să le

---

12 Lichid obținut din semințele mai multor specii de arbuşti, aplicat pe corp şi folosit pentru obținerea unor modele decorative.

împodobeşti, nu ca să auzi. Într-o bună zi *jigida* o să ia foc pe tine şi atunci o să pricepi.

Akueke se duse în cealaltă parte a colibei şi îşi scoase *jigida*. Trebuiau scoase încet şi cu grijă, fiecare şirag separat, ca nu cumva să se rupă şi să trebuiască să înşire din nou pe ață miile de incluse, împinse uşor cu mâna fiecare şirag, până ce îi trecură peste coapse şi alunecară pe podea, în jurul gleznelor.

Bărbații adunați în *obi* începuseră deja să bea vinul de palmier pe care îl adusese pețitorul lui Akueke. Era un vin bun şi tare, căci deşi vasul fusese astupat cu un fruct de palmier pentru ca lichidul acidulat să nu reverse, se formase o spumă albă care dădea peste margine.

— Se vede că vinul a fost tras de un bărbat priceput, spuse Okonkwo.

Tânărul pețitor, pe nume Ibe, zâmbi larg şi îi spuse tatălui său:

— Ai auzit, tată?

Apoi spuse către ceilalți:

— Nu vrea să recunoască că mă pricep să trag vin de palmier.

— Mi-a distrus trei dintre cei mai buni palmieri pe care îi aveam, spuse tatăl lui, pe nume Ukegbu.

— Asta s-a întâmplat acum cinci ani, înainte să învăț cum să trag vin, spuse Ibe, care începuse să toarne vinul în cupe.

Umplu prima cupă în formă de corn şi i-o dădu tatălui său. Apoi umplu şi cupele celorlalți. Okonkwo îşi scoase din sacul de piele de capră cornul său mare, suflă în el să îndepărteze orice urmă de praf şi i-l întinse lui Ibe, să-l umple.

În timp ce băură, bărbații discutară despre orice, mai puțin despre scopul acelei întâlniri. Tatăl pețitorului aşteptă să se golească vasul de vin, apoi îşi drese glasul şi le spuse motivul pentru care veniseră.

Obierika îi dădu o legătură de bețe scurte folosite la măturat. Ukegbu începu să le numere.

— Sunt treizeci? întrebă el. Obierika încuviință din cap.

— În sfârşit ajungem la un rezultat, exclamă Ukegbu, apoi se întoarse către fratele şi fiul său, şi le spuse:

— Să ieşim să şoptim împreună13.

Cei trei se ridicară în picioare şi ieşiră. Când se întoarseră, Ukegbu îi înapoie lui Obierika legătura de bețe. Acesta le numără; în loc de treizeci, erau doar cincisprezece, îi dădu să numere şi fratelui său mai mare, Machi, şi spuse:

— Nu ne-am gândit să coborâm sub treizeci. Dar cum a spus câinele: „Dacă te rostogoleşti peste mine şi eu mă rostogolesc peste tine, înseamnă că ne jucăm”. Căsătoria ar trebui să fie o joacă, nu o luptă. Aşa că haideți să ne mai rostogolim o dată. Şi adăugă zece bețe la cele cincisprezece, după care îi dădu legătura lui Ukegbu.

---

13 Să ieşim să ne sfătuim împreună.

Astfel, prețul miresei fu stabilit în cele din urmă la douăzeci de saci de cochilii. Se făcuse deja seară când au căzut, în cele din urmă, la învoială.

— Du-te şi spune-i mamei lui Akueke că am terminat, îi spuse Obierika fiului său, Maduka. Femeia veni aproape imediat cu o farfurie mare de foo-foo. Cea de-a doua soție a lui Obierika veni şi ea cu un vas cu supă, iar Maduka aduse o oală cu vin de palmier.

Bărbații băură vin de palmier şi vorbiră despre obiceiurile vecinilor lor.

— Chiar azi dimineață, spuse Obierika, vorbeam cu Okonkwo despre Abame şi Aninta, unde bărbații care poartă titluri se urcă în copaci şi îşi ajută soțiile să pregătească foo-foo.

— Toate obiceiurile lor sunt întoarse pe dos. Ei nu hotărăsc prețul miresei aşa cum factem noi, cu bețe. Se ceartă şi se tocmesc de parcă ar cumpăra o vacă sau o capră la piață.

— E un obicei foarte prost, spuse fratele mai mare al lui Obierika. Dar ce e bine pentru unii e rău pentru alții, în Umunso nu se tocmesc deloc, nici măcar cu bețe. Pețitorul tot aduce saci cu cochilii, până când îi spune socrul să se oprească. E un obicei prost, pentru că întotdeauna se ajunge la ceartă.

— Lumea e mare, spuse Okonkwo. Am auzit chiar că în unele triburi copiii unui bărbat aparțin soției sale şi familiei ei.

— Asta nu se poate, spuse Machi. E ca şi cum ai spune că femeia stă deasupra bărbatului când fac copiii.

— E la fel ca şi povestea omului alb, despre care se spune că e alb ca o bucată de cretă, spuse Obierika. Ridică în aer o bucată de cretă, care se găsea în coliba fiecărui bărbat, şi cu care oaspeții trăgeau linii pe podea înainte de a mânca nuci de cola. Se mai spune că oamenii albi nu au degete la picioare.

— I-ai văzut vreodată? întrebă Machi.

— Dar tu? întrebă la rândul lui Obierika.

— Unul dintre ei trece pe aici deseori, spuse Machi. Numele lui e Amadi.

Cei care îl cunoşteau pe Amadi izbucniră în râs. Era vorba despre un lepros, iar leproşilor li se mai spunea politicos şi „piei albe”.

CAPITOLUL 9

Okonkwo reuşi să adoarmă pentru prima oară în ultimele trei nopți. Se sculă o singură dată în miezul nopții, iar când îi reveniră din nou în minte faptele din ultimele trei zile nu se mai simți tulburat. Nu reuşea să înțeleagă cum de putuse vreodată să simtă asta. Era ca un om care se întreba în miezul zilei de ce visul pe care îl avusese noaptea i se păruse atât de înspăimântător. Se întinse şi se scarpină pe picior, în locul unde îl muşcase un țânțar în timpul nopții. Un altul îi bâzâia la urechea dreaptă. Se lovi peste ureche, sperând să-l omoare. De ce oare se învârt întotdeauna pe la urechi? Când era mic, mama lui îi spusese o poveste despre asta, dar era o poveste prostească, ca toate poveştile femeilor. Țânțarul, îi povestea ea, i-a cerut Urechii să se căsătorească cu el, iar Urechea s-a tăvălit pe jos de râs la această propunere. „Cât crezi că vei mai trăi?, îl întrebă ea. Ai ajuns deja un schelet". Țânțarul plecă umilit, şi de fiecare dată când trecea pe lângă Ureche, se oprea să-i spună că e încă în viață.

Okonkwo se întoarse pe o parte şi adormi din nou. A doua zi dimineața fu trezit de nişte bătăi puternice la uşă.

— Cine e acolo? mormăi el. Ştia că era Ekwefi. Era singura dintre cele trei soții care ar fi îndrăznit să-i bată la uşă.

— Ezinma e pe moarte, se auzi de dincolo de uşă, iar din voce răzbătea toată tragedia şi suferințele pe care le îndurase în viață.

Okonkwo sări din pat, trase zăvorul de pe uşă şi fugi în coliba lui Ekwefi.

Ezinma stătea întinsă pe o rogojină şi tremura, lângă focul pe care mama ei îl ținuse aprins toată noaptea.

— Are *iba14*, spuse Okonkwo, apoi îşi luă maceta şi plecă în pădure să strângă frunzele, ierburile şi scoarța de copaci de care avea nevoie ca să prepare leacul împotriva bolii.

Ekwefi îngenunche lângă fetița bolnavă, verificându-i din când în când cu mâna fruntea transpirată şi fierbinte.

Ezinma era singurul ei copil, şi viața mamei sale se învârtea în jurul ei. Deseori ea era cea care hotăra ce fel de mâncare vor servi la masă. Ekwefi îi dădea chiar şi delicatese precum ouă, pe care copiii foarte rar aveau voie să le mănânce, pentru că asemenea mâncăruri i-ar fi îndemnat să fure. Într-o zi pe când Ezinma mânca un ou, Okonkwo intră pe neaşteptate în colibă. Fu foarte uimit de ce văzu şi o amenință pe Ekwefi cu bătaia, dacă mai îndrăznea să-i dea ouă copilului. Dar era imposibil să-i refuzi ceva Ezinmei. După cearta tatălui ei, deveni şi mai pofticioasă după ouă. Şi, mai ales, îi plăcea faptul că acum le mânca în secret. Mama ei o ducea mereu în dormitor când îi dădea să mănânce ouă şi închidea uşa.

---

14 *Iba* – febră, probabil provocată de malarie.

Ezinma nu îi spunea mamei sale *Nne*, aşa cum făceau ceilalți copii, îi spunea pe nume, Ekwefi, asemenea tatălui ei şi celorlalți adulți. Legătura dintre ele nu era doar cea dintre mamă şi fiică. Semăna mai degrabă cu tovărăşia dintre două persoane aflate în aceeaşi situație, întărită prin mici conspirații, precum mâncatul ouălor pe ascuns.

Ekwefi suferise mult de-a lungul vieții. Născuse zece copii, dintre care nouă muriseră de mici, cel mai adesea înainte de a împlini trei ani. Pe măsură ce îşi îngropa copiii unul după altul, durerea i se transformă în disperare şi apoi într-o resemnare cruntă. Naşterea copiilor, care ar fi trebuit să fie o încununare a vieții oricărei femei, era pentru Ekwefi o simplă agonie fizică, lipsită de speranțe. Ceremonia prin care pruncul primea un nume, la şapte săptămâni de la naştere, se transformă într-un ritual lipsit de sens. Disperarea adâncă pe care o simțea se reflecta în numele pe care le dădea copiilor. Unul dintre acestea fu un strigăt patetic, Onwumbiko – „Moarte, te implor!”. Dar Moartea nu o luă în seamă. Onwumbiko murise la cincisprezece luni. Următorul copil fu o fetiță, Ozoemena – „Să nu se mai întâmple a doua oară”. Muri şi ea în cea de-a unsprezecea lună, muriră şi cei doi copii care veniră după ea. Într-un gest de sfidare, Ekwefi îşi numi următorul copil Onwuma „Moartea să facă ce-o vrea”. Şi aşa făcuse.

După moartea celui de-al doilea copil al lui Ekwefi, Okonkwo mersese să se sfătuiască cu un vraci care era şi prezicător la Oracolul Afa, şi să-l întrebe ce se întâmpla. Bărbatul îi spuse că era vorba despre un copil *ogbanje*, unul dintre acei copii malefici care, după ce mor, se întorc în pântecele mamei lor ca să se mai nască o dată.

— La următoarea sarcină, nu-ți mai lăsa soția să doarmă în coliba ei. Trimite-o acasă la rude. În felul ăsta va scăpa de copilul rău care o chinuie şi va întrerupe ciclul acesta blestemat al vieții şi al morții.

Ekwefi făcu cum i se spusese. De îndată ce rămase din nou însărcinată, merse să locuiască în alt sat, la bătrâna ei mamă. Acolo se născuse şi fusese circumcis, în ziua a opta, cel de-al treilea copil al ei. Nu se întoarse acasă la Okonkwo decât cu trei zile înainte de ceremonia prin care copilul primea un nume. Numele copilului era Onwumbiko.

Onwumbiko nu fusese înmormântat aşa cum se cuvenea. Okonkwo chemase un alt vraci, bine cunoscut în cadrul clanului pentru cunoştințele sale cu privire la copiii *ogbanje*. Numele lui era Okagbue Uyanwa. Okagbue avea o înfățişare aparte, era înalt, cu barbă mare şi chelie. Avea tenul mai deschis la culoare, iar ochii îi erau roşii şi fioroşi. Scrâşnea mereu din dinți în timp ce-i asculta pe cei care veniseră să-l vadă. Îi puse câteva întrebări lui Okonkwo despre copilul mort. Toate rudele şi toți vecinii care veniseră să-l jelească se adunară îttjurul lor.

— În ce zi a săptămânii s-a născut? întrebă el.

— *Oye15*, răspunse Okonkwo.

— Şi spui că a murit în dimineața asta?

Okonkwo răspunse afirmativ, şi îşi dădu apoi seama că copilul murise în aceeaşi zi a săptămânii în care se născuse. Vecinii şi rudele remarcaseră şi ei coincidența şi vorbeau între ei despre importanța acestui fapt.

— Unde te culci cu soția ta, în *obi* sau în coliba ei?

— În coliba ei.

— De acum încolo să o chemi în *obi*.

Vraciul le porunci să nu jelească moartea copilului. Scoase apoi o lamă ascuțită din sacul care-i atârna pe umăr şi începu să-l mutileze. Apoi îl luă cu el, şi merse să-l îngroape în Pădurea Blestemată, ținându-l de glezne şi târându-l prin praf. După un astfel de tratament, se va gândi de două ori înainte să se întoarcă, doar dacă nu cumva era unul dintre copiii aceia încăpățânați care se întorceau, purtând semnele mutilării pe care o suferiseră – un deget lipsă sau poate o linie neagră acolo unde vraciul îl tăiase cu lama.

După moartea lui Onwumbiko, Ekwefi se transformase într-o femeie plină de duşmănie. Prima soție a lui Okonkwo avea deja trei fii, zdraveni şi sănătoşi. Când aceasta născu băiat a treia oară, Okonkwo tăie în cinstea ei o capră, aşa cum era obiceiul. Ekwenfi îi dorea tot binele din lume, dar era atât de plină de duşmănie împotriva propriului său *chi*, încât nu se mai putea bucura de bucuria celorlalți. Şi astfel, în ziua în care mama lui Nwoye petrecea în cinstea celor trei fii ai săi, cu muzică şi mâncare, Ekwefi era, în veselia generală, singura care se plimba supărată. Mama lui Nwoye crezu că era vorba de rea-voință, aşa cum cred deseori în astfel de cazuri celelalte soții. Nu avea cum să ştie că mânia lui Ekwefi nu era îndreptată către exterior, ci era o mânie interioară, împotriva ei înseşi. Nu avea cum să ştie că Ekwefi nu îi acuza pe ceilalți pentru norocul de care se bucurau, ci se înfuria împotriva propriului său *chi*, care fusese atât de lipsit de dărnicie.

În cele din urmă se născu Ezinma, care, în ciuda bolilor de care suferea, se încăpățâna să trăiască. La început Ekwefi o acceptă aşa cum îi acceptase pe toți ceilalți, cu indiferență şi resemnare. Dar când fata trăi şi în al patrulea, şi în al cincilea, şi în al şaselea an, sufletul lui Ekwefi se umplu din nou de dragoste, şi o dată cu dragostea veni şi frica. Era hotărâtă să facă tot ce-i stătea în puteri ca fata să se însănătoşească, şi se dedică trup şi suflet acestei idei. Ezinma o recompensa cu scurte perioade în care se simțea mai bine, când deborda de energie, asemenea vinului de palmier proaspăt obținut, în asemenea momente părea dincolo de orice pericol, dar apoi starea ei se înrăutățea din nou. Toată lumea ştia că era un *ogbanje*. Crizele subite de care suferea, întrerupte de perioade de însănătoşire, erau tipice pentru cei de felul ei. Dar trăise atât de mult,

15 Una din zilele săptămânii, în calendarul populației Ibo, săptămâna are patru zile: Nkwo, Eke, Orie (sau Oye) şi Afo.

încât poate se hotărâse să rămână. Unii dintre aceşti copii se saturau să se învârtă la nesfârşit între viață şi moarte, sau li se făcea milă de mamele lor, şi rămâneau, în adâncul sufletului ei, Ekwefi era încredințată că fiica ei venise să rămână. Avea nevoie să creadă, pentru că doar speranța mai putea să dea un sens vieții sale. Convingerea îi fu întărită atunci când, în urmă cu aproximativ un an, vraciul dezgropa *iyi-uwa*16 fetei.

Toată lumea ştia că fata avea să trăiască, pentru că legătura ei cu lumea spiritelor fusese ruptă. Ekwefi se linişti. Dar teama pentru viața fiicei sale era atât de mare, încât nu reuşea să scape de tot de ea. Deşi era convinsă că descoperiseră *iyi-uwa* cea adevărată, nu putea să-şi scoată din cap gândul că unii copii foarte răi induceau oamenii în eroare, astfel încât aceştia dezgropau o falsă *iyi-uwa.*

Dar *iyi-uwa* Ezinmei părea destul de reală. Era o piatră de râu netedă, învelită într-o cârpă murdară. O dezgropase acelaşi Okagbue, bărbatul a cărui pricepere în astfel de cazuri era cunoscută în tot clanul. La început Ezinma n-a vrut să coopereze cu el. Dar era un lucru de aşteptat. Nici un *ogbanje* nu şi-ar fi dezvăluit secretele atât de uşor, şi majoritatea nu o făceau pentru că mureau la vârste prea fragede, înainte să li se poată pune întrebări.

— Unde ți-ai îngropat *iyi-uwa*? o întrebară ei pe rând. Ştii foarte bine unde e. Ai îngropat-o în pământ undeva, ca atunci când vei muri să poți să te întorci să o chinui pe mama ta.

Ezinma se uită la mama ei, care o privea fix, cu ochi trişti şi rugători.

— Răspunde imediat la întrebare, tună vocea lui Okonkwo din spatele ei.

Toată familia era prezentă acolo, şi chiar şi unii vecini.

— Lasă-mă pe mine, îi spuse vraciul lui Okonkwo, pe un ton calm şi încrezător. Se întoarse din nou către Ezinma şi repetă întrebarea. Unde ți-ai îngropat *iyi-uwa*?

— Unde sunt îngropați copiii, spuse ea, provocând murmure în mulțimea care ascultase tăcută.

— Vino să-mi arăți locul exact, spuse vraciul. Mulțimea pomi la drum cu Ezinma în frunte, iar Okagbue păşea imediat în spatele ei. După el venea Okonkwo, urmat de Ekwefi. Când ajunseră la drumul principal, Ezinma o luă la stânga, ca şi cum ar fi vrut să meargă la pârâu.

— Ai spus că e acolo unde sunt îngropați copiii, spuse vraciul.

— Nu, spuse Ezinma, care mergea cu paşi vioi, conştientă de importanța de care se bucura.

Din când în când o lua la fugă şi apoi se oprea brusc. Mulțimea o urma în tăcere. Femeile şi copiii care se întorceau de la pârâu cu vase de apă pe cap se întrebau ce se întâmplă, dar, văzându-l pe Okagbue, îşi dădură seama că era

16 *Iyi-uwa* – o piatră specială care reprezintă legătura dintre *ogbanje* şi lumea spiritelor.

ceva legat de *ogbanje*. De altfel, le cunoşteau cu toții foarte bine pe Ekwefi şi pe fiica sa.

Când ajunse lângă înaltul copal *udala*, Ezinma o luă la stânga în pădure, iar mulțimea o urmă. Era mică şi se strecura mult mai repede decât ceilalți printre copaci şi liane. Pădurea se umplu de zgomotul frunzelor şi a lemnelor uscate care trosneau sub picioarele oamenilor, şi de foşnetul crengilor date într-o parte. Ezinma înainta tot mai adânc în pădure, iar mulțimea mergea după ea. Apoi se întoarse brusc şi o porni înapoi către drum. Oamenii se traseră la o parte ca să-i facă loc să treacă şi o urmară.

— Dacă ne-ai adus până aici degeaba o să-ți dau o bătaie de-ai să te-nveți minte altădată, spuse Okonkwo amenințător.

— Ți-am spus să-i dai pace. Ştiu cum să mă port cu cei de felul ei, spuse Okagbue.

Ezinma mergea în frunte, înspre drumul principal, se uită la stânga şi la dreapta şi apoi o luă la dreapta. Aşa că ajunseră din nou acasă.

— Unde ți-ai îngropat *iyi-uwal o* întrebă Okagbue când fata se opri în cele din urmă în fața colibei tatălui ei. Okagbue vorbea pe acelaşi ton, potolit şi încrezător.

— Acolo, lângă portocal, spuse Ezinma.

— Şi de ce n-ai spus aşa, fiică vicleană a lui Akalogoli? exclamă Okonkwo furios. Vraciul nu-i mai dădu atenție.

— Vino şi arată-mi locul exact, îi spuse el calm lui Ezinma. – Aici e, spuse ea, când se apropiară de arbust.

— Arată-mi locul cu degetul, îi ceru Okagbue.

— Aici, spuse Ezinma atingând pământul cu degetul. Okonkwo stătea lângă ea, bombănind ca tunetul în sezonul ploios.

— Aduceți-mi o săpăligă, spuse Okagbue.

Când Ekwefi se întoarse cu săpăligă, Okagbue îşi pusese deja deoparte sacul din piele de capră şi îşi dăduse jos pânza, rămânând doar într-o bucată lungă şi subțire de pânză care-i înconjura mijlocul ca o curea, bucata care-i trecea printre picioare fiind prinsă la spate, începu imediat să sape o groapă în locul pe care i-l indicase Ezinma. Vecinii stăteau în jurul lui, cu ochii ațintiți la groapa care se căsca din ce în ce mai adâncă. Pământul închis la culoare de la suprafață lăsă în curând locul” ainui strat de pământ roşu şi strălucitor, cu care femeile obişnuiau să frece podeaua şi pereții colibelor. Okagbue lucra neobosit, în tăcere, cu spatele strălucind de transpirație. Okonkwo stătea pe marginea gropii, îi spuse lui Okagbue să ia o pauză şi să revină la suprafață, ca să sape şi el. Dar Okagbue răspunse că nu era încă obosit.

Ekwefi se duse în colibă să pregătească igname. Soțul ei scosese mai multe ca de obicei, pentru că la masă urma să vină şi vraciul. Ezinma merse cu ea să o ajute.

— Ai pus prea multe legume verzi, spuse ea.

— Nu vezi că oala e plină de igname? exclamă Ekwefi. Şi ştii că frunzele scad după ce le fierbi.

— Da, spuse Ezinma, şi din cauza asta şarpele-şopârlă şi-a ucis mama.

— Foarte adevărat, spuse Ekwefi.

— I-a dat mamei lui să fiarbă cinci coşuri de legume, iar la sfârşit au rămas doar trei. Aşa că a omorât-o, spuse Ezinma.

— Dar povestea nu se termină aşa.

— A, da, mi-am adus aminte, exclamă Ezinma. Şarpele a luat alte şapte coşuri şi le-a fiert singur. Iar la sfârşit a obținut tot trei. Aşa că s-a omorât şi el.

În fața colibei, Okagbue şi Okonkwo continuau să sape, în căutarea pietrei *iyi-uwa* pe care o îngropase Ezinma. Vecinii stăteau în jurul lor şi priveau. Groapa era acum atât de adâncă, că nu se mai vedea omul care săpa înăuntru. Tot ce se vedea era pământul roşu pe care îl scotea din groapă, şi care se aduna în movile din ce în ce mai înalte. Fiul lui Okonkwo, Nwoye, stătea pe marginea gropii şi urmărea atent tot ce se întâmpla.

Okagbue veni din nou să sape, înlocuindu-l pe Okonkwo. Ca de obicei, lucra în tăcere. Vecinii şi soțiile lui Okonkwo stăteau de vorbă. Copiii îşi pierduseră interesul şi începuseră să se joace.

Deodată Okagbue țâşni la suprafață, agil ca un leopard.

— E foarte aproape acum, spuse el. Simt asta.

În jur se auzi un freamăt de emoție, iar cei care stăteau jos săriră în picioare.

— Cheamă-ți soția şi fata, îi spuse lui Okonkwo. Dar Ekwefi şi Ezinma auziseră deja zgomotul şi ieşiseră să vadă ce se întâmplă.

Okagbue sări din nou în groapă, care era înconjurată de lumea care privea. Mai lovi de două ori cu săpăliga şi dădu peste *iyi-uwa.*

O luă cu atenție pe săpăliga şi o aruncă la suprafață. La vederea ei, unele femei fugiră, înspăimântate. Dar se întoarseră nu după mult timp, şi se uitară lung la bucata de cârpă, împreună cu ceilalți, păstrând o distanță rezonabilă. Okagbue ieşi la suprafață, şi, fără să spună nimic, luă două frunze din sacul de piele de capră şi începu să le mestece. După ce le înghiți, luă cârpa cu mâna stângă şi o deznodă. Din ea căzu o piatră de râu netedă şi strălucitoare. Okagbue o ridică de jos.

— E a ta? o întrebă pe Ezinma.

— Da, răspunse ea. Atunci femeile scoaseră un strigăt de bucurie, pentru că în sfârşit, necazurile lui Ekwefi se terminaseră.

Toate acestea se întâmplaseră cu mai bine de un an în urmă, iar Ezinma nu se mai îmbolnăvise de atunci. Şi iată că în acea noapte începuse dintr-o dată să tremure. Ekwefi o adusese lângă vatră, îi întinsese rogojina pe jos şi aprinsese focul. Dar fata se simțea din ce în ce mai rău. Egwefi înge-nunche lângă ea,

punându-i mâna pe fruntea umedă şi aprinsă, şi rosti mii de rugăciuni. Celelalte soții ale lui Okonkwo erau de părere că fata nu avea decât *iha*, însă Egwefi nu le asculta.

*

Okonkwo se întoarse din pădure purtând pe umărul stâng o legătură mare de ierburi şi frunze, rădăcini şi coajă de copaci şi arbuşti cu proprietăți medicinale. Intră în coliba lui Ekwefi, puse jos încărcătura şi se aşeză jos.

— Adu-mi un vas, spuse el, şi lasă fata în pace. Ekwefi îi aduse vasul, iar Qkonkwo alese cele mai bune plante, în proporția ştiută, şi le mărunți. Le puse în vas şi Ekwefi turnă apă peste ele.

— E de ajuns? spuse ea după ce turnă cam jumătate din apa aflată în oală.

— Încă puțin.... Am spus puțin! Eşti surdă? urlă Okonkwo la ea.

Femeia puse vasul pe foc, iar Okonkwo îşi luă maceta şi se întoarse în *obi.*

— Să fii atentă la oală, spuse în timp ce ieşea, şi să nu o laşi să dea în foc. Dacă dă în foc o să-şi piardă toate puterile. Se întoarse în coliba lui, iar Ekwefi supraveghe oala cu plante de parcă ar fi avut de-a face cu un copil bolnav. Ochii ei se plimbau în continuu de la Ezinma la oala cu plante şi de la oală înapoi la Ezinma.

Când socoti că doctoria fiersese destul, Okonkwo se întoarse în colibă. Verifică fiertura şi anunță că era gata.

— Adu un scăunel pentru Ezinma, spuse, şi o rogojină groasă. Luă oala de pe foc şi o puse în fața scăunelului. O ridică pe Ezinma şi o aşeză pe scăunel, deasupra oalei aburinde, şi aruncă peste ea rogojina groasă. Ezinma se zbătu să scape de sub aburul sufocant şi apăsător, dar fu ținută pe scaun cu forța. Fata izbucni în plâns.

Când în cele din urmă ridicară rogojina, Ezinma era leoarcă de sudoare. Ekwefi o şterse cu o bucată de pânză, apoi fata se întinse pe o rogojină uscată şi adormi.

CAPITOLUL 10

De îndată ce arşiţa se mai potoli şi razele soarelui nu mai ardeau atât de puternic trupurile, la locul de adunare, *ilo*, din sat începură să sosească mulţimi mari de oameni. Majoritatea ceremoniilor publice aveau loc la acea oră a zilei, prin urmare, chiar dacă se anunţa că ceremonia avea să înceapă după „masa de prânz”, toată lumea ştia că va începe mult mai târziu, după ce căldura soarelui se mai domolea.

După felul cum erau aşezaţi oamenii, fie că stăteau jos sau în picioare, se vedea clar că era o ceremonie pentru bărbaţi. Se aflau acolo şi multe femei, dar priveau de pe margine ca nişte străini. Bătrânii satului şi bărbaţii cu titluri stăteau aşezaţi pe scăunele şi aşteptau să înceapă judecata, în faţa lor se afla un rând de scăunele pe care nu stătea nimeni. Erau în total nouă scăunele, în spatele lor, la distanţa cuvenită, aşteptau două grupuri de oameni, care stăteau cu faţa la bătrâni. Unul dintre grupuri era format din trei bărbaţi, iar celălalt din trei bărbaţi şi o femeie. Femeia se numea Mgbafo, iar cei trei bărbaţi care o însoţeau erau fraţii ei. În celălalt grup se afla soţul ei, Uzowulu, cu rudele sale. Mgbafo şi fraţii ei stăteau nemişcaţi ca nişte statui cu feţele încremenite într-o expresie de sfidare. Dimpotrivă, Uzowulu şi ai săi şuşoteau între ei. Păreau că vorbesc în şoaptă, dar de fapt strigau din toate puterile. Toată lumea prezentă acolo vorbea cu voce tare, de parcă ar fi fost la piaţă. Din depărtare zgomotul se auzea ca un tunet surd purtat de vânt.

Se auzi sunetul unui gong de fier, răspândindu-şi ecoul peste mulţimea aflată în aşteptare. Toate privirile se îndreptară către casa în care se aflau spiritele *egwugwu*.

Gome, *gome*, *gome*, *gome*, vuia gongul, urmat de sunetul strident şi puternic al unui fluier. Apoi se auziră vocile guturale şi înfricoşătoare ale spiritelor. Valul de sunete lovi cu putere mulţimea de femei şi copii, care se retraseră călcându-se în picioare. Dar se apropiară din nou, căci locul unde se aflau era deja destul de departe, şi aveau loc suficient ca să fugă, dacă cumva s-ar fi îndreptat către ei unul dintre *egwugwu*. Se auzi din nou toba şi sunetul fluierului. Casa unde erau adunate spiritele *egwugwu* era un haos de voci tremurate. *Aru oyim de de de de dei*! [17], se salutau în limbajul lor ezoteric spiritele strămoşilor, ieşite de puţin timp din pământ.

Coliba *egwugwu* din care răsunau vocile era aşezată cu faţa la pădure, departe de mulţime, astfel încât oamenii nu puteau să vadă decât partea din spate, decorată cu modele şi desene multicolore, pe care nişte femei special alese în acest scop le executau la răstimpuri regulate. Femeile acelea nu văzuseră

---

17 Formulă de salut care poate fi tradusă prin sintagma „salutăm trupurile prietenilor noştri”. *Egwugwu* foloseau un limbaj protocolar, greu de înţeles de locuitorii din Umuofia.

niciodată coliba pe dinăuntru. Nici o femeie nu avea voie să intre. Ele doar dădeau cu pământ şi decorau exteriorul pereților colibei, supravegheate de bărbați. Dacă se gândeau vreodată la ce era înăuntru, îşi păstrau gândurile pentru ele. Nu puneau niciodată întrebări despre cel mai puternic şi mai ascuns cult din clan.

Aru oyim de de de de dei!, se ridicau, ca nişte limbi de foc, strigătele din coliba întunecată şi închisă.

Spiritele strămoşilor clanului erau acum libere. Gongul de metal bătea fără întrerupere, şi peste vacarm se ridica sunetul ascuțit şi puternic al fluierului.

Apoi apărură *egwugwu*. Femeile şi copiii țipară puternic şi o luară la fugă. Era ceva inconştient, femeile o luau întotdeauna la fugă la vederea unui *egwugwu*. Iar când se adunau laolaltă nouă dintre cele mai mari spirite mascate ale clanului, aşa cum se întâmpla în acea zi, spectacolul oferit era înfricoşător. Chiar şi Mgbafo vru s-o ia la goană, dar frații ei o ținură pe loc.

Fiecare dintre cei nouă *egwugwu* reprezenta unul dintre satele clanului. Erau conduşi de Pădurea Blestemată, căruia îi ieşea fum din țeastă.

Locuitorii celor nouă sate din Umuofia erau urmaşii celor nouă fii ai părintelui clanului. Pădurea Blestemată reprezenta satul Umeru, unde trăiau fiii lui Eru, cel mai mare dintre cei nouă frați.

— *Umuofia kwenu*! strigă cel dintâi dintre *egwugwu*, ridicându-şi în aer brațele îmbrăcate în rafie.

— *Yao!* veni răspunsul bătrânilor satului.

— *Umuofia kwenu*!

— *Yaa*!

— *Umuofia kwenu*!

— *Yaa!*

Pădurea Blestemată înfipse toiagul zornăitor în pământ, cu capătul ascuțit în jos. Toiagul începu să tremure şi să zăngăne, asemenea unui creaturi agitându-se cu un zgomot metalic. Pădurea Blestemată se aşeză pe primul dintre cele nouă scăunele, iar ceilalți *egwugwu* se aşezară şi ei, în ordinea vârstei.

Probabil că soțiile lui Okonkwo, şi poate şi alte femei, observaseră că cel de-al doilea *egwugwu* avea mersul săltăreț al lui Okonkwo. Şi poate că observaseră şi faptul că Okonkwo lipsea din mijlocul bătrânilor şi al bărbaților cu titluri, care stăteau în spatele spiritelor *egwugwu*. Cu toate acestea, nu spuseră nimic.

Egwugwu cu pasul săltăreț era unul dintre strămoşii dispăruți ai clanului. Arăta înspăimântător, avea corpul acoperit cu rafie înnegrită şi purta o mască imensă de lemn, vopsită în alb, cu excepția despicăturilor pentru ochi şi a dinților săi arşi, mari cât degetele unui om. Pe cap avea două coarne mari.

Când toți cei nouă *egwugwu* se așezară, și după ce încetară zornăielile clopoțeilor și a bucăților de metal care le atârnau de corp, Pădurea Blestemată se adresă celor două grupuri din fața lui.

— Te salut, trup al lui Uzowulu!, spuse el. Spiritele le spuneau întotdeauna „trupuri” oamenilor. Uzowulu se aplecă și atinse pământul cu mâna dreaptă, în semn de supunere.

— Părinte, mâna mea a atins pământul, spuse el.

— Trup al lui Uzowulu, mă. cunoști tu pe mine? întrebă spiritul.

— Cum să te cunosc, părinte? Mintea noastră nu te poate cuprinde.

Pădurea Blestemată se întoarse apoi către celălalt grup și se adresă celui mai în vârstă dintre cei trei frați.

— Te salut, trup al lui Odukwe!, spuse el, și Odukwe se aplecă și atinse pământul.

Apoi începu judecata.

Uzowulu făcu un pas înainte și își expuse situația.

— Femeia pe care o vedeți aici e soția mea, Mgbafo. Am luat-o de soție cu banii și ignamele mele. Nu le datorez cumnaților mei nimic. Nu le datorez igname. Nu le datorez *taro.* Într-o dimineață trei dintre ei au venit acasă la mine, m-au bătut și mi-au luat soția și copiii. Asta s-a întâmplat în sezonul ploios. Am așteptat în zadar să mi se-ntoarcă soția acasă, în cele din urmă m-am dus la cumnații mei și le-am spus: „Voi singuri v-ați luat sora înapoi. Eu nu am alungat-o de acasă. Voi ați luat-o singuri. Legea clanului spune că trebuie să-mi înapoiați prețul miresei”. Dar cumnații mi-au spus că nu au nimic să-mi comunice. Așa că am venit să mă supun judecății bătrânilor clanului. Atât am avut de spus. Vă salut.

— Ai vorbit bine, spuse cel dintâi dintre *egwugwu.* Să-l auzim acum și pe Odukwe. Poate că și el va vorbi bine.

Odukwe era scund și îndesat. Făcu un pas înainte, salută spiritele și începu să-și spună povestea.

— Cumnatul meu v-a spus că am mers la el acasă, l-am bătut și i-am luat soția și copiii. E foarte adevărat. V-a spus că a venit la noi să-i înapoiem prețul miresei, și că noi am refuzat. Și asta e adevărat. Cumnatul meu, Uzowulu, e o fiară. Sora mea a trăit cu el timp de nouă ani. În tot acest timp n-a trecut nici măcar o zi fără ca el s-o bată. Am încercat să punem capăt certurilor de nenumărate ori, și de fiecare dată vinovat era Uzowulu.

— E o minciună! strigă Uzowulu.

— Cu doi ani în urmă, continuă Odukwe, când sora noastră era însărcinată, a bătut-o atât de tare, că a lepădat copilul.

— E o minciună. A lepădat după ce s-a culcat cu amantul ei.

— Trup al lui Odukwe, te salut, spuse Pădurea Blestemată, reducându-l la tăcere. Ce fel de amant se culcă cu o femeie însărcinată?

Mulțimea murmură aprobator. Odukwe continuă:

— Anul trecut, când sora mea se refăcea după boală, a bătut-o din nou. Şi dacă nu mergeau vecinii s-o scape din mâinile lui, acum ar fi fost moartă. Noi am auzit ce s-a întâmplat şi am făcut ceea ce ți s-a povestit deja. Legea din Umuofia spune că dacă o femeie îşi părăseşte bărbatul, atunci acesta trebuie să primească înapoi prețul miresei. Dar în cazul de față, ea a fugit ca să-şi apere viața. Cei doi copii ai ei sunt de drept ai lui Uzowulu. Nu ne opunem, dar sunt prea mici ca să-şi părăsească mama. Dacă, pe de altă parte, Uzowulu şi-ar reveni din nebunia care l-a cuprins şi ar veni s-o roage, aşa cum se cuvine, să se întoarcă acasă, ea va fi de acord cu condiția ca, dacă o mai bate încă o dată, să venim să-i tăiem bărbăția.

Mulțimea râse în hohote. Pădurea Blestemată se ridică în picioare şi se făcu imediat linişte. Din cap îi ieşea în continuu un nor de fum. Se aşeză din nou şi chemă doi martori. Erau amândoi vecini cu Uzowulu, şi confirmară faptul că acesta îşi bătea nevasta. Atunci Pădurea Blestemată se ridică, îşi scoase toiagul şi îl înfipse din nou în pământ. Făcu câțiva paşi în fugă în direcția femeilor, care fugiră înfricoşate, dar se întoarseră imediat înapoi. Cei nouă *egwugwu* se retraseră să se sfătuiască în coliba lor. Rămaseră acolo în linişte pentru mai mult timp. Apoi gongul de metal bătu din nou şi se auzi fluierul. Spiritele *egwugwu* ieşiră încă o dată din casa lor de sub pământ. Se salutară între ei şi ieşiră pe *Ho*.

— *Umuofia kwenu*! urlă Pădurea Blestemată, cu fața îndreptată către bătrânii şi mai-marii clanului.

— *Yaa* veni răspunsul tunător al mulțimii, apoi tăcerea se coborî din văzduh şi acoperi zgomotul.

Pădurea Blestemată începu să vorbească şi oamenii îl ascultară în tăcere deplină. Ceilalți opt *egwugwu* stăteau nemişcați ca nişte stane de piatră.

— Am ascultat povestea ambelor părți, spuse Pădurea Blestemată. Datoria noastră nu e să îl condamnăm pe unul şi să-l lăudăm pe celălalt, datoria noastră este să rezolvăm conflictul.

Se întoarse către grupul lui Uzowuiu şi făcu o mică pauză.

— Trup al lui Uzowuiu, mă cunoşti tu pe mine?

— Cum să te cunosc, Părinte? Depăşeşti puterea noastră de judecată, răspunse Uzowuiu.

— Sunt Pădurea Blestemată. Pot să omor un om în cea mai dulce clipă a vieții sale.

— Aşa e, răspunse Uzowuiu.

— Du-te la cumnații tăi cu un vas cu vin şi roagă-ți soția să se întoarcă acasă. Să-ți bați soția nu e un semn de curaj.

Se întoarse apoi către Odukwe, şi făcu o mică pauză.

— Te salut, trup al lui Odukwe!, spuse el.

— Mâna mea atinge pământul, răspunse Odukwe.

— Mă cunoşti tu pe mine?

— Nimeni nu te poate cunoaşte, răspunse Odukwe.

— Eu sunt Pădurea Blestemată, sunt Carnea-uscată-ca-re-îți-umple-gura, sunt Focul-care arde-fără-vreascuri18.

Dacă va veni cumnatul tău să-ți aducă vin, las-o pe sora ta să se întoarcă cu el. Te salut.

Îşi scoase toiagul din pământul tare şi îl înfipse încă o dată în pământ.

— *Umuofia kwenu*! strigă el, şi mulțimea îi răspunse.

— Nu înțeleg de ce sunt aduse la judecată în fața spiritelor *egwugwu* astfel de fleacuri, îi spuse un bătrân altuia.

— Nu-l cunoşti pe Uzowuiu? Nu ascultă de nimeni altcineva, răspunse celălalt.

În timp ce vorbeau, alte două grupuri de oameni se înfățişară înaintea spiritelor *egwugwu*, şi începu judecata într-un important caz legat de pământ.

---

18 Incantații folosite de preoți pentru a trezi spiritele, înainte de a le aduce sacrificii. Expresiile sugerează faptul că Pădurea Blestemată este atotputernic.

CAPITOLUL 11

Întunericul era de nepătruns. Luna răsărise din ce în ce mai târziu în fiecare noapte, până când, în cele din urmă, se arătă doar în zori. Şi de fiecare dată când luna părăsea cerul serii şi se înălța la cântarul cocoşilor, nopțile erau negre ca smoala. Ezinma şi mama ei stăteau pe o rogojină pusă pe jos, şi se odihneau după masa de seară, la care serviseră *foo-foo* de igname şi supă de frunze amare19. Lampa cu ulei de palmier răspândea o lumină gălbuie. Ar fi fost imposibil să mănânce fără ea; era atât de întuneric, încât nu ar fi nimerit să bage lingura în gură. În fiecare dintre cele patru colibe din curtea lui Okonkwo era aprinsă câte o lampă cu ulei de palmier, şi fiecare colibă, privită din exterior, părea un ochi de penumbră gălbuie şi difuză, proiectat pe întinderea compactă a nopții. Era linişte, se auzea doar țârâitul insectelor care devenise parte din noapte, şi sunetul pisălogului cu care Nwayieke zdrobea igname pentru *foo-foo*. Nwayieke stătea cu patru curți mai încolo, şi era bine cunoscută pentru obiceiul de a găti seara târziu. Toate femeile din jur cunoşteau sunetul pisălogului lui Nwayieke. Devenise şi el o parte a nopții. Okonkwo servise mâncarea adusă de soțiile lui şi stătea culcat, cu spatele sprijinit de perete. Băgă mâna în sac şi scoase sticla cu tutun. O înclină în palma stângă, dar nu ieşi nimic. Lovi sticla de genunchi ca să scuture tutunul. Aşa pățea mereu cu tutunul lui Okeke. Se umezea prea repede, şi avea în el prea mult salpetru. Okonkwo nu mai luase tutun de la el de mult timp. Cel mai bun tutun îl prepara Idigo. Dar se îmbolnăvise nu cu mult timp în urmă.

Din colibele soțiilor sale ajungeau până la el şoaptele, uneori întrerupte de cântece, ale soțiilor şi copiilor lui, care spuneau poveşti.

Ekwefi şi Ezinma stăteau pe jos, pe o rogojină. Era rândul lui Ekwefi să spună o poveste.

— A fost o dată ca niciodată, începu ea, a fost odată un ospăț la care fuseseră invitate toate păsările din cer. Erau foarte bucuroase şi se pregăteau pentru ziua cea mare. S-au vopsit cu vopsea din lemn de santal african, şi s-au împodobit cu modele frumoase, desenate cu *uli*. Soțul Broaştei Țestoase a remarcat pregătirile şi a aflat repede despre ce era vorba. Era foarte viclean şi nu-i scăpa nimic din ce se întâmpla în lumea animalelor. Numai gândul la marele ospăț îl făcea să-i lase gura apă. Era foamete în acele vremuri şi Țestoasă nu mai avusese parte de o masă cumsecade de peste două luni. Corpul îi suna ca un lemn uscat în *carapacea* goală. Aşa că începuse să se gândească cum să facă să ajungă în cer.

— Dar nu avea aripi, spuse Ezinma.

---

19 Plantă cu frunze verzi, cu gust amar, întâlnită în majoritatea țărilor din Africa de Vest şi Africa Centrală (*Vernonia Calvoand*).

— Ai răbdare, exclamă mama ei. Aşa e povestea. Țestoasă nu avea aripi, dar s-a dus la păsări şi le-a rugat să-l ia şi pe el la ospăț.

„Te cunoaştem noi, spuseră păsările când auziră. Eşti un viclean şi un nerecunoscător. Dacă te lăsăm să vii cu noi, o să începi imediat să ne faci necazuri”.

„Nu mă cunoaşteți, spuse Țestoasă. M-am schimbat mult. Am învățat că cine le face necazuri celorlalți îşi face rău lui însuşi”.

Țestoasă avea limba mieroasă, iar păsările, convinse că se schimbase, îi dădură fiecare câte o pană ca să-şi facă două aripi.

În cele din urmă sosi şi ziua cea mare, iar Țestoasă fu primul la locul de întâlnire. După ce toate păsările se adunară, porniră împreună într-un singur stol. Țestoasă dădea din aripi în mijlocul păsărilor, vesel şi vorbăreț, şi, fiindcă era un bun orator, nu după mult timp fu ales să vorbească în numele întregului grup.

„Un singur lucru nu trebuie să uităm, spuse el în timp ce zburau. Când cineva este invitat să participe la un asemenea banchet, trebuie ca în cinstea lui să îşi ia un nou nume. Gazdele noastre se aşteaptă să respectăm acest obicei vechi de când lumea.

Nici una dintre păsări nu mai auzise de acest obicei. Ştiau însă că, în ciuda defectelor sale, Țestoasă era un ins umblat, care cunoştea bine obiceiurile altor popoare. Aşa că fiecare dintre ele îşi luă un nou nume. După care veni şi rândul lui Țestoasă. Alese numele de „Voi toți”.

În cele din urmă, păsările ajunseră în cer, spre marea bucurie a gazdelor lor. Țestoasă se ridică din mijlocul lor, acoperit cu penele lui colorate, şi le mulțumi gazdelor pentru invitație. Discursul său fu atât de convingător, încât toate păsările se bucurară că îl luaseră cu ele, şi dădeau din cap aprobator la fiecare vorbă a sa. Gazdele îl luară drept regele păsărilor, mai ales că arăta oarecum diferit față de celelalte păsări.

După ce nucile de cocos au fost aduse tuturor şi apoi mâncate, gazdele din cer îşi serviră oaspeții cu cele mai delicioase mâncăruri pe care le văzuse vreodată Țestoasă. Supa fusese adusă direct de pe foc şi servită în oala în care fier-sese. Avea multe bucăți de carne şi mult peşte. Țestoasă începu să adulmece zgomotos aerul. Pe masă erau igname pisate şi tocană de igname pregătită cu ulei de palmier şi peşte proaspăt. Erau şi vase cu vin. Când masa fu întinsă, unul dintre oamenii din cer veni să guste din fiecare oală. Apoi invită toate păsările la masă. Dar Țestoasă sări în picioare şi întrebă: „Pentru cine ați pregătit toate bunătățile astea?”. „Pentru voi toți, bineînțeles”, răspunse *gazda*. Țestoasă se întoarse către păsări şi le spuse: „ Dacă vă aduceți aminte, pe mine mă cheamă „Voi toți”. Aici obiceiul este ca mai întâi să fie servit purtătorul de cuvânt, şi apoi ceilalți. Vă vor servi şi pe voi după ce voi termina eu”, începu să mănânce, în timp ce păsările bombăneau supărate. Oamenii din cer crezură că aşa e la ei obiceiul, să-i lase

toată mâncarea regelui. Țestoasă consumă aproape toată mâncarea şi bău două vase de vin de palmier, astfel că se umflă de mâncare şi băutură, şi burta i se rotunji sub carapace. Păsările se adunară înjurai mesei să mănânce ce mai rămăsese şi să ciugulească oasele aruncate pe jos. Unele erau prea furioase ca să mănânce. Se întoarseră acasă cu burta goală. Dar înainte să plece fiecare îşi luă pana pe care i-o dăduse lui Țestoasă. Şi iată că rămăsese acolo, cu carapacea sa tare, plină de mâncare şi de băutură, dar fără nici o aripă cu care să poată zbura acasă. Rugă păsările să-i transmită un mesaj soției lui, dar îl refuzară toate. În cele din urmă Papagalul, care se înfuriase mai tare decât ceilalți, se răzgândi brusc şi acceptă să preia mesajul.

„Spune-i soției mele, îl rugă Țestoasă, să scoată din casă toate lucrurile moi şi să acopere cu ele curtea, ca să pot sări din cer fără să pățesc ceva”.

Papagalul promise să transmită mesajul, şi-şi luă zborul. Dar când ajunse la casa lui Țestoasă, îi spuse acesteia să scoată afară toate lucrurile tari. Aşa că ea scoase în curte săpăligile, macetele, săbiile, puştile şi chiar tunul soțului său. Țestoasă se uită în jos şi văzu că soția sa scotea lucruri în curte, dar era prea departe ca să poată vedea ce anume scotea. Când i se păru că e totul pregătit, îşi dădu drumul să cadă. Căzu, şi căzu, şi căzu, şi se temu că nu se va mai opri niciodată. Apoi se prăbuşi în curte, cu un zgomot asemeni exploziei unui tun.

— A murit? întrebă Ezinma.

— Nu, îi răspunse Ekwefi. Carapacea i s-a spart în bucăți. Dar în împrejurimi locuia un vraci priceput. Soția lui Țestoasă trimise după el, şi vraciul strânse toate bucățile şi le lipi la un loc. Iată de ce carapacea Țestoasei nu e netedă.

— Povestea asta nu are nici un cântec, remarcă Ezinma.

— Nu, nu are, îi răspunse Ekwefi. O să mă gândesc la una care are şi cântec. Dar acum e rândul tău.

— A fost o dată ca niciodată, începu Ezinma, a fost o dată o Pisică şi o Țestoasă care hotărâră să pornească război împotriva Ignamelor. Nu, nu aşa începe. A fost o dată ca niciodată o foamete mare în țara animalelor. Toți erau slabi, doar Pisica era grasă, iar corpul îi strălucea de parcă l-arfi dat cu ulei...

Se opri brusc fiindcă, chiar în acel moment, în tăcerea nopții răsună o voce puternică şi ascuțită. Chielo, preoteasa lui Agbala, profețea. Nu era nimic nou în asta. Din când în când Chielo era posedată de spiritul zeului ei şi începea să profețească. Dar în acea seară, profețiile şi saluturile îi erau adresate lui Okonkwo, prin urmare toată familia lui începu să asculte. Poveştile încetară.

— *Agbala do-o-o-o*! *Agbala ekeneo-o-o-ol*, se auzea vocea ca un cuțit ascuțit spintecând noaptea. *Okonkwo*! *Agbala ekene gio-o-o-o*! *Agbala cholu ifu ada ya Ezinmao-o-o-o!*

La auzul numelui lui Ezinma, Ekwefi îşi smuci capul cu putere, de parcă ar fi fost un animal care adulmecase moartea în aer. Inima i se zbătu dureros în piept.

Preoteasa ajunsese în curtea lui Okonkwo şi stătea de vorbă cu el în fața colibei. Repeta întruna că Agbala vroia să o vadă pe fiica lui, pe Ezinma. Okonkwo o rugă să vină a doua zi dimineața, pentru că Ezinma dormea. Dar Chielo nu-l lua în seamă şi striga întruna că Agbala vroia să o vadă pe fiica lui. Vocea ei răsuna metalic, iar femeile şi copiii lui Okonkwo auzeau din colibe tot ce spunea. Okonkwo îi explică în continuare că fata fusese bolnavă în ultima vreme şi că dormea. Ekwefi îşi duse repede fata în dormitor şi o întinse pe patul înalt din bambus.

Dintr-o dată, preoteasa începu să țipe.

— Ai grijă, Okonkwo! îl avertiză ea. Fereşte-te să vorbeşti cu Agbala. De când oare deschid oamenii gura când vorbesc zeii? Ai grijă!

Trecu prin coliba lui Okonkwo înspre curtea circulară, şi se duse direct în coliba lui Ekwefi. Okonkwo venea în urma ei.

— Ekwefi, strigă ea, Agbala te salută! Unde e fata mea, Ezinma? Agbala vrea să o vadă.

Ekwefi ieşi din colibă ținând o lampă de ulei în mână. Bătea un vânt puternic, aşa că îşi făcu mâna căuş în jurul ei, ca să n-o stingă vântul. Mama lui Nwoye ieşi şi ea din colibă, cu o lampă în mână. Copiii ei stăteau în întuneric în fața colibei, urmărind ciudata scenă. Cea mai tânără soție a lui Okonkwo ieşi şi ea şi se alătură celorlalți.

— Unde vrea să o vadă Agbala? întrebă Ekwefi.

— Unde altundeva decât în casa lui din Dealuri şi Peşteri?

— Vin şi eu cu tine, spuse Ekwefi pe un ton hotărât.

— *Tufia-a*\ spuse blestemând preoteasa; vocea ei se sparse precum lătratul furios al tunetului în anotimpul secetos. Cum îndrăzneşti, femeie, să vii în fața lui Agbala fără să te fi chemat? Ai grijă să nu cumva să te lovească în furia lui. Adu-mi fata.

Ekwefi intră în colibă şi se întoarse cu Ezinma.

— Vino, fata mea, spuse preoteasa. Te voi purta în spate. Un copil care stă în spinarea mamei sale nu ştie cât de lung e drumul.

Ezinma izbucni în plâns. Era obişnuită să o audă pe Chielo spunându-i „fata mea”. Dar Chielo care stătea în fața ei, în penumbra gălbuie, era o altă persoană.

— Nu plânge, fata mea, spuse preoteasa, o să-l înfurii pe Agbala.

— Nu plânge, îi spuse Ekwefi, te va aduce înapoi foarte repede. O să-ți dau să mănânci nişte peşte. Intră din nou în colibă şi coborî coşul înnegrit de fum în care ținea peştele uscat şi alte ingrediente pentru supă. Rupse o bucată de peşte şi i-o duse Ezinmei, iar fata se agăță de brațele ei.

— Nu-ți fie teamă, spuse Ekwefi, mângâind-o pe capul ei ras pe alocuri cu modele simetrice.

Ieşiră din nou afară. Preoteasa se lăsă în jos pe un genunchi şi Ezinma i se urcă în spinare, ținând strâns în mână bucata de peşte şi plângând.

— *Agbala do-o-o-o*! *Agbala ekeneo-o-o-o*\, începu din nou Chielo să-şi salute cântând zeul. Se întoarse brusc înapoi şi traversă coliba lui Okonkwo, aplecându-se foarte jos când trecu pe sub streşini.

Ezinma începuse să plângă cu putere, strigându-şi mama. Cele două voci dispărură în întunericul de nepătruns.

Cum stătea acolo, cu ochii ațintiți înspre locul de unde veneau vocile, ca o găină al cărei singur pui fusese luat de uliu, Ekwefi fu cuprinsă de o senzație bruscă şi ciudată de moleşeală. După câtva timp, vocea Ezinmei dispăru în depărtare şi nu se mai auzea decât Chielo, care se îndepărta tot mai mult şi mai mult în noapte.

— De ce stai acolo aşa, de parcă ar fi fost răpită? o întrebă Okonkwo, întorcându-se la coliba lui.

— O va aduce înapoi repede, spuse mama lui Nwoye. Dar Ekwefi nu auzea consolările celor din jur. Rămase în picioare pentru câteva momente, apoi, dintr-o dată, se hotărî. Trecu în grabă prin coliba lui Okonkwo şi ieşi afară.

— Unde mergi? întrebă el.

— Mă duc după Chielo, răspunse ea şi dispăru în noapte. Okonkwo tuşi scurt şi îşi scoase sticla de tutun din sacul de piele de capră care era pus alături.

Vocea preotesei se auzea tot mai slab în depărtare. Ekwefi se îndreptă repede înspre cărarea principală, apoi o luă la stânga, în direcția din care se auzea vocea. Ochii nu-i serveau la nimic în întunericul din jur. Totuşi, reuşea să înainteze cu uşurință pe cărarea nisipoasă, mărginită în ambele părți de ramuri şi frunze umede. O luă la fugă, ținându-şi sânii cu mâinile, ca să nu i se lovească cu zgomot de corp. Dădu cu piciorul stâng peste o rădăcină ieşită din pământ, şi fu cuprinsă de frică. Era un semn rău. Mări viteza. Dar vocea lui Chielo rămânea, în continuare, departe. O luase oare şi ea la fugă? Cum putea să meargă aşa de repede cu Ezinma în spate? Deşi noaptea era răcoroasă, lui Ekwefi i se făcu cald din cauză că alergase. Se tot împiedica de plantele luxuriante şi de lianele care mărgineau drumul. La un moment dat se împiedică şi căzu. De-abia atunci îşi dădu seama, surprinsă, că Chielo îşi încetase plângerea. Rămase nemişcată, cu inima bătându-i cu putere în piept. Apoi glasul lui Chielo reizbucni, la doar câțiva paşi în fața ei. Dar Ekwefi nu putea s-o vadă. Îşi închise pentru o clipă ochii şi îi deschise din nou, în încercarea de a vedea mai bine. Dar degeaba. Nu putea să vadă dincolo de vârful nasului.

Nu se vedeau stelele pentru că cerul era acoperit cu nori de ploaie. Prin aer treceau licurici, iar luminile lor micuțe şi verzi făceau întunericul din jur şi mai

adânc, în pauzele dintre două explozii sonore, aerul vibra de târâitul ascuțit al insectelor pădurii, care se împletea cu liniştea nopții.

„*Agbala do-o-o-o*! *Agbala ekeneo-o-o-o*\...". Ekwefi păşea obosită în urma ei, nici prea aproape, nici prea departe, îşi închipuia că, probabil, Chielo se îndrepta înspre peştera sacră. Acum că mergea încet, avea timp să se gândească. Ce se va întâmpla când vor ajunge la peşteră? Ea nu îndrăznea să intre. Va aştepta la gura peşterii, singură în acel loc înfricoşător. Se gândi la toate pericolele nopții, îşi aduse aminte de o noapte, cu mult timp în urmă, când văzuse un *Ogbu-agali-odu*, unul dintre acele spirite blestemate, aruncate peste lume de vrăjile puternice pe care tribul le făcuse în trecutul îndepărtat împotriva duşmanilor şi pe care nu mai ştia cum să le controleze, într-o noapte întunecoasă ca aceea, pe când se întorceau de la pârâu, Ekwefi şi mama sa îl văzuseră strălucind şi îndreptându-se spre ele. Îşi aruncaseră vasele de apă şi se ghemuiseră pe marginea drumului, convinse că lumina sinistră va coborî înspre ele şi le va omorî. De atunci Ekwefi nu mai văzuse niciodată un *Ogbu-agali-odu*. Şi cu toate că trecuseră atâția ani, lui Ekwefi încă îi mai îngheța sângele în vine când îşi aducea aminte de noaptea aceea.

Vocea preotesei se auzea mai rar, dar cu aceeaşi vigoare. Aerul era răcoros şi umed. Ezinma strănută. Ekwefi murmură încet „Să trăieşti!", în acelaşi moment se auzi şi glasul preotesei exclamând „Să trăieşti, fata mea!". Vocea Ezinmei, răsunând în întuneric, o unse la suflet pe mama sa. Ekwefi continuă să păşească încet înainte. Şi apoi preoteasa începu să strige.

— Mă urmăreşte cineva!, spuse ea.

— Să te radă-n cap Agbala cu o lamă tocită, fie că eşti om sau spirit! Să-ți sucească gâtul până când o să-ți vezi gleznele!

Ekwefi rămase pe loc, încremenită, în sinea ei, o voce spunea: „Du-te acasă, femeie, înainte să te lovească Agbala!" Dar nu putea să meargă acasă. Rămase pe loc ca să o lase pe Chielo să se îndepărteze, şi porni din nou în urmărirea ei. Umblase atât de mult, încât îşi simțea capul şi picioarele uşor amorțite. Apoi îşi dădu seama că ele nu se îndreptau înspre peşteră. Probabil că trecuseră de mult de ea. Se îndreptau, fără îndoială, către Umuachi, cel mai îndepărtat sat al clanului. Vocea lui Chielo se auzea acum la intervale rare.

Lui Ekwefi i se păru că noaptea nu mai era aşa de întunecată. Norii dispăruseră şi pe cer străluceau câteva stele. Probabil că luna nu mai era îmbufnată, şi se pregătea să răsară. Când luna răsărea mai târziu, oamenii spuneau că refuză să mănânce, aşa cum un soț îmbufnat refuză mâncarea soției lui, după ce s-au certat.

Agbala do-o-o-o! *Agbala ekeneo-o-o-o*\". Era exact aşa cum îşi închipuise Ekwefi. Preoteasa saluta acum satul Umuachi. Parcurseseră o distanță incredibil de mare! Pe măsură ce părăseau cărarea îngustă din pădure şi intrau în sat, noaptea devenea mai puțin întunecoasă, şi putea să întrezărească contururile

copacilor. Ekwefi miji ochii, încercând să-şi zărească fata şi pe preoteasă, dar de fiecare dată când credea că le zărise siluetele, acestea dispăreau ca nişte pete care se topeau în întuneric. Continuă să meargă înainte, cu simțurile amorțite.

Vocea lui Chielo se auzea acum fără întrerupere, ca atunci când pornise la drum. Ekwefi avea impresia că ajunseseră într-un spațiu deschis, şi ghici că era vorba de locul de întâlnire – *ilo* – din sat. Făcu un gest brusc când îşi dădu seama că Chielo nu mai mergea înainte. De fapt, venea înapoi. Ekwefi se dădu repede la o parte din calea ei. Chielo trecu pe lângă ea, şi se întoarseră înapoi pe acelaşi drum.

Fusese o călătorie lungă şi obositoare, iar Ekwefi umblase ca un somnambul în cea mai mare parte a timpului. Fără îndoială, luna se înălța încet, şi chiar dacă nu putea fi încă văzută pe cer, strălucirea ei începuse să dizolve întunericul nopții. Ekwefi întrezărea acum silueta preotesei care mergea purtând ceva în spate, încetini pasul ca să o lase pe Chielo să se îndepărteze, îi era teamă de ce s-ar fi putut întâmpla dacă aceasta s-ar fi întors şi ar fi văzut-o.

Se rugase să răsară luna. Dar acum i se părea că lumina difuză pe care o răspândea începutul de lună era mai înspăimântătoare decât întunericul nopții. Lumea era acum populată cu siluete nedesluşite şi fantastice, care se dizolvau sub privirea ei neclintită şi apăreau din nou, sub alte forme. La un moment dat, lui Ekwefi i se făcu atât de frică, încât fu gata să o strige pe Chielo, dornică să se bucure de compania şi de compasiunea unei ființe umane. Cu doar câteva clipe înainte văzuse umbra unui om care se suia într-un palmier, cu capul în jos şi picioarele înspre cer. Dar chiar în acel moment o auzi pe Chielo psalmodiind posedată, şi se dădu înapoi îngrozită, pentru că aceasta îşi pierduse orice urmă de umanitate. Nu mai era aceeaşi persoană cu femeia care stătea cu ea în piață şi care uneori îi cumpăra turte de fasole fiicei sale, Ezinma, căreia ea îi spunea „fata ei”. Era o altă femeie, era preoteasa Oracolului Dealurilor şi al Peşterilor. Ekwefi se târî înainte, pradă unor frici diferite. Zgomotul paşilor săi amorțiți părea să vină din spate, de parcă cineva păşea în urma ei. Păşea cu brațele încrucişate peste sânii goi. Se formase rouă, iar aerul era rece. Nu se mai putea gândi la nimic, nici măcar la pericolele care o pândeau în noapte. Mergea pur şi simplu înainte, cu paşi greoi, pe jumătate adormită, şi nu se trezea de tot decât când Chielo începea să cânte.

În cele din urmă cotiră, îndreptându-se către peşteră. Din acel moment, Chielo vorbi încontinuu, îşi salută zeul cu o mulțime de nume – „Cel care deținea viitorul”, „Mesagerul pământului”, „Zeul care a ucis un om chiar în cea mai dulce zi a vieții lui”. Ekwefi se trezi şi ea şi fii invadată de temerile pe care până atunci şi le înăbuşise.

Luna se ridicase acum sus pe cer şi Ekwefi le vedea foarte bine pe Chielo şi pe Ezinma. Faptul că o femeie putea să care un copil atât de mare, aşa de uşor şi

pentru atât de mult timp, era o minune. Dar Ekwefi nu se gândea la asta. În acea seară, Chielo nu mai era pur şi simplu o femeie.

— *Agbala do-o-o-o*! *Agbala ekeneo-o-o\ Chi negbu madu ubosi ndu ya nato ya uto daluo-o-o*!

Ekwefi putea deja zări dealurile conturându-se în lumina lunii. Erau aşezate sub formă de cerc, şi într-un anumit punct se întrerupeau, pentru a lăsa să treacă cărarea care ducea în inima cercului.

De îndată ce preoteasa păşi în interiorul acestui cerc de dealuri, vocea sa nu numai că îşi dublă intensitatea, dar ecourile se întoarseră înapoi către ea din toate părțile. Era, într-adevăr, sanctuarul unui mare zeu. Ekwefi păşea cu atenție şi în tăcere. Se gândea deja că nu fusese o idee prea înțeleaptă să pornească de acasă. Nu i se va întâmpla nimic rău fiicei ei, îşi spuse ea. Şi dacă s-ar fi întâmplat totuşi ceva, ce putea ea face ca să se opună? Nu îndrăznea să intre în peşterile de sub pământ. Venise degeaba, se gândi ea.

În timp ce îi treceau astfel de gânduri prin minte, nu observă cât de mult se apropiaseră de gura peşterii. Iar când preoteasa cu Ezinma în spate, dispăru într-o gaură prin care abia putea trece o găină, Ekwefi o luă la fugă, de parcă ar fi vrut să le oprească. Cum stătea ea acolo şi privea gaura întunecată care le înghițise începu să plângă şi jură în sinea ei că dacă avea să o audă pe Ezinma plângând, se va năpusti în peşteră să o apere împotriva tuturor zeilor. Avea să moară o dată cu ea.

Odată făcut acest jurământ, se aşeză pe o muchie stâncoasă de deal şi aşteptă. Frica îi dispăruse complet. Auzea vocea preotesei, al cărei timbru metalic se pierdea în imensitatea peşterii, îşi îngropa fața în poală şi aşteptă.

Nu mai ştia de cât timp aştepta, probabil că stătea acolo de multă vreme. Era aşezată cu spatele la cărarea care ducea dincolo de dealuri. Probabil că auzise un zgomot în spatele ei, căci se întoarse brusc. Văzu un bărbat care avea în mână o macetă. Ekwefi dădu un strigăt şi sări în picioare.

— Nu fi proastă! spuse Okonkwo. Credeam că o să intri după Chielo în sanctuar, spuse Okonkwo în batjocură.

Ekwefi nu răspunse. Ochii i se umpluseră de lacrimi de mulțumire.

— Du-te acasă şi culcă-te, spuse Okonkwo. Stau eu să aştept.

— Stau şi eu. E aproape dimineață. S-a auzit deja primul cântat al cocoşilor.

Şi cum stăteau acolo împreună, Ekwefi îşi aduse aminte de zilele când erau încă tineri. Se căsătorise cu Anene, pentru că Okonkwo era pe vremea aceea prea sărac ca să se însoare. La doi ani de la căsătoria cu Anene, n-a mai putut să suporte şi a fugit la Okonkwo. Era dimineața devreme. Luna strălucea. Mergea la pârâu să aducă apă. Casa lui Okonkwo era pe drumul înspre pârâu. Intrase în curte, bătuse la uşă şi el ieşise. Nu era prea vorbăreț nici atunci. O dusese în pat

şi, în întuneric, bâjbâise cu mâna după capătul liber al pânzei care-i înconjura mijlocul.

CAPITOLUL 12

A doua zi dimineața în sat domnea o atmosferă de sărbătoare, pentru că prietenul lui Okonkwo, Obierika, sărbătorea ceremonia *uri20* a fiicei lui.

Era ziua în care pețitorul ei, (care plătise deja mare parte din prețul miresei), aducea vin de palmier nu numai părinților fetei şi rudelor apropiate, ci şi unui grup extins de rude numit *umunna.* Fusese invitată toată lumea – bărbați, femei şi copii. Dar era în special o ceremonie a femeilor, figurile centrale fiind mireasa şi mama ei.

De îndată ce se făcu ziuă, după un mic dejun luat în grabă, femeile şi copiii se adunară cu toții în curtea lui Obierika, pentru a da o mână de ajutor mamei miresei, care avea sarcina dificilă, dar fericită, de a pregăti mâncare pentru tot satul.

În casa lui Okonkwo era agitație, ca în toate gospodăriile din jur. Mama lui Nwoye şi cea mai tânără soție a lui Okonkwo erau pregătite să plece, împreună cu toți copiii lor, înspre casa lui Obierika.

Mama lui Nwoye ducea un coş cu tuberculi de *taro*, sare şi peşte uscat, pe care urma să i-l dea soției lui Obierika. Cea mai tânără soție a lui Okonkwo, Ojiugo, ducea şi ea un coş cu banane şi *taro* şi un vas mic cu ulei de palmier. Copiii cărau vase cu apă.

Ekwefi era obosită şi somnoroasă în urma experienței istovitoare prin care trecuse cu o noapte înainte. Se întorseseră acasă cu puțin timp în urmă. Preoteasa, purtând fata adormită pe spate, ieşise din sanctuar târându-se pe burtă, ca un şarpe. Nu le aruncase nici măcar o privire şi nici nu se arătase surprinsă să îi găsească,la ieşirea din peşteră. Privise drept înainte şi pornise înapoi în sat. Okonkwo şi soția lui veneau în urma ei, păstrând o distanță respectuoasă. Gândiseră că preoteasa se întorcea, probabil, acasă, dar ea se îndreptă către curtea lui Okonkwo, trecu prin *obi* înspre coliba lui Ekwefi şi intră în dormitorul acesteia. O întinse cu grijă pe pat pe Ezinma şi se îndepărtă, fără să adreseze vreo vorbă cuiva.

Toată casa era în picioare, numai Ezinma încă dormea, iar Ekwefi le rugă pe mama lui Nwoye şi pe Ojiugo să-i spună că avea să întârzie soției lui Obierika. Îşi pregătise coşul cu *taro* şi cu peşte, dar trebuia să aştepte să se trezească Ezinma.

— Nu ți-ar strica nici ție să dormi, spuse mama lui Nwoye. Pari foarte obosită.

În timp ce vorbeau, din colibă ieşi Ezinma, frecându-şi ochii şi întinzându-şi corpul subțirel. Îi văzu pe ceilalți copii cu vasele de apă pregătite şi îşi aduse

---

20 *Uri*: parte a ceremoniei de logodnă în care mirele plăteşte părinților miresei prețul convenit pentru a o lua în căsătorie.

aminte că urmau să meargă să aducă apă pentru soția lui Obierika. Intră din nou în colibă şi îşi aduse vasul.

— Ai dormit destul? întrebă mama sa.

— Da, răspunse ea. Să mergem.

— Nu înainte să iei masa de dimineață, spuse Ekwefi. Şi se duse în colibă să încălzească supa de legume pe care o pregătise cu o seară înainte.

— Trebuie să mergem, spuse mama lui Nwoye. O să-i spun soției lui Obierika că tu vii mai târziu. Aşa că merseră cu toții să o ajute pe soția lui Obierika – mama lui Nwoye, cu cei patru copii ai săi, şi Ojiugo, cu cei trei copii.

Când trecură grămadă prin coliba lui Okonkwo, acesta întrebă:

— Cine îmi va pregăti masa de prânz? – Mă voi întoarce eu, spuse Ojiugo.

Okonkwo era şi el obosit şi somnoros, fiindcă, deşi nu ştia nimeni, nu dormise deloc cu o noapte înainte. Fusese foarte îngrijorat, dar n-a lăsat să se vadă nimic. După ce Ekwefi pornise în urmărirea preotesei, aşteptase să treacă o anumită perioadă de timp, cât considera el că era rezonabil şi potrivit pentru un bărbat, apoi îşi luase maceta şi se dusese la sanctuar, unde credea el că merseseră. Doar când ajunsese acolo îi trecu prin cap că s-ar fi putut ca preoteasa să fi ales să treacă mai întâi prin sate. Okonkwo se întorsese acasă şi aşteptase. Când a socotit că aşteptase îndeajuns, a pornit din nou spre sanctuar. Dar Dealurile şi Peşterile erau cufundate într-o tăcere de moarte. Doar când se dusese acolo pentru a patra oară o găsise pe Ekwefi, şi între timp devenise foarte îngrijorat.

Curtea lui Obierika mişuna ca un furnicar. Peste tot unde era puțin loc liber fuseseră improvizate pirostrii cu trei picioare pentru gătit, care se înălțau deasupra unui foc aprins în mijlocul a trei bucăți de pământ uscat la soare, puse împreună. Deasupra focului se perindau rânduri de oale cu mâncare, şi se pregătea *foo-foo* în sute de vase de lemn. Unele femei găteau igname şi manioc, altele preparau supa de legume. Tinerii bărbați zdrobeau igname pentru *foo-foo* sau tăiau lemne. Copiii mergeau în continuu după apă.

Trei tineri îl ajutară pe Obierika să taie cele două capre din care urma să se pregătească supa. Erau foarte grase, dar cea mai grasă dintre ele stătea priponită lângă gardul care înconjura curtea. Era grasă cât o vacă mai mică. Obierika îşi trimisese una din rude să o cumpere tocmai de la Umuike. Capra urma să le fie oferită vie rudelor mirelui.

— Piața din Umuike e minunată, spuse tânărul pe care îl trimisese Obierika să cumpere capra uriaşă. Sunt atât de mulți oameni acolo, că dacă ai arunca un grăunte de nisip în mijlocul lor nu ar avea pe unde să cadă pe pământ.

— Asta se datorează unei vrăji foarte puternice, spuse Obierika. Locuitorii din Umuike au vrut ca piața lor să se dezvolte şi să înghită piețele din satele vecine. Aşa că au creat o vrajă puternică, în fiecare zi de piață, înainte de primul cântat al cocoşilor, vraj adăparea în locul unde se ținea piața sub forma unei

bătrâne cu un evantai. Cu evantaiul ei magic, bătrâna le făcea semn să vină în piață tuturor oamenilor din clanurile învecinate. Făcea semne în față şi în spate, la stânga şi la dreapta.

— Aşa că acum vine toată lumea, spuse un alt bărbat, vin şi oameni cinstiți şi hoți. Acolo îți fură chiar şi pânza de pe tine.

— Aşa e, spuse Obierika. I-am spus lui Nwankwo să fie numai ochi şi urechi. O dată un om a mers în piață să vândă o capră. Purta capra legată cu o sfoară groasă, pe care şi-o înfăşurase în jurul încheieturii mâinii. Dar cum se plimba el prin piață, şi-a dat seama că oamenii arătau cu degetul după el ca după un nebun. Nu înțelegea ce se întâmplă, până când s-a uitat înapoi şi a văzut că în locul caprei, la capătul sforii era un buştean gros.

— Crezi că un hoț poate face asta singur?

— Nu, spuse Obierika. Foloseşte vrăji.

După ce tăiară caprele şi strânseră sângele într-un vas, le puseră deasupra focului să ardă părul, şi mirosul de păr ars se amestecă cu cel al mâncărurilor. Apoi spălară carnea şi o tăiară bucăți, pentru ca femeile să facă din ea supă.

Oamenii mişunau cu treburi ca într-un furnicar şi totul mergea ca pe roate, când au fost întrerupți de ceva neaşteptat. De departe se auzi un strigăt: *Oji odu achu iiiji-o-o*! (Cea care îşi foloseşte coada să alunge muştele a scăpat!) Femeile îşi întrerupseră lucrul şi se îndreptară în grabă înspre direcția de unde venea strigătul.

— Nu putem pleca toate aşa, să lăsăm mâncarea să se ardă, strigă Chielo, preoteasa. Trei sau patru dintre noi trebuie să rămână aici.

— Ai dreptate, spuse altă femeie. Să rămână aici trei sau patru femei.

Cinci femei rămaseră să supravegheze mâncarea, iar restul merseră în grabă să vadă vaca ce se dezlegase.

— Unde e Mgbobo? întrebă una dintre ele.

— E bolnavă şi stă în pat, spuse vecina ei de peste drum. Are *iba*.

— Nu mai lipseşte decât Udenkwo, spuse alta, dar ea are copil mic, de nici măcar douăzeci şi opt de zile.

Femeile pe care soția lui Obierika nu le rugase să rămână să o ajute cu gătitul se întoarseră la casa lor, iar restul se îndreptară împreună către casa lui Obierika.

— A cui era vaca? întrebară femeile cărora li se permisese să rămână acasă.

— A soțului meu, spuse Ezelagbo. Unul dintre copiii mai mici a lăsat uşa deschisă la grajd.

În primele ore ale după-amiezii sosiră primele două vase de vin de palmier, trimise de rudele prin alianță ale lui Obierika. Femeile au fost chemate să le vadă, aşa cum se cuvenea, şi băură fiecare câte o cupă sau două, ca să prindă puteri să pregătească mâncarea. Trimiseră nişte vin şi miresei şi fetelor care îi terminau

de aşezat pieptănătura făcută cu lama şi îi dădeau pielea fină cu vopsea din lemn de santal african.

Când se mai potoli puţin arşiţa, fiul lui Obierika, Maduka, luă o mătură mare şi mătură locul din faţa colibei tatălui său. Ca la un semn, începură să sosească rudele şi prietenii lui Obierika, fiecare bărbat purtând pe umăr sacul său din piele de capră, iar sub braţ o piele de capră făcută sul. Unii dintre ei erau însoţiţi de fiii lor, care duceau în braţe scăunele de lemn sculptate. Okonkwo era unul dintre aceştia. Se aşezară în semicerc şi începură să vorbească despre diverse lucruri. Nu mai era mult până când urmau să sosească mirele şi familia lui.

Okonkwo îşi scoase sticla de tutun şi i-o oferi lui Ogbuefi Ezenwa, care stătea lângă el. Ezenwa o luă, o lovi de rotula genunchiului, îşi frecă mâna stângă de corp ca să fie uscată, şi apoi turnă puţin tutun în palmă. Se mişca lent şi îşi însoţea mişcările de vorbe.

— Sper ca rudele mirelui să aducă multe vase cu vin. Oamenii din satul lor sunt cunoscuţi pentru zgârcenia lor, dar sper că ştiu că Akueke e o mireasă potrivită pentru un rege.

— Nu vor îndrăzni să aducă mai puţin de treizeci de vase, spuse Okonkwo. Şi dacă se va întâmpla asta, o să le spun în faţă ce gândesc.

În acel moment, fiul lui Obierika, Maduka, aduse capra uriaşă din curtea interioară şi o arătă rudelor tatălui său. O admirară cu toţii şi spuseră că aşa trebuiau făcute lucrurile. Apoi capra fu dusă înapoi în curtea interioară.

Imediat după aceea, începură să sosească rudele mirelui, întâi sosiră tinerii bărbaţi şi băieţii, aliniaţi în şir indian şi ţinând în mâini câte un vas de vin. Rudele lui Obierika numărau vasele pe măsură ce soseau. Douăzeci, douăzeci şi cinci. Apoi urmă o pauză în care nu mai veni nimeni, iar gazdele se priveau cu subînţeles, de parcă ar fi vrut să spună „V-am spus eu!”. Apoi începură să sosească alte vase. Treizeci, treizeci şi cinci, patruzeci, patruzeci şi cinci. Gazdele dădeau din cap aprobatoare şi păreau să spună „Acum se poartă ca nişte bărbaţi adevăraţi”, în total, fuseseră aduse cincizeci de vase cu vin. După ce fu adus vinul, sosi şi mirele, Ibe, împreună cu cei mai bătrâni membri ai familiei sale. Se aşezară în semicerc, completând cercul pe care îl formaseră gazdele lor. Vasele cu vin erau aşezate în mijlocul cercului. Apoi din curtea interioară sosi mireasa, mama acesteia şi jumătate de duzină de fete şi femei, care dădură mâna cu toată lumea aşezată în cerc. Prima era mama miresei, urmată de mireasă şi de celelalte femei. Femeile măritate purtau cele mai bune haine ale lor, iar fetele purtau brâie de mărgele în jurul taliei şi brăţări de alamă la glezne.

După ce femeile se retraseră, Obierika aduse nişte nuci de cocos şi le înfăţişă rudelor din partea mirelui. Prima nucă fu spartă de fratele său cel mai mare:

— Să trăim cu toții!, spuse el după ce sparse nuca. Fie ca familiile noastre să se înțeleagă bine.

— *Ee-e-e*! exclamară ceilalți.

— Astăzi ți-o dăm pe fiica noastră, îți va fi o soție bună. Îți va face nouă fii, precum mama întemeietorului aşezării noastre.

— *Ee-e-e*!

Cel mai în vârstă dintre oaspeți spuse:

— Va fi bine pentru voi, şi ne va fi bine şi nouă.

— *Ee-e-e*!

— Nu e prima dată când bărbați din familia mea vin să vă ceară în căsătorie fiicele. Mama mea a fost una de-a voastră.

— *Ee-e-e*!

— Şi nu va fi nici ultima oară, pentru că noi vă înțelegem pe voi, şi voi ne înțelegeți pe noi. Sunteți nişte oameni de seamă.

— *Ee-e-e*!

— Oameni bogați şi luptători fără frică. Privi în direcția lui Okonkwo. Fiii pe care ni-i va da fiica voastră vor fi asemenea vouă.

— *Ee-e-e*!

Mâncară nuca de cola şi începură să bea vin. Erau aşezați în grupuri de câte patru, cinci oameni, cu o sticlă de vin la mijloc. Mai târziu, în cursul serii, oaspeților li se aduse mâncare. Pe mese fură aşezate vase imense *cufoo-foo* şi cu supă aburindă. Li se aduseră şi vase cu tocană de igname. Fu un ospăț nemaipomenit.

La căderea nopții, pe suporturile de lemn au fost aşezate nişte torțe, iar tinerii începură să cânte. Bătrânii stăteau în cerc, iar tinerii treceau prin fața lor şi cântau cântece de laudă în cinstea fiecăruia. Aveau ceva de spus pentru fiecare bărbat. Unii se pricepeau să cultive pământul, alții erau buni oratori şi vorbeau în numele clanului; Okonkwo era cel mai bun luptător şi războinic dintre cei vii. După ce trecură prin fața tuturor, se aşezară în mijloc şi fetele veniră din curtea interioară să danseze. La început mireasa nu era printre ele. Dar când, în sfârşit, apăru, ținând în mână un cocoş, mulțimea dădu un chiot puternic. Celelalte fete care dansau se dădură la o parte ca să-i facă loc. Dădu cocoşul muzicanților şi începu să danseze. Brățările din jurul gleznelor zornăiau în timp ce dansa, iar vopseaua din lemn de santal african îi făcea corpul să lucească în lumina palidă şi gălbuie. Erau cu toții veseli. Cântau cel mai nou cântec din sat:

„Când îi ating mâna
Ea spune Nu mă atinge!
Când îi ating piciorul
Ea îmi spune Nu mă atinge!
Dar când îi ating mărgelele din jurul mijlocului

Se preface că nu vede nimic".

Noaptea era deja pe sfârşite iar oaspeții se ridicară să plece, luând mireasa cu ei să petreacă şapte săptămâni cu rudele viitorului mire.

Pe drum cântară şi înainte să pornească înspre satul lor, făcură scurte vizite de curtoazie unor oameni de seamă precum Okonkwo.

Okonkwo le dărui doi cocoşi.

CAPITOLUL 13

Go-di-di-go-go-di-go. Di-go-go-di-go. Toba *ekwe* vorbea clanului. Unul dintre lucrurile pe care le învăța fiecare om din sat era să înțeleagă glasul instrumentului scobit pe dinăuntru. Diim! Diim! Diim! bubuia tunul, la anumite intervale.

Cocoşii nu cântaseră încă şi Umofia era cufundată în somn şi în tăcere, când deodată *ekwe* începu să vorbească, iar tunul sfâşie liniştea nopții. Oamenii se foiau în paturile lor de bambus şi ascultau îngrijorați. Murise cineva. Tunul părea că rupe cerul în două. În aerul încărcat de mesajele nopții, plutea sunetul tobei: Di-go-go-di-go-di-di-go-go. Vocile slabe şi îndepărtate ale femeilor care plângeau se depuneau pe pământ ca nişte sedimente de durere. Din când în când, un urlet de durere smuls din adâncul pieptului acoperea bocetul femeilor, ori de câte ori venea câte un bărbat să vadă mortul. Bărbatul îşi înălța vocea o dată sau de două ori, aşa cum îşi exprimau durerea bărbații, apoi se aşeza lângă ceilalți bărbați, ascultând bocetele nesfârşite ale femeilor şi limbajul ezoteric al tobei *ekwe*. Planşetele femeilor nu puteau fi auzite dincolo de sat, dar toba *ekwe* trimitea vestea morții în toate cele nouă sate, şi chiar mai departe, începea cu numele clanului: *Umuofia obodo dike* „pământul celor viteji". *Umuofia obodo dike*\ *Umuofia obodo dike*, repeta întruna toba, iar sunetul insistent făcea să salte de îngrijorare inimile tuturor celor care se foiau, în acea noapte, în paturile lor de bambus. Apoi chemarea deveni mai precisă, şi se auzi numele satului: *Iguedo al pietrei de măcinat galbene*! Era vorba despre satul lui Okonkwo. Numele satului fu repetat de mai multe ori, iar oamenii din toate cele nouă sate aşteptau cu sufletul la gură. În cele din urmă se auzi numele mortului şi oamenii oftară „A murit E-u-u, Ezeudo". Okonkwo îşi aduse aminte de ultima vizită pe care i-o făcuse bătrânul şi tresaltă. „Copilul acela îți spune tată!, spusese el. Nu-ți mânji mâinile de sângele lui".

*

Ezeudo fusese un bărbat de seamă, aşa că la înmormântarea lui veni tot clanul. Se auzeau tobele străvechi de înmormântare şi pocnetele tunului şi ale puştilor, iar oamenii se agitau grăbiți în toate părțile, tăind toți copacii şi animalele pe care puneau ochii, trecând în fugă peste garduri şi dansând pe acoperişuri. Murise un războinic, iar la înmormântare soseau de dimineață până seara grupuri de războinici, împărțiți în grupuri de oameni de aceeaşi vârstă. Purtau cu toții fuste de rafie şi îşi vopsiseră corpurile cu cretă şi cărbune. Din când în când, apărea câte un spirit al vreunei rude dispărute, sau *egwitgwu*, venit de pe lumea cealaltă, acoperit din cap până-n picioare cu rafie şi vorbind cu o voce tremurătoare şi nepământeană.

Unii dintre aceşti *egwugwu* erau foarte violenți. Mai devreme, în acea zi, oamenii o luaseră la fugă înnebuniți când îşi făcu apariția de pe cealaltă lume un astfel de spirit înarmat cu o macetă ascuțită. Nu răni pe nimeni, căci doi bărbați interve-niră şi îi înfăşurară în jurul mijlocului o frânghie groasă. Câteodată spiritul se întorcea şi alerga după ei, iar bărbații fugeau disperați. Dar bărbații se întorceau şi îl prindeau de frânghia pe care o țâra după el. Spiritul spunea cântând cu o voce înfricoşătoare că îi intrase în ochi Ekwenzu, sau Spiritul Rău.

Dar cel mai temut dintre toți *egwugwu* nu venise încă. Umbla mereu singur şi avea forma unui coşciug. Răspândea peste tot un miros scârbos, şi era înconjurat de muşte. Chiar şi cei mai mari vraci se fereau din calea lui. Avea o singură mână, cu care ducea un coş plin de apă. Cu mulți ani în urmă, un alt *egwugwu* încercase să-l înfrunte, dar rămăsese țintuit la pământ timp de două zile.

Însă alți *egwugwu* erau inofensivi. Unul dintre ei era atât de bătrân şi neputincios, încât mergea sprijinindu-se cu putere într-un baston. Se îndreptă clătinându-se spre locul unde stătea întins mortul, îl privi lung pentru câtva timp, şi apoi plecă pe lumea cealaltă.

Pământul celor vii nu era foarte departe de ținutul strămoşilor. Se putea trece dintr-o parte în alta, mai ales în timpul sărbătorilor, sau când murea un bătrân, fiindcă bătrânii erau foarte aproape de rudele dispărute. Viața unui om, de la naştere până la moarte, era alcătuită dintr-o serie de ritualuri de trecere, care îl aduceau tot mai aproape de strămoşi.

Ezeudo fusese cel mai bătrân om din sat, iar la moartea sa mai rămăseseră doar trei oameni mai în vârstă ca el în tot clanul, şi patru sau cinci alții de aceeaşi vârstă cu el. De fiecare dată când unul dintre aceşti oameni apărea în mijlocul mulțimii şi începea să danseze cu paşi nesiguri, tinerii se dădeau la o parte şi vacarmul se potolea.

Era o înmormântare impresionantă, aşa cum i se cuvenea unui nobil războinic. Pe măsură ce se lăsa seara, strigătele şi focurile de armă se îndeseau, tobele băteau cu putere, iar zăn-gănitul macetelor fluturate în aer devenea tot mai puternic.

Ezeudo obținuse trei titluri de-a lungul vieții sale. Puțini erau cei care se puteau mândri cu o asemenea realizare. Erau doar patru titluri în cadrul clanului, şi doar unul sau doi bărbați în fiecare generație reuşeau să-l obțină pe cel de-al patrulea, şi cel mai important. Când se întâmpla asta, erau ridicați la rangul de seniori ai ținutului.

Şi, fiindcă Ezeudo dobândise titluri, avea să fie înmormântat după asfințit, ceremonia sacră urmând a fi luminată de o singură torță.

Dar înaintea acestui ultim ritual realizat în tăcere, vacarmul crescu înzecit.

Tobele băteau cu putere, iar oamenii alergau încoace şi încolo, cuprinşi de frenezie. Se auzeau focuri de arme din toate direcțiile, iar războinicii se salutau

încrucişându-şi în aer macetele, care scoteau scântei. Aerul era plin de praf şi de miros de praf de puşcă, în acel moment apăru spiritul cu un singur braț, ținând în mână im coş cu apă. Lumea îi făcu loc să treacă şi zgomotul se potoli. Chiar şi mirosul de praf de puşcă dispăru, acoperit de duhoarea scârboasă pe care o răspândea spiritul. Făcu câțiva paşi de dans în ritmul funebru al tobelor şi se duse să vadă mortul.

— Ezeudo, strigă el pe un ton gutural. Dacă ai fi fost sărac în ultima ta viață, ți-aş fi urat să fii bogat când vei reveni. Dar ai fost bogat. Dacă ai fost un fricos, ți-aş fi urat să revii plin de curaj. Dar ai fost un războinic neînfricat. Dacă ai fi murit tânăr, ți-aş fi urat viață lungă. Dar ai trăit mult. Aşa că o să-ți cer să te întorci aşa cum ai venit şi înainte. Dacă ai murit de bătrânețe, mergi în pace. Dacă ai murit ucis de cineva, atunci omul acela să nu mai aibă o zi de linişte.

Mai dansă puțin şi apoi plecă. *

Tobele şi dansul începură din nou şi atmosfera se înfierbântă. Noaptea pândea după colț şi nu mai era mult până când mortul avea să fie îngropat. Puştile îi trimiseră un ultim salut şi bubuitul tunetului spintecă cerul. Apoi, din mijlocul mulțimii violente şi delirante se auzi un țipăt sfâşietor, urmat de strigăte de groază. Se făcu linişte, de parcă ar fi fost aruncată o vrajă, în mijlocul mulțimii stătea întins un băiat într-o baltă de sânge. Era fiul mortului, în vârstă de şaisprezece ani, care dansase împreună cu frații săi buni şi cu cei vitregi dansul tradițional de rămas-bun în cinstea tatălui său. Inima îi fusese străpunsă de o aşchie de fier care se desprinsese atunci când Okonkwo îşi declanşase arma.

Umuofia fu cuprinsă de un haos nemaiîntâlnit. Se întâmpla adesea ca oamenii să piară în urma unei morți violente, dar aşa ceva nu se mai întâmplase niciodată.

Singura cale de scăpare era ca Okonkwo să plece dintre ai săi. Să omori pe cineva din propriul tău clan era o ofensă adusă zeiței pământului, iar cel care comitea o astfel de crimă trebuia să-şi părăsească locul de baştină. Crimele erau de două feluri: femeieşti sau bărbăteşti. Okonkwo, care omorâse din greşeală, comisese o crimă femeiască. Îi era îngăduit să se întoarcă în mijlocul clanului abia după şapte ani.

În noaptea aceea îşi strânse toate lucrurile de preț în saci care urmau să fie purtați pe cap. Soțiile lui plângeau amar, iar copiii plângeau şi ei după ele, fără să ştie de ce. Obierika, însoțit de alți şase prieteni, veni să-l ajute şi să-l consoleze, îl ajutară să transporte ignamele în hambarul lui Obierika, şi fiecare făcu astfel câte nouă sau zece drumuri. Şi, înainte de primul cântat al cocoşilor, Okonkwo şi familia sa îşi părăsiră satul, îndreptându-se către locul de baştină al mamei lui. Era un sătuc numit Mbanta, aflat dincolo de Mbaino.

De îndată ce se făcu ziuă, curtea lui Okonkwo fu invadată de un grup numeros de oameni veniți din partea lui Ezeudo, îmbrăcați în veşminte de război. Au dat foc caselor, au distrus zidurile roşii, i-au omorât animalele şi i-au distrus

hambarul. Zeița Pământului își făcea dreptate, iar ei erau doar mesagerii. Nu simțeau deloc ură împotriva lui Okonkwo. Cel mai bun prieten al acestuia, Obierika, se număra printre ei. Nu făceau decât să curețe pământul pe care Okonkwo îl murdărise cu sângele unui membru al clanului.

Obierika avea obiceiul să se gândească mult la ce i se întâmpla.

După ce voia zeiței fu îndeplinită, stătu în coliba sa şi-şi jeli prietenul lovit de soartă. De ce trebuia să sufere cineva atât de mult din cauza unei crime pe care o comisese din greşeală? Dar, deşi se gândi la lucrul acesta mult timp, nu găsi un răspuns. Nu făcu decât să se lovească de întrebări şi mai complicate, își aduse aminte de gemenii pe care îi născuse soția sa şi pe care îi lepădase. De ce fărădelege se făcuseră ei vinovați? Pământul decretase că erau o ofensă adusă lui şi că trebuiau distruşi. Şi dacă clanul nu-i pedepsea pe cei care o jigniseră pe marea zeiță, atunci urgia ei se revărsa asupra tuturor, şi nu numai asupra păcătosului. Cum spuneau bătrânii, dacă un deget e plin de ulei, le murdăreşte şi pe celelalte.

PARTEA A II –A

CAPITOLUL 14

Okonkwo fu bine primit de rudele mamei sale din Mbanta. Bătrânul care îl întâmpină era fratele mai mic al mamei sale, fiind acum cel mai vârstnic dintre frații care mai rămăseseră în viață. Numele său era Uchendu, el fusese acela care o primise pe mama lui Okonkwo, cu douăzeci şi zece ani în urmă, când fusese adusă din Umuofia ca să fie îngropată alături de ai săi. Pe vremea aceea Okonkwo era doar un copil, şi Uchendu şi-l mai aducea încă aminte intonând cântecul tradițional de rămas-bun: „Mama, mama, mama a plecat dintre noi".

Asta se întâmpla cu mulți ani în urmă. Dar în acea zi Okonkwo nu-şi mai aducea mama acasă, să fie îngropată printre ai săi. De data asta venise cu familia lui, cu cele trei soții şi cei unsprezece copii, să caute adăpost în ținutul mamei sale. De îndată ce le văzu fețele triste şi obosite, Uchendu ghici ce se întâmplase şi nu puse întrebări. De-abia a doua zi află de la Okonkwo toată povestea. Bătrânul îl ascultă în tăcere până când termină, şi apoi spuse oarecum uşurat: e un *ochu21* femeiesc. Şi se ocupă de ceremoniile şi sacrificiile necesare.

Okonkwo primi o bucată de pământ unde să-şi construiască gospodăria, şi două sau trei terenuri pe care să le cultive în următorul sezon de semănat. Cu ajutorul rudelor din partea mamei, îşi construi un *obi* şi trei colibe pentru soțiile lui. Apoi clădi un adăpost pentru zeul său personal şi pentru statuetele care reprezentau rudele sale dispărute. Fiecare dintre cei cinci fii ai lui Uchendu îi dădu trei sute de tubercu-lui de igname, că să poată să-şi cultive terenul, pentru că, de îndată ce avea să cadă prima ploaie, începea munca la câmp.

În cele din urmă veni şi ploaia, neaşteptată şi înspăimântătoare. Timp de două sau trei luni soarele deveni din ce în ce mai puternic, ajungând să trimită asupra pământului o suflare ca de foc. Iarba fusese de mult pârjolită, iar nisipul de sub picioare ardea ca nişte cărbuni aprinşi. Copacii veşnic verzi erau acoperiți cu un strat de praf maroniu. Păsările pădurii fuseseră reduse la tăcere şi lumea zăcea gâfâind sub greutatea aerului încins şi tremurat. Şi apoi răsună o lovitură de tunet. Fusese o lovitură furioasă, metalică şi însetată, diferită de bubuitul înfundat şi lichid din sezonul ploios. Se ridică un vânt puternic, umplând aerul de praf. Palmierii se clătinau în bătaia vântului, cu frunzele ridicându-se în creste mişcătoare, ca nişte pieptănături stranii şi fantastice.

Când se porni în sfârşit ploaia, veni sub forma unor picături mari şi solide de apă înghețată, pe care oamenii le numeau „nucile apei din rai". Erau tari şi

21 *Ochu* – fărădelege.

loveau cu putere, dar cu toate acestea, tinerii alergau încoace şi încolo culegând fericiți nucile înghețate şi aruncându-şi-le în gură să se topească.

Natura reveni repede la viață, iar păsările pădurii începură să zboare în toate părțile şi să ciripească vesele, în aer plutea o uşoară mireasmă de viață şi de natură înverzită. Iar când ploaia începu să cadă mai potolit şi cu picături mai mici, copiii alergară să-şi caute adăpost, veseli, înviorați şi plini de mulțumire.

Okonkwo şi familia sa munciră din greu să-şi planteze noile terenuri. Parcă şi-ar fi luat viața de la început, dar fără vigoarea şi entuziasmul tinereții, parcă ar fi învățat să devină stângaci la bătrânețe. Munca nu-i mai aducea aceeaşi mulțumire ca în trecut, iar timpul liber care îi rămânea şi-l petrecea moțăind în linişte.

Trăise condus de singură mare pasiune – să devină unul dintre mai-marii clanului. Acesta fusese țelul lui în viață, şi aproape că şi-l îndeplinise. Apoi totul se prăbuşise. Fusese aruncat din mijlocul clanului său, ca un peşte cu gura deschisă, eşuat pe o plajă uscată şi nisipoasă. Era evident că zeul său personal, sau *chi*, nu era croit pentru lucruri mari. Un om nu putea depăşi destinul propriului său *chi*. Nu era adevărat ce spuneau bătrânii, că dacă un om spunea da, atunci şi *chi-ul* său era de acord cu el. El era un exemplu de bărbat al cărui *chi* spusese nu, în ciuda voinței sale.

Bătrânul Uchendu îşi dădu seama că Okonkwo se lăsase pradă disperării, şi se îngrijoră, îşi propuse să vorbească cu el după ceremonia *isa-ifi*22.

Amikwu, cel mai mic dintre cei cinci fii ai lui Uchendu, urma să se căsătorească cu cea de-a doua sa soție. Plătise prețul miresei, şi nu mai rămăsese de organizat decât ultima ceremonie. Amikwu şi familia sa duseseră vin de palmier rudelor miresei cu vreo două luni pline înainte ca Okonkwo să sosească în Mbanta. Era, aşadar, timpul pentru ceremonia finală a mărturisirii.

Erau prezente acolo toate fiicele familiei, iar unele dintre ele fuseseră nevoite să călătorească mult timp, căci veneau de la casele lor din sate îndepărtate. Cea mai mare fiică a lui Uchendu venise din Obodo, situat la o distanță de aproape o jumătate de zi de mers. Veniseră şi fiicele fraților lui Uchendu. Se reunise întreaga *umuada*23, cum s-ar fi întâmplat şi în cazul unei înmormântări, în total erau douăzeci şi două de persoane.

Stăteau pe jos într-un cerc mare, iar mireasa stătea în mijlocul lor cu o găină în mână. Uchendu stătea lângă ea, ținând în mână toiagul moştenit din strămoşi. Toți ceilalți bărbați stăteau în afara cercului şi priveau. Soțiile lor priveau şi ele. Era seară şi soarele începuse să apună.

Cea mai mare dintre fiicele lui Uchendu, Njide, începu să pună întrebări:

---

22 *Isa-ifi*: ritual organizat cu ocazia căsătoriei, prin care mireasa îşi confirma fidelitatea față de viitorul soț.
23 *Umuada* – Partea femeiască a familiei.

— Nu uita că dacă nu spui adevărul, la naştere o să suferi îngrozitor, sau chiar o să mori, începu ea. Cu câți bărbați te-ai culcat de când fratele meu şi-a exprimat pentru prima oară dorința de a te lua în căsătorie?

— Cu nici unul, răspunse ea pe un ton natural.

— Spune adevărul, o îndemnară celelalte femei.

— Cu nici unul? întrebă Njide. – Cu nici unul, răspunse ea.

— Jură pe toiagul strămoşilor mei, spuse Uchendu.

— Jur, spuse mireasa.

Uchendu îi luă găina din mână, îi tăie gâtul cu un cuțit ascuțit şi lăsă să curgă câteva picături pe toiagul primit de la strămoşi.

Amikwu o luă cu el pe tânăra mireasă şi aceasta deveni soția lui. Femeile din familie nu se întoarseră imediat acasă, ci mai rămaseră două sau trei zile cu rudele lor.

A doua zi, Uchendu îşi chemă fiii şi fiicele, precum şi pe nepotul său, Okonkwo. Bărbații îşi aduseră pieile de capră, pe care le puseră sub ei, pe jos, iar femeile se aşezară pe un preş din fire de sisal, întins peste o prispă de pământ. Uchendu îşi mângâie uşor barba şi scrâşni din dinți. Apoi începu să vorbească, liniştit şi domol, alegându-şi cuvintele cu multă grijă:

— Mă adresez în special lui Okonkwo, spuse el. Dar vreau să fiți cu toții atenți la ceea ce urmează să vă spun. Eu sunt un om bătrân şi voi sunteți toți nişte copii. Ştiu mult mai multe despre lume decât oricare dintre voi. Dacă vreunul dintre voi crede că ştie mai multe ca mine, să vorbească acum.

Făcu o pauză, dar nu spuse nimeni nimic.

— De ce e azi Okonkwo printre noi? Nu suntem noi clanul lui. Noi suntem doar rudele sale din partea mamei. Locul lui nu e aici. A fost exilat, condamnat pentru şapte ani să trăiască în pământ străin. Iar el e copleşit de durere. Dar aş vrea să-i pun o singură întrebare. Poți să-mi spui, Okonkwo, de ce unul dintre cele mai întâlnite nume pe care le dăm copiilor noştri este Nneka, sau „Mama este mai presus de toate”? Ştim cu toții că bărbatul e capul familiei şi soțiile nu-i ies din cuvânt. Copilul aparține tatălui şi familiei acestuia, şi nu mamei şi familiei ei. Oamenii aparțin locului de baştină al tatălui, nu al mamei. Şi totuşi spunem Nneka, sau „Mama este mai presus de toate”. De ce oare? Se făcu linişte.

— Vreau să-mi răspundă Okonkwo, spuse Uchendu.

— Nu ştiu răspunsul, replică acesta.

— Nu ştii răspunsul? Vezi prea bine că eşti un copil. Ai multe soții şi mulți copii, chiar mai mulți copii decât am eu. Eşti un om mare în clanul tău. Dar eşti încă un copil, copilul meu. Ascultă-mă şi vei afla. Dar mai vreau să te întreb ceva. De ce atunci când moare o femeie e adusă să fie îngropată printre rudele ei, şi nu printre rudele soțului ei? Nu e îngropată printre rudele soțului ei. De ce facem asta? Mama ta mi-a fost adusă acasă şi îngropată printre ai ei. De ce?

Okonkwo clătină din cap.

— Nu ştie nici asta, spuse Uchendu, şi totuşi e foarte îndurerat pentru că a venit să trăiască pentru câțiva ani acolo unde s-a născut mama lui. Râse trist şi se întoarse către fiii şi fiicele sale. Dar voi? Poate vreunul din voi să-mi răspundă la întrebare?

Făcură semn cu capul că nu.

— Atunci ascultați-mă pe mine, spuse el şi îşi drese vocea. E adevărat că un copil aparține tatălui său. Dar când tatăl îşi bate copilul, acesta caută înțelegere în coliba mamei sale. Când lucrurile merg bine şi viața e plăcută, omul aparține locului unde s-a născut tatăl lui. Dar când e copleşit de durere şi amărăciune, acesta caută adăpost în ținutul mamei sale. Mama ta e aici ca să te apere. E înmormântată aici. Şi de aceea spunem că mama e mai presus de toate. Şi vreau să te întreb, Okonkwo, e oare bine să te înfăţişezi cu fața tristă mamei tale şi să-i refuzi mângâierea? Fii atent să nu cumva să-i superi pe cei morți. Datoria ta e să-ți alini soțiile şi copiii şi să-i duci înapoi în pământul tatălui tău, după şapte ani. Dar dacă vei lăsa durerea să te copleşească şi să te bage în mormânt, vor muri cu toții în exil.

Făcu o pauză lungă.

— Acestea sunt acum rudele tale, spuse el, arătând înspre fiii şi fiicele lui. Crezi că tu ai suferit cel mai mult dintre toți. Ştii tu oare că sunt unii oameni exilați pe viață? Ştii tu oare că sunt unii oameni care şi-au pierdut ignamele şi chiar şi copiii? Am avut mai demult şase soții. Nu mai am nici una acum, în afară de fata aceea tânără care nu ştie să deosebească stânga de dreapta. Ştii câți copii am îngropat, copii pe care i-am zămislit când eram tânăr şi în putere? Douăzeci şi doi. Nu m-am spânzurat, încă trăiesc. Dacă crezi că tu ai suferit cel mai mult dintre toți, întreab-o pe fiica mea, Akeuni, câte perechi de gemeni a născut şi a aruncat. N-ai auzit cântecul care se cântă când moare o femeie?

„Cui îi este bine, cui îi este bine Nimănui nu-i este bine „.

Asta e tot ce aveam să îți spun.

CAPITOLUL 15

În cel de-al doilea an al exilului său, Okonkwo primi vizita prietenului său, Obierika. Acesta veni însoțit de doi bărbați, fiecare purtând pe cap câte un sac încărcat. Okonkwo îi ajută să-şi dea jos sacii. Se vedea clar că erau plini de cochilii.

Okonkwo se bucură mult de vizita prietenului său. Soțiile şi copiii lui se bucurară şi ei, şi de asemenea şi verii lui cu soțiile lor, atunci când îi chemă şi le spuse cine venise în vizită.

— Trebuie să-l duci să-l salute pe tatăl nostru, spuse unul dintre veri.

— Da, răspunse Okonkwo, mergem chiar acum. Dar înainte să plece, îi şopti ceva la ureche primei sale soții. Ea încuviință, şi nu după mult timp copiii puteau fi văzuți alergând după un cocoş.

Uchendu aflase de la unul dintre copiii săi că la casa lui Okonkwo veniseră trei străini. Prin urmare, îi aştepta să vină pe la el. Le întinse mâna, când intrară la el în *obi*, şi după ce-şi strânseră mâinile, îl întrebă pe Okonkwo cine erau.

— Acesta e Obierika, prietenul meu bun. Ți-am vorbit deja despre el.

— Aşa e, spuse bătrânul, întorcându-se înspre Obierika. Fiul meu mi-a vorbit despre tine, şi mă bucur că ai venit să ne vezi. L-am cunoscut pe tatăl tău, Iweka. A fost un om mare. Avea mulți prieteni aici şi venea să-i vadă adesea. Ce vremuri bune erau atunci, când un bărbat avea prieteni în clanuri îndepărtate. Generația voastră nu a cunoscut lucrul ăsta. Voi stați acasă, şi vă e frică de vecinii de peste drum.

Chiar şi ținutul de unde vin mamele voastre vă este străin. Aruncă o privire înspre Okonkwo. Sunt un om bătrân şi îmi place să vorbesc. Nu mai sunt bun la nimic altceva.

Se ridică cu greu, intră în încăperea alăturată şi se întoarse cu o nucă de cocos.

— Cine sunt tinerii care au venit cu tine? întrebă el, aşe-zându-se din nou pe pielea de capră. Okonkwo îi spuse.

— Ah, spuse el. Bine ați venit, fiii mei. Le arătă nuca de cocos, şi după ce o văzură şi îi mulțumiră, o sparse şi o mâncară.

— Du-te acolo în cameră, îi spuse el lui Okonkwo, arătând cu degetul. Vei găsi un vas cu vin.

Okonkwo aduse vinul şi începură să bea. Era vechi de o zi şi foarte tare.

— Da, spuse el după o pauză lungă. Oamenii călătoreau mai mult în acele zile. Nu există nici un clan prin părțile astea pe care să nu-l cunosc bine. Aninta, Umuazu, Ikeocha, Elumelu, Abame – le ştiu pe toate.

— Ai auzit, spuse Obierika, că Abame a fost distrus?

— Cum aşa? întrebară în acelaşi timp Uchendu şi Okonkwo.

— Abame a fost ras de pe fața pământului, spuse Obierika. E trist şi îngrozitor ce s-a întâmplat acolo. Dacă nu i-aş fi văzut cu propriii mei ochi pe cei care au supraviețuit, şi dacă nu le-aş fi auzit cu propriile mele urechi povestea, nu aş fi crezut. Parcă era într-o zi de Eke când au venit în Umuofia, nu-i aşa? îi întrebă el pe cei doi însoțitori ai săi, şi aceştia încuviințară.

— Acum trei luni, într-o zi de Eke, în sat la noi a sosit un grup de fugari. Majoritatea erau fii de-ai noştri, căci mamele lor fuseseră îngropate în pământul nostru. Mai erau şi unii care veniseră pentru că aveau prieteni în sat, sau alții care nu ştiau unde altundeva să meargă. Aşa că s-au refugiat în Umuofia, iar povestea pe care ne-au spus-o e foarte tristă.

Îşi termină de băut vinul, iar Okonkwo îi umplu cupa din nou. Apoi continuă.

— În timpul ultimului sezon de semănat, în clanul lor a apărut un om alb.

— Un albinos, sugeră Okonkwo.

— Nu era albinos. Arăta diferit, îşi sorbi vinul. Venise călare pe un cal de fier. Primii oameni care l-au văzut au fugit din calea lui, dar el le-a făcut semn să vină la el. În cele din urmă, cei mai curajoşi s-au apropiat de el şi chiar l-au atins. Bătrânii şi-au consultat Oracolul şi li s-a spus că omul alb le va distruge clanul şi le va aduce pieirea. Obierika mai luă puțin vin. Aşa că l-au ucis pe omul alb şi i-au legat calul de fier de arborele sfânt de *capoc* pentru că părea gata să fugă şi să-i cheme în ajutor pe prietenii omului alb. Am uitat să vă spun un alt lucru pe care l-a spus Oracolul. A spus că urmau să vină şi alți oameni albi. Erau lăcuste, spunea el, şi primul om fusese mesagerul lor, trimis ca să exploreze terenul. Aşa că l-au omorât.

— Şi ce a spus omul alb înainte să-l omoare? întrebă Uchendu.

— N-a spus nimic, a spus unul dintre însoțitorii lui Obierika.

— A spus ceva, dar n-au înțeles ce spunea, spuse Obierika. Părea că vorbeşte prin nas.

— Unul dintre bărbați mi-a spus că repeta întruna un cuvânt care semăna cu Mbaino. Poate că mergea la Mbaino şi se rătăcise.

— În orice caz, continuă Obierika, l-au ucis şi i-au legat calul de fier. Asta se întâmpla înainte să înceapă sezonul semănatului. Mult timp nu s-a mai întâmplat nimic. Au venit ploile şi au plantat ignamele. Calul de fier continua să stea legat de copacul sfânt. Apoi, într-o dimineață, prin satul lor au trecut trei bărbați albi conduşi de un grup de oameni obişnuiți, asemenea nouă. Au văzut calul de fier şi au plecat înapoi. Majoritatea femeilor şi copiilor din Abame erau plecați pe câmp. Doar câțiva îi văzuseră pe albi şi pe slugile lor. Timp de mai multe săptămâni, nu s-a întâmplat nimic, în Abame se ține piață mare tot a doua Afo, şi după cum ştiți se adună acolo întreg clanul. Atunci a avut loc tragedia. Cei trei bărbați albi şi un număr mare de alți oameni au înconjurat piața. Probabil că folosiseră o licoare foarte puternică ca să rămână invizibili până când s-a umplut

piața. Apoi au început să tragă. Au fost uciși cu toții, mai puțin cei bolnavi care stăteau acasă, şi o mână de bărbați şi femei ai căror *chi* stătuseră de veghe şi îi ajutase să iasă din piață. Obierika făcu o pauză.

— Clanul lor a dispărut complet. Chiar şi peştii sfinți din lacul ascuns au fugit, iar lacul a căpătat culoarea sângelui. Asupra pământului lor s-a abătut un mare rău, aşa cum îi avertizase Oracolul.

Mult timp nu a mai vorbit nimeni. Uchendu scrâşnea din dinți cu zgomot. Apoi a izbucnit:

— Să nu ucizi niciodată un om care nu spune nimic. Oamenii din Abame s-au purtat prosteşte. Ce ştiau ei despre acel bărbat?

Scrâşni din nou din dinți şi, ca să se facă mai bine înțeles, le spuse o poveste:

— Mama Uliu îşi trimise odată fata să aducă de mâncare. Fata plecă şi aduse un boboc de rață. „Foarte bine, îi spuse Mama Uliu fiicei sale, dar spune-mi, ce a spus mama rățuştei când te-ai repezit şi i-ai luat puiul?”. „N-a spus nimic, răspunse puiul de uliu. Pur şi simplu a plecat mai departe”. „Trebuie să duci înapoi bobocul de rață, spuse Mama Uliu. Tăcerea e de rău augur”. Aşa că fiica Mamei Uliu a dus înapoi bobocul de rață şi a luat în schimb un pui de găină. „Ce a spus mama puiului?”, întrebă Mama Uliu. „A plâns, a țipat şi m-a blestemat”, spuse puiul de uliu. „înseamnă că putem mânca puiul, spuse mama lui. Nu are de ce să ne fie teamă de cineva care strigă”. Oamenii ăia din Abame s-au purtat ca nişte proşti.

— Au fost nişte proşti, spuse Okonkwo după o pauză. Au fost avertizați asupra primejdiilor care urmau să vină. Ar fi trebuit să poarte asupra lor armele şi macetele chiar şi când mergeau la piață.

— Au plătit pentru prostia lor, spuse Obierika. Dar mi-e foarte teamă. Am mai auzit poveşti despre oamenii albi care aveau arme puternice şi băuturi tari, şi care luau oameni în sclavie şi îi duceau peste mări, dar nimeni n-a crezut că poveştile erau adevărate.

— Nu există poveste care să nu fie adevărată, spuse Uchendu. Lumea nu are sfârşit, şi ceea ce noi considerăm bun pentru alții e un lucru dezgustător. Printre noi sunt şi albinoşi. Oare n-au venit ei în clanul nostru din greşeală, oare nu s-au rătăcit în drumul lor spre un ținut unde toată lumea e ca ei?

Nu după mult timp prima soție a lui Okonkwo termină de pregătit masa şi întinse în fața oaspeților săi o masă bogată de igname pisate şi supă de frunze amare. Fiul lui Okonkwo, Nwoye, aduse o oală cu vin dulce, extras din palmier de rafie.

— Ai devenit un adevărat bărbat, îi spuse Obierika lui Nwoye. Prietenul tău Anene m-a rugat să-ți transmit salutările lui.

— Cum îi mai merge? întrebă Nwoye.

— Suntem cu toții bine, spuse Obierika.

Ezinma le aduse un vas cu apă ca să se spele pe mâini. Apoi începură să mănânce şi să bea vin.

— Când ați pornit de acasă?

— Am vrut să pornim de la mine înainte de primul cântat al cocoşilor, spuse Obierika. Dar Nweke nu a apărut decât când se luminase deja. Să nu-ți fixezi niciodată o întâlnire dimineața devreme cu un bărbat care tocmai şi-a luat o soție nouă. Râseră cu toții.

— Şi zici că Nweke şi-a luat o nouă soție, spuse Okonkwo.

— Da, s-a căsătorit cu cea de-a doua fiică a lui Okadigbo, răspunse Obierika.

— Foarte bine, spuse Okonkwo. Nu-i de mirare că n-a auzit cocoşii cântând.

După ce terminară de mâncat, Obierika îi arătă cele două pungi pline.

— Acolo sunt banii pentru ignamele tale, spuse el. Pe cele mai mari le-am vândut imediat după ce ai plecat. Mai târziu am vândut o parte din cele de sămânță, şi am dat o parte şi celor care cultivă teren cu igname de împrumut. Voi face la fel în fiecare an, până când te vei întoarce. M-am gândit că ai nevoie de bani acum, şi m-am hotărât să vin să ți-i aduc.

Cine ştie ce se poate întâmpla mâine? Poate că oamenii verzi vor veni în satul nostru şi ne vor împuşca.

— Zeul nu va permite aşa ceva, spuse Okonkwo. Nici nu ştiu cum să-ți mulțumesc.

— Îți spun eu, spuse Obierika. Omoară-ți unul dintre fii pentru mine.

— Nu va fi îndeajuns, spuse Okonkwo.

— Atunci omoară-te pe tine, spuse Obierika.

— Iartă-mă, spuse Okonkwo, zâmbind. N-o să mai aduc vorba despre asta.

CAPITOLUL 16

A doua oară când îşi vizită Obierika prietenul în exil, la aproape doi ani de la prima vizită, împrejurările erau mai puțin fericite, în Umuofia veniseră misionarii, îşi construiseră acolo o biserică, câştigaseră câțiva adepți şi trimiteau deja propovăduitori în oraşele şi satele vecine. Conducătorii clanului erau foarte întristați din acest motiv. Dar mulți credeau că religia ciudată şi zeul omului alb nu vor rezista. Nici unul dintre adepții lor nu făcea parte din oamenii cu un cuvânt de spus în cadrul întâlnirilor clanului. Nici unul dintre ei nu-şi luase titluri. Majoritatea făceau parte dintre cei numiți *efulefu*, oameni fără valoare, lipsiți de conținut, în limbajul clanului, imaginea folosită pentru a simboliza un *efulefu* era un om care îşi vânduse maceta şi care mergea cu teaca goală la război. Chielo, preoteasa lui Agbala, spunea că cei care se convertiseră erau excrementele clanului, iar noua religie era un câine nebun care venise să le mănânce.

Obierika venise în vizită la prietenul său pentru că remarcase că fiul acestuia, Nwoye, îşi făcuse de curând apariția alături de misionarii din Umuofia.

— Ce faci aici? îl întrebase Obierika, când, după multe insistențe, primi permisiunea misionarilor să vorbească cu el.

— Sunt unul de-al lor, răspunse Nwoye.

— Ce mai face tatăl tău? întrebă Obierika, neştiind ce să mai spună.

— Nu ştiu. Nu mai e tatăl meu, spuse Nwoye cu tristețe.

Şi astfel, Obierika se duse la Mbanta să-şi vadă prietenul. Descoperi că Okonkwo nu vroia să vorbească despre Nwoye. Află frânturi de informații de la mama lui Nwoye.

Sosirea misionarilor în satul Mbanta provocă destul de multă agitație. Erau şase în total, iar unul dintre ei era alb. Ieşiră cu toții, femei şi bărbați, să îl vadă. Poveştile despre aceşti oameni ciudați se înmulțiseră de când unul dintre ei fusese ucis în Abame, iar calul lui de fier fusese legat de arborele sfânt de *capoc*. Aşa că toată lumea veni să vadă omul j alb. Era perioada din an când toată lumea era acasă, deoarece culesul recoltei se sfârşise.

Când s-au adunat cu toții, bărbatul alb începu să le vorbească. Li se adresa printr-un interpret, care făcea parte din tribul Ibo, deşi dialectul lui era diferit şi zgâria urechile celor din Mbanta. Mulți râseră de felul cum vorbea şi de modul ciudat în care folosea cuvintele, în loc de „eu" spunea „şezutul meu". Dar era o figură impunătoare şi oamenii din clan îl ascultau. Spunea că era unul de-al lor, aşa cum se putea vedea după limba pe care o vorbea şi după culoarea pielii. Ceilalți patru negri erau şi ei frații lor, cu toate că ei nu vorbeau limba oamenilor Ibo. Şi omul alb era fratele lor, pentru că erau toți fiii lui Dumnezeu. Le vorbi despre acest nou Zeu, Creatorul lumii şi al tuturor oamenilor. Le spuse că se închinau la zei falşi, la zei din lemn şi piatră. La auzul acestor vorbe, dinspre

mulțime se auzi un murmur înfundat. Le spuse că adevăratul Dumnezeu locuia în ceruri şi că toți oamenii, după ce mureau, se înfăţişau înaintea lui să fie judecați. Oamenii răi şi păgânii care, în necunoaşterea lor, se închinau la lemne şi la pietre, erau aruncați într-un foc care ardea ca uleiul de palmier. Dar oamenii buni, care se închinau Dumnezeului celui adevărat, trăiau fericiți în împărăția Sa pentru vecie.

— Am fost trimişi de marele Dumnezeu să vă cerem să vă abandonați obiceiurile păgâne şi zeii falşi şi să vă alăturați Lui, ca atunci când veți muri să puteți fi salvați, a spus el.

— Şezutul tău înțelege limba noastră, spuse o voce veselă, iar mulțimea izbucni în râs.

— Ce-a spus? îl întrebă omul alb pe interpret.

Dar înainte ca acesta să poată răspunde, se auzi o altă întrebare:

— Unde e calul de fier al omului alb? întrebă un bărbat.

Predicatorii din neamul Ibo se consultară între ei şi deciseră că omul se referea probabil la bicicletă, îi spuseră asta omului alb şi acesta zâmbi binevoitor.

— Spune-le că voi aduce mulți cai de fier după ce ne vom stabili în mijlocul lor. Unii dintre ei vor putea chiar să călărească ei înşişi caii de fier.

Se făcu traducerea, dar foarte puțini auziră. Vorbeau agitați unul cu altul despre faptul că omul alb vroia să vină să locuiască între ei. Nu îşi închipuiseră aşa ceva.

În acel moment un bătrân spuse că dorea să pună o întrebare.

— Cine e zeul ăsta al vostru, spuse el, zeița pământului, zeul cerului, Amadiora zeul tunetului, sau care dintre ei?

Interpretul îi vorbi omului alb şi acesta răspunse imediat:

— Cei pe care i-ai numit nu sunt zei adevărați. Sunt zei înşelători care vă cer să vă nimiciți semenii şi să ucideți copii nevinovați. Nu există decât un singur Dumnezeu adevărat şi El a făcut cerul, pe mine, pe voi şi pe noi toți.

— Dacă ne abandonăm zeii şi ne închinăm zeului tău, întrebă un alt om, cine ne va apăra de mânia zeilor şi a strămoşilor pe care i-am dat uitării?

— Zeii voştri nu sunt adevărați şi nu vă pot face nici un rău, răspunse omul alb. Sunt doar nişte bucăți de lemn şi de piatră.

Când auziră traducerea acestor cuvinte, locuitorii din Mbanta izbucniră într-un râs batjocoritor. Oamenii ăştia sunt nebuni, cu siguranță, îşi spuneau ei. Cum altfel poți să spui că Ani sau Amadior sunt inofensivi? Dar Idemeli şi Ogwugwu, şi ei la fel? Unii dintre ei se îndepărtară.

Apoi misionarii începură să cânte. Era una dintre acele melodii vesele şi exuberante care reuşea să atingă o coardă tăcută şi prăfuită din inima unui Ibo. Interpretul explica fiecare vers spectatorilor, iar unii dintre ei îi priveau acum fermecați. Era povestea unor frați care trăiseră în întuneric şi în frică,

necunoscând dragostea lui Dumnezeu. Vorbea despre o oaie rătăcită pe dealuri, departe de porțile cetății lui Dumnezeu şi de grija ciobanului iubitor.

După ce terminară de cântat, interpretul le vorbi despre Fiul lui Dumnezeu, pe nume Iisus Hristos. Okonkwo, care rămăsese cu ei doar în speranța că totul s-ar fi sfârşit prin a-i alunga din sat sau a-i biciui, spuse:

— Tu cu gura ta ne-ai spus că nu există decât un singur zeu. Acum vorbeşti de fiul lui. Atunci înseamnă că are o soție.

Mulțimea murmură aprobator.

— N-am spus că are o soție, spuse interpretul descumpănit.

— Şezutul tău spune că El are un fiu, spuse glumețul. Asta înseamnă că are o soție şi că au amândoi şezuturi.

Misionarul îl ignoră şi le vorbi în continuare despre Sfânta Treime. La sfârşit, Okonkwo deveni pe deplin convins că bărbatul e nebun. Dădu din umeri şi se duse să-şi extragă vinul de palmier pentru masa de prânz.

Dar unul dintre tinerii prezenți la discuție fusese complet fermecat. Numele lui era Nwoye, fiul lui Okonkwo. Nu îl captivase logica absurdă a Sfintei Treimi. Nu o înțelegea. Fusese atras de poezia noii religii, pe care o simțea în toată ființa lui.

Imnul despre frații care stăteau cuprinşi de frică în întuneric părea să răspundă unei întrebări neclare şi persistente care-i chinuise sufletul său tânăr, referitoare la gemenii care plângeau în pădure şi la moartea lui Ikemefuna. Pe măsură ce imnul se revărsa în inima lui însetată, era cuprins de uşurare. Cuvintele imnului erau ca nişte stropi de ploaie înghețată topindu-se pe întinderea uscată a pământului înseto-şat. Mintea crudă a lui Nwoye fusese puternic tulburată.

CAPITOLUL 17

Misionarii îşi petrecură primele patru sau cinci nopţi în piaţă, iar ziua merseră să predice în sat. Au întrebat cine era regele satului, dar sătenii le-au spus că nu aveau rege. „Avem bărbaţi cu multe titluri, avem preoţi importanţi şi îi avem pe bătrâni”, spuseră ei.

După agitaţia din prima zi, era destul de greu să-i aduni la un loc pe bărbaţii cu titluri şi pe bătrânii satului. Dar misionarii nu s-au dat bătuţi şi, în cele din urmă, conducătorii din Mbanta acceptară să vorbească cu ei. Cerură o bucată de pământ pe care să-şi construiască biserica.

Fiecare clan sau sat avea o „pădure blestemată”. Acolo erau îngropaţi toţi cei care muriseră de boli groaznice, precum lepra sau vărsatul de vânt. Era, de asemenea, locul unde se aruncau fetişurile puternice ale vracilor, după ce aceştia mureau. O „pădure blestemată” mişuna de creaturi sinistre şi de forţe ale răului. Iată, aşadar, pădurea pe care le-o dădură misionarilor conducătorii din Mbanta. De fapt, ei nu-i doreau în mijlocul lor, aşa că le făcură o ofertă pe care nimeni cu mintea întreagă nu ar fi acceptat-o.

— Au nevoie de o bucată de pământ pe care să-şi construiască sanctuarul, spuse Uchendu la întâlnirea cu ceilalţi bătrâni.

— O să le dăm ce ne-au cerut. Făcu o pauză, şi se auzi un murmur de mirare şi de dezaprobare. Să le dăm o parte din Pădurea Blestemată. Se laudă că pot învinge moartea. Să le dăm un câmp de bătălie unde să poată cu adevărat să ne arate că o pot învinge.

Ceilalţi râseră şi se arătară de acord, aşa că îi chemară din nou în faţa lor pe misionari, pe care îi rugaseră să îi lase puţin „să şoptească împreună”. Le spuseră că sunt liberi să ia cât pământ vor din Pădurea Blestemată. Şi spre marea lor uimire, misionarii le mulţumiră şi începură să cânte.

— Nu înţeleg încă, spuseră unii dintre bătrâni. Dar o să înţeleagă mâine, când îşi vor vedea bucata de pământ.

Şi se împrăştiară.

A doua zi dimineaţa oamenii nebuni începură într-ade-văr să defrişeze o parte din pădure şi să-şi construiască o casă. Locuitorii din Mbanta se aşteptau să îi găsească pe toţi morţi după patru zile. Trecu prima zi, trecu şi a doua, şi a treia, şi a patra, şi nu muri nici unul dintre ei. Toată lumea era complet nedumerită. Apoi se răspândi zvonul că fetişul omului alb avea puteri incredibile. Se spunea că purta ochelari pe ochi, ca să poată vedea şi vorbi cu spiritele rele. În scurt timp, misionarul îşi converti primii săi trei adepţi.

Nwoye fusese atras de noua credinţă din prima zi, dar nu spuse nimănui asta. Nu îndrăznea să se apropie prea mult de misionari, de frica tatălui său. Dar de fiecare dată când veneau să predice în piaţă sau pe terenul de întâlnire al

satului, era mereu prezent, începuse deja să învețe unele dintre povestirile simple pe care le spuneau aceştia.

— Am construit o biserică, spuse domnul Kiaga, interpretul, care rămăsese să se ocupe de micul grup de credincioşi. Omul alb se întorsese în Umuofia, unde îşi stabilise cartierul general şi de unde făcea vizite regulate la parohia domnului Kiaga, în Mbanta.

— Am construit o biserică, spuse domnul Kiaga, şi vă aşteptăm pe toți în fiecare a şaptea zi să veniți să ne închinăm Dumnezeului celui Adevărat.

Duminica următoare Nwoye trecu de mai multe ori prin fața micii clădiri cu ziduri de pământ roşu şi acoperiş de frunze uscate, dar nu reuşi să-şi adune destul curaj ca să intre. Auzea voci cântând, şi deşi nu erau decât câțiva oameni, vocile lor erau puternice şi încrezătoare. Biserica lor se înălța într-o poiană circulară, care semăna cu gura căscată a Pădurii Blestemate. Aştepta oare să-i înghită cu un clănțănit de dinți? După ce se învârti de mai multe ori prin fața bisericii, Nwoye se întoarse acasă.

Oamenii din Mbanta ştiau foarte bine că zeii şi strămoşii lor puteau uneori să dea dovadă de răbdare şi-i lăsau pe unii oameni să continue să îi sfideze. Dar chiar şi în astfel de cazuri, limita maximă era de şapte săptămâni sau douăzeci şi opt de zile. Nu i se permitea nimănui să treacă dincolo de această limită. Pe măsură ce se apropia cea de-a şaptea săptămână de când neruşinații misionari îşi construiseră biserica în Pădurea Blestemată, agitația din sat creştea.

Sătenii erau aşa de siguri că pe bărbați îi aşteaptă pie-irea, încât unul sau doi dintre noii adepți crezuseră de cuviință să renunțe la jurământul de credință pe care îl făcuseră noii religii.

În cele din urmă veni şi ziua când misionarii ar fi trebuit să moară cu toții. Dar erau încă în viață şi construiau o nouă casă de pământ roşu şi cu acoperiş de frunze uscate, pentru învățătorul lor, domnul Kiaga. În acea săptămână mai câştigară câțiva adepți. Şi pentru prima oară venise şi o femeie. Numele ei era Nneka şi era soția lui Amadi, un agricultor prosper. Urma să nască un copil în curând.

Nneka mai trecuse până atunci prin trei sarcini şi naşteri. Dar de fiecare dată născuse gemeni care fuseseră imediat lepădați. Soțul ei şi familia lui începeau deja să fie extrem de critici la adresa unei astfel de femei, şi nu fuseseră prea îngrijorați să descopere că fugise să se alăture creştinilor. Se simțiseră chiar uşurați.

*

Într-o dimineață, verişorul lui Okonkwo, Amikwu, trecând pe lângă biserică în drum spre satul vecin, îl văzu printre creştini pe Nwoye. Fu foarte surprins, şi

când ajunse acasă se duse direct la coliba lui Okonkwo şi îi spuse ce văzuse. Femeile începură să vorbească agitate, dar Okonkwo rămase nemişcat.

Nwoye nu se întoarse acasă decât după-amiaza târziu. Se duse la tatăl lui în *obi* şi îl salută, dar acesta nu îi răspunse. Nwoye dădu să se întoarcă în curtea interioară, când tatăl lui, cuprins deodată de furie, sări în picioare şi îl apucă de gât.

— Unde ai fost? îl întrebă el bâlbâindu-se.

Nwoye se zbătu să scape din strânsoarea puternică a tatălui său.

— Răspunde-mi, dacă nu vrei să te omor! urlă Okonkwo. Luă de pe zidul pitic un băț gros şi îi dădu două sau trei lovituri violente.

— Răspunde-mi, urlă el din nou.

Nwoye stătea şi se uita la el şi nu spunea nici un cuvânt. Afară femeile țipau, prea speriate ca să intre înăuntru.

— Lasă-l imediat în pace pe băiat! spuse o voce din curtea interioară. Ai înnebunit?

Era unchiul lui Okonkwo, Uchendu.

Okonkwo nu răspunse. Dar îi dădu drumul lui Nwoye, care plecă şi nu se mai întoarse niciodată.

Se duse la biserică şi-i spuse domnului Kiaga că se hotărâse să meargă în Umuofia, la şcoala pe care misionarul alb o înființase ca să-i învețe pe tinerii creştini să citească şi să scrie.

Bucuria domnului Kiaga fu foarte mare.

— *Binecuvântat cel ce lasă pe tatăl şi pe mama sa ca să-mi urmeze Mie*, intona el. *Cei care ascultă cuvintele Mele sunt tatăl Meu şi mama Mea.*

Nwoye n-a înțeles totul. Dar era bucuros să-şi părăsească tatăl. Mai târziu se va întoarce la mama şi la frații lui şi îi va converti la noua credință.

În noaptea aceea, Okonkwo stătu în coliba lui, cu privirea ațintită înspre focul de lemne, şi reflectă la situația în care se afla. Dintr-o dată fu cuprins de furie şi simți un impuls puternic să-şi ia maceta şi să se ducă la biserică, să nimicească până la ultimul banda aceea de netrebnici şi de ticăloşi. Dar după ce se gândi mai bine, îşi spuse că nu merita să se bată pentru Nwoye. De ce, strigă el în sinea lui, de ce fusese blestemat tocmai el, Okonkwo, să aibă un asemenea fiu? Aici era cu siguranță mâna chi-ului său. Cum altcumva se putea explica nenorocirea care-l lovise şi comportamentul mârşav al fiului său? Acum că se gândea mai bine, nelegiuirea pe care o comisese fiul său îi apăru în toată enormitatea ei. Să abandonezi zeii tatălui tău şi să te alături unei cete de bărbați efeminați, care cloncăne ca nişte curci bătrâne, era culmea mârşăviei. Ce s-ar fi întâmplat dacă la moartea lui toți fiii lui s-ar fi hotărât să ia exemplul lui Nwoye şi să-şi abandoneze strămoşii? La gândul teribil al dispariției sale complete, Okonkwo fu străbătut de un fior rece. Se închipui alături de tatăl lui, înghesuindu-se amândoi în jurul sanctuarului ancestral, aşteptând în zadar să fie

adorați şi să li se aducă ofrande, în timp ce în jurul lor nu mai era decât cenuşa unor vremuri apuse, iar copiii se rugau zeului omului alb. Dacă ar şti că asta ar urma să se întâmple, el, Okonkwo, i-ar rade de pe fața pământului.

Okonkwo fusese poreclit „Focul Tunător”, îşi aminti acest lucru în timp ce stătea şi privea focul de lemne. El era un foc tunător. Cum a putut atunci să zămislească un fiu ca Nwoye, degenerat şi lipsit de bărbăție?

Poate că nu era fiul lui. Nu, nu putea fi fiul lui! Soția lui l-a tras pe sfoară. O s-o învețe el minte. Dar Nwoye semăna cu bunicul lui, Unoka, care fusese tatăl lui Okonkwo. Îşi alungă gândul din minte. El, Okonkwo, era cunoscut drept Focul arzător. Cum a putut să zămislească o femeie cu chip de bărbat? La vârsta lui Nwoye, el devenise deja faimos peste tot în Umuofia pentru dibăcia sa în luptele corp la corp şi pentru îndrăzneala sa.

Oftă adânc, şi parcă în semn de înțelegere, buşteanul care ardea mocnit oftă şi el. În acea clipă lui Okonkwo i se deschiseră ochii şi văzu clar întreaga situație. Focul viu naşte cenuşă rece şi neputincioasă. Oftă încă o dată, din toate puterile.

CAPITOLUL 18

La începutul existenței sale, proaspăt înființata biserică din Mbanta a trecut prin unele crize. Inițial clanul a crezut că nu va supraviețui. Dar biserica a continuat să existe şi, treptat, a devenit mai puternică. Clanul era îngrijorat, dar nu foarte tare. Dacă o bandă de *efulefu* hotărau să trăiască în Pădurea Blestemată, îi privea. Dacă te gândeai mai bine, Pădurea Blestemată era un cămin foarte potrivit pentru astfel de oameni nedoriți, într-adevăr, salvau gemenii aruncați în pădure, dar nu-i aduceau niciodată în sat. În ceea ce îi privea pe săteni, gemenii rămăseseră acolo unde fuseseră aruncați. Doar nu se putea ca zeița pământului să-i pedepsească pentru păcatele misionarilor pe săteni!

Odată, însă, misionarii au trecut dincolo de ce le era permis. Trei noi adepți au umblat în sat strigând că toți zeii erau morți şi lipsiți de puteri, şi că ei erau gata să le ardă toate sanctuarele, în semn de sfidare.

— Arde-o pe maică-ta unde n-o arde soarele! spuse unul dintre preoți. Adepții au fost prinşi şi bătuți până se umplură de sânge. După acea zi, mult timp nu mai apăru nici un conflict între biserică şi clan.

Dar circulau tot mai multe poveşti în care se spunea că omul alb adusese nu numai o nouă religie, ci şi o formă de guvernare. Se zvonea că în Umuofia fusese construită o clădire unde erau judecați oameni, pentru a-i proteja pe cei care adoptaseră religia lor. Se spunea chiar că spânzuraseră un bărbat care ucisese un misionar. şt astfel de poveşti erau foarte frecvente, în Mbanta ele păreau nişte basme şi încă nu afectaseră relația dintre noua biserică şi clan. Aici nici nu putea fi vorba de a ucide un misionar, pentru că domnul Kiaga, în ciuda nebuniei sale, era mai degrabă inofensiv. Cât despre adepții lui, nu putea să-i omoare nimeni fără să fie nevoit să părăsească clanul, pentru că, deşi nişte nevrednici, mai făceau încă parte din clan. Aşa că nimeni nu dădea prea multă importanță poveştilor despre guvernarea omului alb, sau despre consecințele uciderii unui creştin. Dacă începeau să provoace mai multe probleme decât până atunci, aveau să fie pur şi simplu alungați din cadrul clanului.

Iar mica biserică era atunci prea preocupată de propriile sale necazuri ca să mai provoace necazuri clanului. Problemele apărură o dată cu întrebarea dacă proscrişii puteau sau nu să se alăture bisericii.

Aceşti proscrişi, sau *osu*, văzând că noua religie primea în sânul ei gemeni şi alte asemenea ticăloşii, crezură că ar fi fost posibil să fie şi ei primiți. Aşa că într-o sâmbătă, doi dintre ei intrară în biserică. Venirea lor provocă imediat agitație, dar atât de mare era puterea noii religii asupra adepților, încât aceştia nu părăsiră biserica atunci când intrară proscrişii. Pur şi simplu cei care stăteau în apropierea lor se mutară pe alt scaun. Dar la sfârşitul slujbei lucrurile se schimbară. Toți membrii bisericii protestară şi erau pe punctul de a-i da afară pe proscrişi, când domnul Kiaga îi opri şi începu să le explice.

— Înaintea lui Dumnezeu nu există oameni liberi sau sclavi, spuse el. Suntem cu toții fiii lui Dumnezeu şi trebuie să-i primim pe aceşti frați ai noştri.

— Nu înțelegi, spuse unul dintre adepți. Ce vor spune păgânii când vor auzi că acceptăm *osu* în rândurile noastre? Vor râde.

— Lasă-i să râdă, spuse domnul Kiaga. Dumnezeu va râde de ei în ziua Judecății. *Pentru ce s-au întărâtat oamenii şi popoarele au cugetat deşertăciuni? Cel ce locuieşte în ceruri va râde de dânşii şi Domnul îi va batjocori pe ei.*

— Nu înțelegi, insistă credinciosul. Tu eşti învățătorul nostru, şi ne poți învăța noua credință. Dar în privința asta ştim foarte bine cum stau lucrurile. Şi îi spuse ce însemna să fii un *osu*.

Era o persoană dedicată unui zeu, dată la o parte, tabu pentru totdeauna, iar copiii ei la fel. Nu putea să se căsătorească cu un om liber. Un *osu* era de fapt un proscris care locuia într-o zonă separată a satului, aproape de Marele Sanctuar. Oriunde mergea, purta cu el însemnul grupului interzis din care făcea parte – un păr lung, încâlcit şi murdar. Lama de ras era pentru el tabu. Un *osu* nu avea voie să participe la adunările oamenilor liberi, iar aceştia nu-l puteau adăposti sub acoperişurile lor. Nu avea voie să ia nici unul dintre cele patru titluri ale clanului, iar când murea, era îngropat de cei asemenea lui în Pădurea Blestemată. Cum putea o asemenea persoană să îl urmeze pe Hristos?

— El are nevoie de Dumnezeu mai mult decât noi, spuse domnul Kiaga.

— Dacă e aşa, eu mă întorc la clan, spuse credinciosul. Şi aşa făcu.

Domnul Kiaga se menținu ferm pe poziții, iar fermitatea sa salvă tânăra parohie. Credința sa de neclintit fu un exemplu şi o sursă de încredere pentru adepții indecişi. Le porunci proscrişilor să-şi radă părul lung şi încâlcit. La început se temură că ar putea muri.

— Dacă nu faceți să dispară semnul credinței voastre păgâne, nu vă voi primi în biserică, spuse domnul Kiaga. Vă temeți că veți muri. De ce s-ar întâmpla aşa ceva? Cu ce sunteți voi diferiți de ceilalți oameni care îşi rad părul? Ați fost creați de acelaşi Dumnezeu, şi ei şi voi. Dar ei v-au izgonit ca pe nişte leproşi. E împotriva voinței lui Dumnezeu, care a promis viață veşnică tuturor celor care cred în numele Lui Sfânt. Păgânii spun că veți muri dacă faceți una sau alta, şi vouă vă este teamă. Au spus şi despre mine că voi muri dacă îmi voi înălța biserica pe acest pământ. Sunt oare mort? Au spus că voi muri dacă voi avea grijă de gemeni.

Dar sunt încă în viață. Păgânii nu spun decât neadevăruri. Numai cuvântul lui Dumnezeu este adevărat.

Cei doi proscrişi îşi răseră părul, şi în curând deveniră cei mai fervenți susținători ai noii biserici. Mai mult, aproape toți *osu* din Mbanta le urmară exemplul, însă un an mai târziu, unul dintre aceştia dădu dovadă de prea mult zel şi ucise pitonul sfânt, emanația zeului apei, ceea ce provocă un conflict serios între clan şi biserică.

Pitonul regal era animalul cel mai venerat în Mbanta şi în toate clanurile învecinate. I se spunea „Tatăl Nostru”, şi i se permitea să intre peste tot, chiar şi în paturile oamenilor. Mânca şobolani în casă şi, câteodată, ouă de găină. Dacă un membru al clanului omora un piton din greşeală, oferea ofrande pentru iertare şi organiza o ceremonie de îngropare foarte costisitoare, asemenea celei organizate la moartea unui om de seamă din clan. Nu era prevăzută nici o pedeapsă pentru cineva care ar fi ucis pitonul cu bună ştiinţă. Nimeni nu credea că un astfel de lucru s-ar fi putut întâmpla vreodată.

Dar poate că nici nu s-a întâmplat. Aceasta a fost prima poziţie a clanului. De fapt, nu-l văzuse nimeni pe bărbat ucigând pitonul. Creştinii au fost cei care au răspândit povestea.

Cu toate acestea, conducătorii şi bătrânii din Mbanta se reuniră pentru a lua o decizie. Mulţi dintre ei vorbiră îndelung şi cu furie. Erau stăpâniţi de spiritul războiului. Okonkwo, care începuse să aibă un cuvânt de spus în problemele ţinutului mamei sale, spuse că până când trupa aceea de ticăloşi nu va fi alungată cu bicele afară din sat, nu vor avea linişte.

Dar mulţi dintre cei prezenţi vedeau altfel lucrurile, iar în cele din urmă părerea lor fu cea care ieşi învingătoare.

— Nu ne stă în obicei să ne luptăm pentru zeii noştri, spuse unul dintre ei. Să nu credem că avem motive să facem asta acum. Dacă un om ucide pitonul sfânt la adăpostul colibei sale, atunci problema e între el şi zeu. Noi nu am văzut crima. Dacă ne aşezăm între zeu şi victima sa, s-ar putea să primim noi lovitura. Când cineva rosteşte blasfemii, ce facem? Mergem oare să-i punem mâna la gură? Nu. Ne băgăm degetele în urechi ca să nu mai auzim. Aşa e înţelept.

— Să nu gândim ca nişte laşi, spuse Okonkwo. Ce fac dacă un om vine în coliba mea şi îşi face nevoile pe podea? închid ochii? Nu! Iau un par şi îi crap capul. Asta face un bărbat. Oamenii aceia aruncă cu murdării peste noi în fiecare zi, iar Okeke spune că ar trebui să ne prefacem că nu-i vedem. Okonkwo scoase un sunet care exprima dezgustul. Ce clan de femei! îşi spuse el în sinea lui. Aşa ceva nu s-ar fi întâmplat niciodată în pământul tatălui lui, Umuofia.

— Okonkwo spune adevărul, spuse un alt bărbat. Ar trebui să facem ceva. Să-i excludem dintre noi pe aceşti oameni. Atunci nu vom fi traşi la răspundere pentru mârşăviile lor.

Luă cuvântul toată lumea prezentă la adunare, iar în cele din urmă hotărâră să-i excludă din rândurile lor pe creştini. Okonkwo scrâşni din dinţi cu dezgust.

În acea noapte crainicul străbătu în lung şi-n lat Mbanta, anunţând că cei care trecuseră la noua credinţă erau din acel moment excluşi din viaţa clanului şi nu se mai bucurau de privilegiile care decurgeau din aceasta.

Creştinii îşi sporiseră numărul şi formau acum o mică comunitate de bărbați, femei şi copii, siguri de ei şi încrezători. Domnul Brown, misionarul alb, îi vizita în mod regulat.

— Şi când mă gândesc că au trecut doar optsprezece luni de când a fost sădită printre voi prima Sământă, mă minunez în fața lucrării lui Dumnezeu! spunea el.

În miercurea din Săptămâna Mare, domnul Kiaga le ceru femeilor să aducă pământ roşu, cretă albă şi apă ca să curețe biserica pentru sărbătorea Paştelui. Ca să facă ce li se ceruse, femeile se împărțiră în grupuri de câte trei. Porniră dis-de-dimineață, unele îşi luară vasele de apă şi mer-seră la pârâu, altele se duseră cu săpăligi şi coşuri la groapa de unde se scotea pământ roşu sau la cariera de calcar.

Domnul Kiaga se ruga în biserică, când le auzi vorbind agitate, îşi termină rugăciunea şi ieşi să vadă ce se întâmplă. Femeile se întorseseră cu vasele de apă goale. Spuseră că nişte tineri le-au alungat de la pârâu cu bice. Nu după mult timp, femeile care merseseră să aducă pământ roşu se întoarseră şi ele cu coşurile goale. Unele fuseseră biciuite cu violență. Femeile care fuseseră la cariera de calcar se întoarseră şi ele şi povestiră acelaşi lucru.

— Ce înseamnă asta? spuse domnul Kiaga, foarte uimit.

— Sătenii ne-au exclus din rândurile lor, spuse una dintre femei. Crainicul a făcut anunțul noaptea trecută. Dar nu e obiceiul nostru să-i împiedicăm pe oameni să meargă la pârâu sau în carieră.

— Vor să ne distrugă, spuse o altă femeie. Nu ne mai lasă să intrăm în piață. Au spus-o clar.

Domnul Kiaga tocmai vroia să trimită în sat după bărbați, când îi văzu întorcându-se. Desigur, auziseră cu toții crainicul, dar nu mai auziseră niciodată până atunci ca femeilor să li se interzică să ia apă din pârâu.

— Să mergem, le spuseră ei femeilor. Să mergem să-i vedem pe laşii ăia. Unii aveau în mâini nişte bețe groase, sau chiar macete.

Dar domnul Kiaga îi împiedică să meargă.

— Spun că Okoli a ucis pitonul sfânt, spuse un bărbat.

— Nu e adevărat, spuse altul. Okoli mi-a spus chiar el că nu-i adevărat.

Okoli nu era acolo ca să dea un răspuns. Căzuse la pat cu o zi înainte. Muri în aceeaşi zi. Moartea lui era un semn clar că zeii erau încă în stare să-şi poarte singuri bătăliile. Clanul nu văzu nici un motiv pentru care să-i atace pe creştini.

CAPITOLUL 19

Veniseră ultimele ploi mari din an. Era timpul să frământe pământul roşu folosit apoi la construirea zidurilor. Nu făcuseră asta până atunci pentru că plouase prea tare şi grămezile de pământ frământat ar fi fost luate de apă. Nu puteau nici să mai amâne, pentru că urma sezonul recoltatului, şi apoi sezonul secetos.

Era ultima recoltă pe care o mai culegea Okonkwo în Mbanta. Cei şapte ani irosiți şi obositori se apropiau încet de sfârşit. Deşi îi mersese bine în ținutul mamei sale, Okonkwo ştia că i-ar fi fost şi mai bine în Umuofia, în pământul strămoşilor lui, unde oamenii erau îndrăzneți şi războinici, în aceşti şapte ani s-ar fi ridicat pe cele mai înalte culmi. Prin urmare, regreta fiecare zi a exilului său. Rudele mamei sale fuseseră foarte bune cu el şi le era recunoscător. Dar asta nu schimba cu nimic lucrurile, îşi numise primul copil născut în exil Nneka, „Mama e mai presus de toate”, din politețe pentru familia mamei sale. Dar doi ani mai târziu, când i se mai născu un fiu, l-a numit Nwofia „Zămislit în sălbăticie”. De îndată ce intră în ultimul său an de exil, Okonkwo îi trimise bani lui Obierika ca să-i construiască două colibe în vechea lui curte, unde să poată locui cu familia până când avea să-şi construiască mai multe colibe dincolo de zidul exterior care-i înconjura curtea. Nu putea să-i ceară altcuiva să-i construiască propriul său *obi*, şi nici zidurile din jurul curții. Erau lucruri pe care un bărbat trebuia să şi le construiască singur, sau să le moştenească de la tatăl lui. Când începură să cadă ultimele ploi mari din an, Obierika îi trimise vorbă că cele două colibe fuseseră construite. Okonkwo începu să se pregătească de plecare, căci avea să se întoarcă acasă după terminarea ploilor. I-ar fi plăcut să se întoarcă mai repede ca să-şi poată construi coliba în acel an, înainte de oprirea ploilor, dar dacă ar fi făcut asta nu ar fi respectat în întregime perioada de pedeapsă de şapte ani. Un asemenea lucru nu era posibil. Aşa că aştepta cu nerăbdare să vină sezonul secetos.

Veni încet. Ploile deveniră din ce în ce mai rare, până când se transformară în simple averse bătute de vânt. Câteodată printre norii de ploaie se arăta soarele, şi bătea un vânt uşor. Era o ploaie uşoară şi veselă. Din când în când se arăta curcubeul, şi uneori erau câte două, ca o mamă cu fiica sa, una tânără şi frumoasă, cealaltă o umbră veche şi ştearsă. Curcubeului i se spunea pitonul cerului. Okonkwo îşi chemă cele trei soții şi le spuse să pregătească tot ce era necesar pentru organizarea unei mese.

— Trebuie să le mulțumesc rudelor mamei mele înainte să plec, spuse el.

Lui Ekwefi îi mai rămăsese manioc de anul trecut. Era singura dintre cele trei soții care mai avea, şi nu din cauză că celelalte erau leneşe, ci pentru că ele aveau multe guri de hrănit. S-au înțeles aşadar ca Ekwefi să aducă manioc pentru masa de rămas-bun. Mama lui Nwoye şi Ojiugo urmau să aducă alte

lucruri, precum pește afumat, ulei de palmier și piper pentru supă. Okonkwo se ocupa de carne și de igname.

A doua zi de dimineață, Ekwefi se trezi devreme și se duse pe câmp, împreună cu fiica sa, Ezinma, și cu fiica lui Ojiugo, Obiageli, să adune manioc. Purta fiecare câte un coș de trestie, o macetă cu care să taie tulpina moale de manioc și o mică săpăligă cu care să scoată din pământ tuberculii. Din fericire, în timpul nopții plouase, iar pământul nu era foarte tare.

— Nu ne va lua mult timp să adunăm cât ne trebuie, spuse Ekwefi.

— Dar frunzele vor fi pline de apă, spuse Ezinma. Își ținea coșul în echilibru pe cap, și brațele îi erau încrucișate la piept, îi era frig.

— Nu-mi place să-mi picure pe spate apă rece. Ar fi trebuit să așteptăm să răsară soarele și să se usuce frunzele.

Obiageli o numi „Sare” pentru că spusese că nu îi plăcea apa.

— Ți-e frică să nu te dizolvi?

Culesul fu ușor, așa cum spusese Ekwefi. Ezinma scutură puternic fiecare plantă cu un băț, și apoi se aplecă să taie tulpina și să scoată din pământ tuberculul. Uneori nu era nevoie să sape. Trăgeau pur și simplu de tulpina rămasă și pământul se ridica, rădăcinile se rupeau cu zgomot, și tuberculul era scos.

După ce se strânse o movilă destul de mare, făcură două drumuri la pârâu și duseră acolo tuberculii, ca să-i lase să fermenteze în gălețile mici pe care fiecare femeie le avea acolo pregătite.

— Ar trebui să fie gata în patru zile, sau chiar în trei, spuse Obiageli. Sunt rădăcini tinere.

— Nu sunt toate tinere, spuse Ekwefi. Am plantat terenul acum aproape doi ani. E un sol sărac, și din *cauza asta* sunt așa de mici tuberculii.

Okonkwo nu făcea niciodată lucrurile pe jumătate. Când soția sa Ekwefi remarcă nemulțumită că două capre erau suficiente pentru masă, îi spuse să-și vadă de treburile ei.

— Dau masa pentru că am de unde. Dacă trăiești pe marginea râului nu te poți spăla pe mâini cu scuipat. Rudele mamei mele au fost bune cu mine și eu trebuie să-mi arăt recunoștința.

Prin urmare, tăie trei capre și mai multe păsări. Parcă era o masă de nuntă. Pregătiseră *foo-foo* și tocană de igname, supă de *egusi*[24], supă de frunze amare și multe vase cu vin de palmier.

La masă fu invitată întreaga *umunna*, toți descendenții lui Okolo, care trăise cu două sute de ani în urmă. Cel mai vârstnic membru al acestei familii numeroase era unchiul lui Okonkwo, Uchendu. El fu acela care primi nuca de cocos pentru a o sparge, și se rugă strămoșilor. Se rugă pentru sănătate și pentru copii.

---

24 *Egusi* – semințe de pepene verde.

— Nu ne rugăm pentru bogăție pentru că cine are copii şi e sănătos are şi bogăție. Nu ne rugăm să avem bani mulți, ci să avem familie numeroasă. Suntem mai buni ca animalele pentru că avem familie. Un animal îşi freacă trupul de un copac, un om roagă pe cineva din familie să-l scarpine.

Se rugă mai ales pentru Okonkwo şi familia lui. Apoi sparse nuca de cocos şi lăsă să cadă o bucată pe jos pentru rudele dispărute.

În timp ce nucile de cola erau împărțite mesenilor, soțiile şi copiii lui Okonkwo, împreună cu cei care veniseră să-i ajute, începură să pună mâncarea pe masă. Fiii lui aduseră vasele cu vin. Era atât de multă mâncare şi băutură, încât unii din cei prezenți fluierară cu admirație.

Când terminară de pus masa, Okonkwo spuse:

— Vă rog să acceptați această mică nucă de cocos. Nu înseamnă că vreau să vă plătesc pentru tot ce ați făcut pentru mine în aceşti şapte ani. Un copil nu poate să plătească pentru laptele mamei sale. Singurul motiv pentru care v-am chemat aici e pentru că e bine ca rudele să se întâlnească.

Mai întâi se servi tocana de igname, pentru că era un fel de mâncare mai uşor decât *foo-foo*, şi pentru că ignamele erau întotdeauna servite primele la masă. Apoi se trecu la *foo-foo*, pe care unii îl serveau cu supă de *egusi*, alții cu supă de frunze amare. Apoi fu împărțită carnea, şi fiecare membru al *umuanna* primi câte o bucată. Se ridicară pe rând, cei mai bătrâni primii, şi luară câte o porție. Se puse o bucată deoparte chiar şi pentru rudele care nu putuseră veni.

În timp ce toată lumea bea vin de palmier, unul dintre cei mai vârstnici membri ai *umuanna* se ridică să îi mulțumească lui Okonkwo:

— Dacă aş spune că nu ne-am aşteptat la un ospăț aşa de mare, ar însemna să sugerez că nu ştiam cât de darnic e fiul nostru, Okonkwo. Îl cunoaştem cu toții şi ne aşteptam să fim primiți cu o masă îmbelşugată. Dar am descoperit o masă şi mai mare decât ne aşteptam, îți mulțumim. Fie ca tot ce ne-ai dat să ți se întoarcă înapoi de zece ori. În zilele de azi, când cei din tânăra generație se consideră mai deştepți decât străbunii lor, îmi pare bine să văd că cineva face lucrurile în felul grandios de mai demult. Un bărbat care îşi cheamă rudele la ospăț nu face asta pentru a-i salva de la foame. Fiecare are acasă de mâncare. Când ne adunăm cu toții pe terenul satului, la lumina lunii, nu e ca să vedem luna. Fiecare poate să o vadă din propria sa curte. Ne adunăm împreună pentru că aşa e bine să facă rudele. Poate te întrebi de ce spun toate lucrurile astea: le spun pentru că sunt îngrijorat de generația mai tânără, de cei ca voi. Şi îşi flutură mâna înspre locul unde stăteau cei mai mulți tineri. Cât despre mine, nu mai am mult de trăit, şi la fel şi Uchendu, Unachukwu, şi Emefo. Dar mi-e teamă pentru voi, cei tineri, pentru că nu înțelegeți cât de importante sunt legăturile de rudenie. Nu ştiți ce înseamnă să vorbeşti cu o singură voce. Şi care sunt consecințele? în mijlocul vostru s-a cuibărit o religie îngrozitoare. Acum un bărbat îşi poate lăsa tatăl şi frații. Poate blestema zeii tatălui său şi ai rudelor

sale dispărute, ca un câine de vânătoare care înnebuneşte dintr-o dată şi îşi atacă stăpânul. Sunt îngrijorat de soarta voastră, şi de cea a clanului.

Se întoarse încă o dată către Okonkwo şi spuse:

— Îți mulțumesc că ne-ai adunat aici pe toți.

PARTEA A III-A

CAPITOLUL 20

Şapte ani petrecuţi departe de propriul clan însemna mult timp. Nu întotdeauna cel plecat îşi găsea locul aşa cum îl lăsase. De îndată ce pleca, cineva se ridica şi îi lua locul. Clanul era asemenea unei şopârle; dacă îşi pierdea coada îi creştea alta în loc.

Okonkwo ştia toate acestea. Ştia că îşi pierduse locul printre cele nouă spirite mascate care împărţeau dreptatea în cadrul clanului. Pierduse ocazia de a-şi conduce clanul războinic în bătălia împotriva noii religii care, după câte aflase, câştigase teren. Pierduse anii în care ar fi putut lua cele mai înalte titluri din clan. Dar aceste pierderi nu erau încă toate iremediabile. Era hotărât ca întoarcerea printre ai lui să nu treacă neobservată. Se va întoarce cu pompă şi va recâştiga cei şapte ani pierduţi.

Începuse să-şi plănuiască întoarcerea încă din primul an de exil. Primul lucru pe care avea să-l facă era să-şi refacă gospodăria, dar la o scară mult mai mare. Avea să construiască un hambar mai mare şi două colibe pentru alte două soţii. Apoi, ca să le arate celorlalţi cât este de bogat, îşi va iniţia fiii în societatea *ozo*. Doar cei mai de seamă oameni din clan puteau face asta. Okonkwo avea o imagine foarte clară în minte despre stima de care avea să se bucure şi despre felul cum avea să ia cel mai înalt titlu din acel ţinut.

Pe măsură ce anii petrecuţi în exil se scurgeau unul după altul, Okonkwo avea impresia că *chi-ul* său încerca să se facă iertat pentru dezastrele din trecut. Ignamele crescură din belşug, nu numai cele semănate în pământul mamei sale, ci şi cele din Umuofia, unde în fiecare an prietenul lui dădea o parte din recoltă celor care plantau pământul cu igname de împrumut.

Apoi se întâmplă nenorocirea cu primul său fiu. La început, i se păru că spiritul lui nu va putea duce o asemenea povară. Dar spiritul lui era încăpăţânat, şi în cele din urmă Okonkwo îşi depăşi durerea. Mai avea încă cinci fii şi îi va creşte în spiritul legii clanului.

Îşi chemă cei cinci fii şi aceştia veniră şi se aşezară la el în *obi*. Cel mai mic avea patru ani.

— Aţi văzut cu toţii ticăloşia de care a dat dovadă fratele vostru. A încetat să-mi mai fie fiu, şi vouă frate. Vreau ca fiul meu să fie un bărbat adevărat, să-şi ţină capul sus când trece printre ai lui. Dacă vreunul dintre voi preferă să fie femeie, să-l urmeze pe Nwoye acum, cât încă mai sunt în viaţă şi pot să-l blestem. Dacă vă întoarceţi împotriva mea după ce voi muri, o să vin să vă văd şi o să vă rup gâtul.

Okonkwo avusese noroc cu fiicele lui. Nu încetase niciodată să regrete faptul că Ezinma nu era băiat. Dintre toţi copiii ei, ea îi înţelegea cel mai bine firea. O dată cu trecerea anilor, între ei se stabili o simpatie reciprocă.

În timpul exilului tatălui ei, Ezinma crescuse şi devenise una dintre cele mai frumoase fete din Mbanta. I se spunea „Splendoarea de cristal", aşa cum i se spusese şi mamei sale în tinereţea ei. Fetiţa bolnăvicioasă, care îi dăduse atâtea dureri de cap mamei sale, se transformase aproape peste noapte într-o fată voinică şi plină de viaţă. E adevărat, avea unele momente de depresie când se răstea la toţi ca un câine furios. Toanele de felul ăsta o cuprindeau din senin şi fără vreun motiv evident. Dar erau foarte rare şi-i treceau repede. Cât timp durau, nu putea să suporte pe nimeni în afară de tatăl ei.

Veniseră să o ceară de soţie mulţi tineri şi bărbaţi bogaţi, între două vârste, din Mbanta. Dar i-a refuzat pe toţi, pentru că tatăl său a chemat-o într-o seară la el şi i-a spus:

— Aici trăiesc mulţi bărbaţi buni şi bogaţi, dar voi fi foarte fericit dacă te vei mărita în Umuofia, când ne vom întoarce acasă.

Asta a fost tot ce i-a spus. Dar Ezinma ghici imediat ce se ascundea dincolo de aceste cuvinte. Şi a fost de acord să-i facă pe plac.?-.

— Sora ta vitregă, Obiageli, nu o să mă înţeleagă, spuse Okonkwo. Dar tu îi vei explica.

Deşi erau aproape de aceeaşi vârstă, Ezinma avea o puternică influenţă asupra surorii sale vitrege, îi explicase de ce nu trebuiau încă să se căsătorească, şi sora ei acceptase, la fel ca şi ea. Aşa că fetele refuzaseră toate cererile în căsătorie pe care le primiseră în Mbanta.

— Ce bine ar fi fost să fie băiat, îşi spusese în sinea lui Okonkwo.

Fata înţelegea lucrurile atât de bine! Care dintre copiii lui i-ar fi putut citi gândurile atât de limpede? Cu două fete mari şi frumoase, întoarcerea sa în Umuofia se va bucura de o atenţie deosebită. Viitorii lui gineri vor fi oameni influenţi în cadrul clanului. Cei săraci şi cei mai puţin cunoscuţi nu vor îndrăzni să se înfăţişeze în faţa lui.

Umuofia se schimbase mult în cei şapte ani pe care Okonkwo îi petrecuse în exil. Biserica îi dusese pe mulţi pe căi greşite. I se alăturaseră nu numai cei cu origini umile şi proscrişii, ci uneori chiar şi câte un om respectabil. Un astfel de bărbat era Ogbuefi Ugonna, care avea două titluri, şi care, ca un nebun, îşi tăiase şi îşi aruncase însemnul titlurilor de la gleznă ca să se alăture creştinilor. Misionarul alb era foarte mândru de el şi fusese printre primii oameni din Umuofia care au primit Sfânta Cuminecătură, sau Sfânta Sărbătoare, cum i se spunea în limba Ibo. Ogbuefi Ugonna îşi închipuia că Sfânta Sărbătoare era un prilej de mâncare şi de băutură, doar că avea feluri de mâncare mai sfinte decât cele din sat. Aşadar îşi puse în sacul de piele de capră cupa sa în formă de corn pentru băut.

Oamenii albi aduseseră cu ei nu numai o biserică nouă, ci şi un guvern. Construiseră un tribunal unde un guvernator de district pronunța sentințe fără să cunoască faptele. Era ajutat de nişte mesageri judecătoreşti, care îi aduceau oameni pentru a fi judecați. Mulți din aceşti mesageri proveneau din Umuru, localitate situată pe malul Marelui Râu, locul unde sosiseră prima oară oamenii albi, cu mulți ani în urmă, şi care devenise centrul religiei, comerțului şi guvernului lor. Aceşti mesageri judecătoreşti erau foarte detestați în Umuofia, pentru că erau străini şi, de asemenea, pentru că erau aroganți şi nedrepți. Mai erau numiți şi *kotma25*, şi din cauza pantalonilor lor scurți de culoarea cenuşii, primiseră şi numele de „Funduri de Cenuşă".

Ei erau cei care păzeau închisorile unde erau închişi băştinaşii care încălcaseră legea omului alb. Unii dintre puşcăriaşi îşi lepădaseră copiii gemeni, iar alții atacaseră creştini. Cei închişi erau bătuți de *kotma* şi obligați în fiecare dimineață să curețe curtea judecătoriei şi să aducă lemne pentru guvernatorul alb şi pentru mesagerii judecătoreşti.

Unii dintre cei închişi erau oameni cu titluri, şi astfel de munci degradante erau cu mult sub rangul lor. Erau profund mâhniți de jignirea care li se adusese şi deplângeau soarta terenurilor lor rămase în paragină. Dimineața, în timp ce tăiau iarbă, bărbații mai tineri cântau în ritmul loviturilor de macetă:

Kotma cu fund de cenuşă Merită să fie sclav Omul alb nu are minte Merită să fie sclav.

Mesagerilor judecătoreşti nu le plăcea să fie numiți Funduri de Cenuşă şi-i băteau pe bărbați când îi auzeau cântând. Dar cântecul se răspândise peste tot în Umuofia.

Okonkwo stătea plecat, copleşit de tristețe la auzul întâmplărilor povestite de Obierika.

— Poate că am fost plecat prea mult timp, spuse el mai mult pentru sine. Dar nu pot să înțeleg ce îmi spui. Ce s-a întâmplat cu neamul nostru? De ce şi-a pierdut puterea de a lupta?

— Nu ai auzit cum a distrus omul alb Abame? întrebă Obierika.

— Ba da, spuse Okonkwo. Datam mai auzit şi că oamenii din Abame erau slabi şi proşti. De ce nu au ripostat? Nu aveau puşti şi macete? Am fi nişte laşi dacă ne-am compara cu oamenii din Abame. Strămoşii lor nu au avut niciodată curajul să țină piept înaintaşilor noştri. Trebuie să ne împotrivim acestor oameni şi să-i izgonim de pe pământul nostru.

— E prea târziu, spuse Obierika cu tristețe. Oameni din rândurile noastre, fii de-ai noştri au trecut deja de partea străinului. Au aderat la religia lui şi îl ajută să-şi mențină stăpânirea. Ar fi destul de uşor să-i alungăm pe oamenii albi din Umuofia, dacă ne-am propune asta. Nu sunt decât doi. Dar ce crezi că ar face

25 *Kotma* – cuvânt format prin aglutinarea cuvintelor *court* şi *messenger*.

cei din acelaşi neam cu noi care îi urmează şi care au ajuns la putere? S-ar duce la Umuru şi ar aduce soldaţii, şi am avea aceeaşi soartă Cu locuitorii din Abame.

Făcu o pauză lungă şi apoi spuse:

— Ţi-am spus cum l-au spânzurat pe Aneto, când am fost ultima oară la tine.

— Ce s-a întâmplat cu bucata de pământ din cauza căreia s-a iscat conflictul?

— Tribunalul omului alb a decis că aparţine familiei lui Nnama, cei care dăduseră mulţi bani trimişilor omului alb şi interpretului acestuia.

— Cunoaşte omul alb obiceiurile noastre cu privire la pământ?

— Cum să le cunoască, când nici măcar nu ne vorbeşte limba? Dar spune că obiceiurile noastre sunt rele, iar cei din neamul nostru care au adoptat religia lui spun şi ei la fel. Cum crezi că putem lupta dacă propriii noştri fraţi s-au întors împotriva noastră? Omul alb e foarte abil. A venit liniştit şi paşnic cu religia lui. Noi am râs de prostia lui şi l-am lăsat să rămână. Acum i-a câştigat de partea lui pe fraţii noştri, şi clanul nostru s-a dezbinat. A tăiat cu cuţitul firele care ne uneau şi lumea noastră s-a destrămat.

— Cum au reuşit să-l prindă pe Aneto ca să-l spânzure? întrebă Okonkwo.

— După ce l-a omorât pe Oduche în lupta lor pentru bucata de pământ, Aneto a fugit la Aninta, să scape de urgia pământului. Asta se întâmpla cam la opt zile după ce s-au bătut, căci Oduche nu a murit imediat din cauza rănilor. A murit în cea de-a şaptea zi. Dar toată lumea ştia că avea să moară, iar Aneto îşi pregătise lucrurile şi stătea gata de plecare. Dar creştinii i-au spus omului alb despre incident şi acesta şi-a trimis *kotma* să-l prindă pe Aneto. A fost închis el şi toţi conducătorii din familia lui. În cele din urmă Oduche a murit şi Aneto a fost dus la Umuru şi spânzurat. Ceilalţi bărbaţi au fost eliberaţi, dar nu şi-au găsit încă nici acum gura cu care să povestească prin ce au trecut.

Apoi bărbaţii stătură împreună în tăcere mult timp.

CAPITOLUL 21

Multă lume din Umuofia nu împărtăşea înverşunarea lui Okonkwo împotriva noii rânduieli. Omul alb adusese, într-adevăr, o religie lipsită de sens, dar tot el ridicase un magazin şi, pentru prima oară, uleiul şi sâmburii de palmier erau la mare preţ şi în sat începuseră să circule mulţi bani.

Chiar şi în privinţa religiei, se făcea tot mai simţită ideea că n-ar fi chiar atât de lipsită de sens, că ar putea exista o anumită ordine în nebunia ei.

Aceasta se datora domnului Brown, misionarul alb, care îşi împiedicase cu fermitate enoriaşii să provoace mânia clanului. Unul dintre ei se dovedea a fi deosebit de greu de controlat. Numele lui era Enoch, iar tatăl lui fusese preotul cultului şarpelui. Se zvonea că Enoch omorâse şi mâncase pitonul sfanţ şi fusese blestemat de tatăl său.

În predicile lui, domnul Brown se arăta împotriva unor asemenea excese de zel. Totul ne este îngăduit, spunea el credincioşilor plini de energie, dar nu totul ne este de folos. Astfel, domnul Brown deveni respectat chiar şi în rândurile clanului, pentru că nu îşi impunea religia cu forţa. Se împrietenise cu unii dintre mai-marii satului, iar într-una dintre numeroasele sale vizite în satele învecinate, primise un colţ de elefant sculptat, care era un simbol de demnitate şi rang înalt. Unul dintre oamenii de seamă din acel sat era Akunna, care îşi dăduse un fiu la şcoala domnului Brown, să înveţe ştiinţa omului alb.

De fiecare dată când domnul Brown mergea în acel sat, stătea ore-n şir la Akunna în *obi* şi vorbeau despre religie, cu ajutorul unui interpret. Nici unul nu a reuşit să-l convertească pe celălalt, dar au aflat mai multe despre credinţele lor diferite.

— Spui că nu există decât un singur Dumnezeu suprem, care a făcut cerul şi pământul, îi spuse Akunna domnului Brown într-una dintre vizitele sale. Şi noi credem în El şi îl numim Chukwu. A făcut întreaga lume şi pe ceilalţi zei.

— Nu există alţi zei, spuse domnul Brown. Chukwu e singurul Zeu şi toţi ceilalţi sunt falşi. Voi cioppliţi o bucată de lemn, uite ca aceea (şi arătă înspre grinzile de care atârna statueta *Ikenga*[26] a lui Akunna), şi o numiţi zeu. Dar nu e totuşi decât o bucată de lemn.

— Aşa e, spuse Akunna, e o bucată de lemn, e adevărat. Copacul din care provine a fost creat de Chukwu, ca şi toţi zeii minori. Dar i-a creat pentru a-i fi Lui mesageri, pentru ca noi să putem să ne adresăm Lui prin intermediul lor. Seamănă cu tine. Tu eşti capul Bisericii tale.

— Nu, protestă domnul Brown. Capul Bisericii mele e Dumnezeu însuşi.

— Ştiu, spuse Akunna, dar trebuie să existe un conducător peste oamenii din lumea asta. Iar aici tu eşti acela.

---

26 *Ikenga*: statuetă de lemn care simbolizează puterea mâinii drepte a bărbatului care o deţine.

— Capul Bisericii mele, în sensul la care te referi tu, este în Anglia.

— Asta spun şi eu. Capul Bisericii tale e în țara de unde vii. Te-a trimis aici ca mesager. Şi tu, la rândul tău, ți-ai numit propriii tăi mesageri şi servitori. Sau lasă-mă să-ți dau un alt exemplu, guvernatorul de district. A fost trimis de regele vostru.

— Au o regină, spuse interpretul din proprie inițiativă.

— Regina îşi trimite mesagerul, pe guvernatorul de district. Acesta descoperă că nu poate face singur munca, aşa că-i numeşte pe *kotma* să-l ajute. Dumnezeu, sau Chuckwi, face acelaşi lucru, îi numeşte pe zeii mai mici să-L ajute, pentru că munca Lui e prea mare pentru o singură persoană.

— Nu ar trebui să te gândeşti la El ca la o persoană, spuse domnul Brown. Din cauza asta ai impresia că ar avea nevoie de ajutoare. Şi ce e mai răfr e că vă închinați numai acestor zei falşi pe care i-ați creat.

— Nu e adevărat. Aducem ofrande zeilor mai mici, dar când nu ne mai pot fi de ajutor, şi când nu mai avem cui să ne adresăm, ne întoarcem către Chuckwu. Aşa şi trebuie. Ne apropiem de un om de seamă prin intermediul servitorilor lui. Dar când servitorii nu reuşesc să ne ajute, facem apel la ultima noastră sursă de speranță. Poate dăm impresia că acordăm mai multă atenție zeilor mici, dar nu e adevărat, îi necăjim pe ei mai mult pentru că ne e frică să-l necăjim pe Stăpânul lor. Strămoşii noştri ştiau că Chuckwu era Zeul Suprem, şi din cauza asta mulți dintre ei îşi numeau copiii Chukwuka – „Chukwu e mai presus de toate”.

— Ai spus un lucru interesant, spuse domnul Brown. Vă este frică de Chuckwu. În religia noastră Chuckwu e un Părinte iubitor, iar cei care fac voia Lui nu trebuie să se teamă de El.

— Dar trebuie să ne fie teamă de El când nu-i facem voia, spuse Akunna. Şi cine poate şti care e voia Lui? E prea mare ca să poată fi cunoscută.

În felul acesta domnul Brown află foarte multe despre religia clanului şi ajunse la concluzia că un atac frontal în acest sens ar fi eşuat. Prin urmare, construi în Umuofia o şcoală şi un mic spital. Bătu din uşă în uşă, rugându-i pe oameni să-şi trimită copiii la şcoală. La început, aceştia nu-şi trimiseră decât sclavii, sau pe copiii mai leneşi. Domnul Brown s-a rugat de ei, i-a certat, şi a început să profetizeze. Spunea că în viitor clanul va fi condus de oameni care vor şti să scrie şi să citească. Dacă locuitorii din Umuofia nu îşi vor trimite copiii la şcoală, vor veni să-i conducă străini din alte părți. Asta se întâmpla deja la Judecătoria Locală, unde guvernatorul de district era înconjurat de străini care îi vorbeau limba. Cei mai mulți dintre aceşti străini veneau din îndepărtatul Umuru, aşezare aflată pe malul Marelui Râu, locul unde se stabilise la început omul alb.

În cele din urmă, argumentele aduse de domnul Brown începură să dea roade. La şcoală veneau din ce în ce mai mulți elevi, şi el îi încuraja oferindu-le maiouri şi prosoape. Cei care veneau să învețe nu erau toți tineri. Unii dintre ei

aveau peste treizeci de ani. Dimineața își lucrau pământurile, iar după-amiaza mergeau la şcoală. Nu după mult timp, oamenii începură să spună că farmecele omului alb îşi făceau repede efectul. Şcoala domnului Brown dădea rezultate imediate. Câteva luni petrecute acolo erau suficiente pentru a deveni mesager judecătoresc sau chiar funcționar. Cei care stăteau mai mult deveneau profesori, şi din truditori ai pământului Umuofiei deveneau aleşi ai împărăției Lui Dumnezeu, în satele din apropiere au fost înființate noi biserici, şi o dată cu ele, noi şcoli. De la bun început religia şi educația au mers mână în mână.

Misiunea creştină a domnului Brown se dezvolta pe zi ce trece, şi datorită legăturii pe care o avea cu noua administrație, se bucura de un nou prestigiu social. Dar domnul Brown avea o sănătate şubredă. La început a ignorat semnele prevestitoare. Dar în cele din urmă a trebuit să-şi părăsească credincioşii, distrus şi trist.

*

Domnul Brown se întoarse acasă în timpul primului sezon ploios de după întoarcerea lui Okonkwo. Misionarul s-a grăbit să-l viziteze de îndată ce a auzit de sosirea lui, cu cinci luni înainte. Tocmai îl trimisese pe Nwoye, fiul lui, care acum purta numele de Isaac, la nou-înființatul colegiu pentru învățători din Umuru. Sperase ca vestea să-l bucure pe Okonkwo. Dar acesta l-a izgonit şi l-a amenințat că dacă va mai călca vreodată în curtea lui, nu va mai ieşi pe picioarele lui de acolo.

Întoarcerea lui Okonkwo în pământul natal nu a fost atât de memorabilă pe cât şi-ar fi dorit. E adevărat, cele două fiice frumoase ale sale au stârnit interesul pețitorilor şi au început curând negocierile pentru căsătorie, dar în afară de acest lucru, locuitorii din Umuofia nu păreau să acorde prea multă atenție întoarcerii acasă a unui războinic, în lipsa lui, clanul suferise schimbări atât de profunde, încât era aproape de nerecunoscut. Peste tot oamenii vorbeau despre noua religie şi stăpânire şi despre magazinele înființate. Mai erau încă mulți care nu vedeau cu ochi buni aceste instituții, dar chiar şi ei se arătau aproape exclusiv interesați de acest subiect, şi în orice caz nu de întoarcerea lui Okonkwo.

Nici anul nu era potrivit. Dacă Okonkwo şi-ar fi putut iniția fiii în societatea *ozo* imediat după sosire, aşa cum plănuise, ar fi făcut senzație. Dar în Umuofia riturile de inițiere erau organizate o dată la trei ani, şi mai avea încă de aşteptat doi ani până la următoarea rundă de ceremonii.

Okonkwo era foarte mâhnit. Şi nu doar pentru soarta lui. Deplângea soarta clanului, pe care îl văzuse dezbinându-se şi destrămându-se, deplângea soarta bărbaților războinici din Umuofia, care, în mod inexplicabil, deveniseră fricoşi ca nişte femei.

CAPITOLUL 22

Succesorul domnului Brown era pastorul James Smith, o fire complet diferită. Condamnă pe față politica de compromis şi adaptare a domnului Brown. El vedea lucrurile în alb şi negru. Iar negrul era ceva rău. Pentru el, lumea era un câmp de bătălie unde fiii luminii se încleştau pe viață şi pe moarte cu fiii întunericului. Predicile lui vorbeau despre oi şi capre, despre grâu şi neghină. El credea în uciderea profeților lui Baal.

Domnul Smith fu foarte supărat să constate ignoranța multora dintre credincioşii săi în chestiuni precum Sfânta Treime sau Tainele Bisericeşti. Era o dovadă în plus că nu erau decât nişte semințe aruncate pe pământ stâncos. Domnul Brown nu se gândise decât să convertească cât mai mulți. Ar fi trebuit să ştie că, pentru a exista, împărăția lui Dumnezeu nu avea nevoie de mulțimi mari de oameni, însuşi Domnul Dumnezeul nostru a insistat asupra ideii celor puțini aleşi. Căci îngustă este calea şi puțini sunt cei care o aflä. Să umpli templul sfânt al Domnului cu o gloată de idolatri care cer cu tărie să li se arate semne era o nebunie cu consecințe de neşters. Domnul nostru a folosit biciul doar o dată în viață, ca să alunge mulțimea afară din biserica Sa.

La doar câteva săptămâni după sosirea sa în Umuofia, domnul Smith a exclus din rândurile bisericii o tânără femeie care „turnase vin nou în burdufuri vechi". Această femeie îi permisese soțului să-i mutileze copilul mort. Copilul fusese declarat un *ogbanje*, care îşi tortura mama murind şi apoi intrând din nou în pântecele ei ca să se nască din nou.

Se învârtise în cercul acesta blestemat de patru ori. Aşa că îl mutilară ca să-l descurajeze să se mai întoarcă.

Inima domnului Smith se umplu de furie la auzul acestor fapte. Nu credea în povestea pe care i-o confirmaseră chiar şi cei mai fideli credincioşi, povestea copiilor malefici care nu se lăsau nici măcar dacă erau supuşi mutilării, şi care se întorceau plini de cicatrici. Domnul Smith spunea că asemenea poveşti erau răspândite de Diavol, pentru a-i duce pe oameni în păcat. Cei care le credeau nu meritau să stea la masa lui Dumnezeu.

Un proverb din Umuofia spunea că aşa cum dansează un om, aşa îi cântă şi tobele. Domnul Smith dansa un dans furios, prin urmare şi tobele înnebuniră. Credincioşii exagerat de zeloşi care se cumințiseră, struniți de domnul Brown, se manifestau acum în deplină liberate. Unul dintre ei era Enoch, fiul preotului care slujea şarpele, şi despre care se credea că a omorât şi a ucis pitonul sfânt. Acesta părea cu mult mai devotat noii religii decât însuşi domnul Brown, astfel că sătenii îl numiră *Străinul care plângea mai tare decât rudele celui mort*.

Enoch era scund şi slab, şi părea tot timpul grăbit. Tălpile picioarelor îi erau mici şi late, şi când stătea sau mergea, călcâiele i se apropiau şi picioarele i se deschideau înspre exterior, ca şi cum s-ar fi certat şi ar fi vrut să meargă în

direcții diferite. Era atâta energie de prisos încătușată în corpul plăpând al lui Enoch, încât dădea mereu pe afară sub formă de certuri sau bătăi, în timpul slujbelor de duminică își închipuia întotdeauna că predicile rostite îi vizau pe dușmanii lui, iar dacă se întâmpla să fie așezat lângă unul din ei, se întorcea din când în când și îi arunca o privire cu subînțeles, ca și cum i-ar fi zis „Ti-am spus eu". Tot el fusese cel care declanșase conflictul violent dintre biserică și clanul din Umuofia, conflict care crescuse pe zi ce trece, de la plecarea domnului Brown.

S-a întâmplat în timpul ceremoniei care era organizată în fiecare an în cinstea zeiței pământului, în asemenea momente rudele dispărute ale clanului care, la moartea lor, fuseseră promise Mamei Pământ, apăreau la suprafață sub forma unor *egwugwu*, ieșind prin niște tunele minuscule de furnici.

Una dintre cele mai mari nelegiuiri pe care o putea comite un om era să scoată masca unui *egwugwu* în public, sau să spună ori să facă ceva care ar fi putut să-i știrbească prestigiul nemuritor în ochii neinițiaților. Și tocmai asta făcuse Enoch.

Ceremonia anuală de venerare a Zeiței Pământ căzu într-o duminică, iar spiritele mascate ieșiră din nou la suprafață. Femeile creștine care merseseră la biserică nu se puteau deci întoarce acasă. Unii din bărbații lor s-au dus să-i roage pe *egwugwu* să se ferească pentru o vreme din calea lor, ca femeile să poată trece. Aceștia fuseseră de acord și începuseră să se retragă, când dintr-o dată se auzi vocea lui Enoch, declarând sus și tare că nu vor îndrăzni să atingă un creștin. La care spiritele *egwugwu* se întoarseră și unul dintre ei îl lovi puternic pe Enoch cu bastonul, care nu lipsea niciodată din mâna unui *egwugwu*. Enoch se prăbuși peste el și-i smulse masca de pe față. Ceilalți *egwugwu* se adunară imediat în jurul tovarășului lor pângărit, ca să-l apere de privirile profane ale femeilor și ale copiilor, și îl luară cu ei. Enoch ucisese un spirit ancestral, iar locuitorii din Umuofia erau foarte bulversați.

În acea noapte Mama Spiritelor străbătu în lung și în lat satul, plângându-și fiul mort. Noaptea fu înfricoșătoare. Un asemenea sunet ciudat și înspăimântător nu mai fusese auzit nici măcar de către cel mai bătrân om din sat, și nici nu avea să mai fie auzit. Părea că însuși sufletul clanului plângea din cauza nenorocirii imense care urma să vină – propria sa moarte.

A doua zi toate spiritele mascate *egwugwu* din Umuofia se strânseră în piața satului. Veniseră din toate colțurile satului și chiar din satele învecinate, înfricoșătorul Otakagu venise din Imo, iar Ekwensu, care ținea spânzurat în mâini un cocoș alb, venise din Uli. Fu o întâlnire înfricoșătoare. Vocile stranii ale nenumăratelor spirite, clopotele zornăitoare pe care le purtau unii în urma lor, și zăngănitul macetelor care se ciocneau în aer, atunci când spiritele veneau fugind din toate părțile și se salutau, trimiteau fiori de frică în fiecare inimă. Era pentru

prima oară în istoria satului când pârâitoarea27 sfântă putea fi auzită ziua în amiaza mare.

Ceata de spirite furioase părăsi piața şi se îndreptă înspre gospodăria lui Enoch. Li se alăturaseră unii dintre bătrânii satului, care se protejaseră cu lanțuri grele de talismane şi amulete. Erau bărbați care se pricepeau la *ogwu* sau vrăji. Cât despre oamenii obişnuiți, aceştia stăteau şi ascultau ascunşi în colibe.

Liderii grupului de creştini se întâlniseră cu o seară înainte la casa parohială a pastorului Smith. În timp ce se consultau, afară se auzeau țipetele Mamei Spiritelor care îşi jelea fiul. Zgomotul îl făcea pe domnul Smith să se înfioare, şi pentru prima oară părea speriat.

— Ce plănuiesc să facă? întrebă el. Nimeni nu ştia să-i răspundă, pentru că aşa ceva nu se mai întâmplase niciodată. Domnul Smith ar fi vrut să trimită după guvernatorul de District şi ajutoarele sale, dar plecaseră în călătorie cu o zi înainte.

— Un lucru e clar, spuse domnul Smith. Nu le putem opune rezistență armată. Tăria noastră e credința în Dumnezeu, îngenunchează împreună şi se rugară lui Dumnezeu să-i scape de nenorocire.

— Doamne, miluieşte poporul Tău, strigă domnul Smith.

— Şi binecuvântează moştenirea Ta, răspunseră credincioşii.

Hotărâră ca Enoch să stea ascuns în casa parohială pentru câteva zile. Enoch fu foarte dezamăgit când află, fiindcă crezuse că războiul sfânt devenise inevitabil, iar alți câțiva creştini erau de aceeaşi părere, în cele din urmă, rațiunea ieşi învingătoare în tabăra credincioşilor, şi astfel se evitară pierderile de vieți omeneşti.

Ceata de *egwugwu* se năpusti asupra gospodăriei lui Enoch ca o vijelie furioasă, nimiciră totul cu ajutorul focului şi a macetelor şi nu lăsară în urmă decât nişte ruine părăsite. Porniră apoi înspre biserică, cuprinşi de o furie nimicitoare.

Domnul Smith se afla în biserică când sosiră spiritele mascate. Se apropie în tăcere de uşa care domina accesul în curtea bisericii, şi aşteptă. Dar când în curte îşi făcură apariția primii trei sau patru *egwugwu*, aproape că o luă la fugă. Îşi înfrâna impulsul şi, în loc să fugă, coborî cele două trepte care duceau spre intrarea în biserică şi se îndreptă înspre spiritele care începeau să sosească.

Acestea năvăliră înăuntru, călcând în picioare o porțiune din gardul de bambus care înconjura curtea. Aerul era plin de praf şi de zgomote ciudate, de clinchete discordante de clopote şi de zăngănit de macete. Domnul Smith auzi zgomot de paşi în spatele lui. Se întoarse şi îl văzu pe Okeke, interpretul său. De la întâlnirea cu liderii bisericii care avusese loc cu o noapte în urmă, când Okeke condamnase vehement comportamentul lui Enoch, relațiile sale cu stăpânul lui

---

27 În original bull-roarer, obiect ritualic alcătuit dintr-o bucată de metal, lemn sau os, legată la capătul unei fâşii de piele, care produce un zgomot puternic atunci când este învârtit în aer.

se înrăutăţiseră. Okeke îndrăznise chiar să spună că Enoch nu ar trebui să se ascundă în casa parohială, pentru că nu va face decât să atragă asupra pastorului mânia clanului. Domnul Smith îl admonestase tăios, iar dimineaţa nu îi mai ceru sfatul. Dar acum, când Okeke veni să i se alăture în confruntarea cu spiritele furioase, domnul Smith se uită la el şi zâmbi. Era un zâmbet şters, dar plin de recunoştinţă.

Atitudinea neaşteptat de calmă a celor doi bărbaţi opri pentru câteva clipe năvala spiritelor *egwugwu*. Dar nu fu decât un moment trecător, asemenea tăcerii încordate dintre două tunete. Spiritele *egwugwu* îşi reluară înaintarea, cu şi mai multă forţă. Cei doi bărbaţi fură înghiţiţi de mulţime. Apoi o voce inconfundabilă se ridică deasupra vacarmului şi se făcu imediat tăcere, în jurul celor doi se făcu loc şi Ajofia începu să vorbească.

Ajofia era conducătorul spiritelor *egwugwu* din Umuofia. Era căpetenia şi purtătorul de cuvânt al celor nouă rude dispărute care împărţeau dreptatea în rândul clanului. Vocea sa inconfundabilă reuşi pe dată să potolească spiritele agitate. Apoi se adresă domnului Smith, şi pe măsură ce vorbea, din ţeastă i se ridicau nori de fum.? – - Te salut, trup al omului alb, spuse el în limbajul folosit de fiinţele nemuritoare pentru a se adresa oamenilor.

— Trup al omului alb, mă cunoşti tu pe mine? întrebă el. Domnul Smith se uită la interpret, dar Okeke, originar din îndepărtatul Umuru, nu înţelese nici el despre ce era vorba.

Ajofia râse cu vocea sa guturală. Părea un râs de metal ruginit.

— Sunt străini, spuse el, şi nu ştiu nimic. Dar să trecem peste asta. Se întoarse către tovarăşii săi şi îi salută, numin-du-i întemeietorii Umuofiei. Îşi înfipse suliţa zornăitoare în pământ şi aceasta se scutură ca o vietate de metal. Apoi se întoarse din nou către misionar şi interpretul său.

— Spune-i omului alb că nu îi vom face nici un rău, îi spuse el interpretului. Spune-i să se întoarcă la casa lui şi să ne lase în pace. Ne-a plăcut fratele lui, cel care a fost aici înainte. Nu avea minte, dar ne-a plăcut, şi de dragul lui nu o să-i facem rău fratelui său. Dar sanctuarul pe care l-a construit aici trebuie să fie distrus. Nu îl mai acceptăm în mijlocul nostru. A dus la mârşăvii fără seamăn şi am venit să îl distrugem.

Apoi se adresă tovarăşilor săi:

— Întemeietori ai Umuofiei, vă salut, iar aceştia îi răspunseră cu o voce guturală.

Se întoarse din nou către misionar:

— Poţi să stai cu noi, dacă îţi plac obiceiurile noastre. Poţi să-ţi venerezi propriul tău zeu. E un lucru bun ca un bărbat să venereze zeii şi spiritele strămoşilor săi. Întoarce-te la casa ta ca să nu te rănim. Furia noastră e mare dar ne-am stăpânit-o ca să putem vorbi cu tine.

Domnul Smith spuse interpretului său:

— Spune-le să plece de aici. Aici e casa lui Dumnezeu şi nu voi accepta să fie pâng'ărită.

Okeke traduse spusele pastorului, adresându-se cu tact spiritelor şi conducătorilor Umuofiei:

— Omul alb spune că e bucuros că ați venit la el să vă spuneți nemulțumirile, ca nişte prieteni. Ar fi foarte bucuros să-l lăsați pe el să se ocupe de această chestiune.

— Nu putem să-l lăsăm pe el pentru că nu ne înțelege obiceiurile, aşa cum nici noi nu le înțelegem pe ale lui. Spunem că nu are minte pentru că nu înțelege modul nostru de viață, şi poate că el spune despre noi că nu avem minte pentru că nici noi nu-i cunoaştem modul de viață. Să plece de aici.

Domnul Smith se menținu pe poziție. Dar nu reuşi să-şi salveze biserica. Când spiritele *egwugwu* plecară, din biserica de pământ roşu pe care o construise domnul Brown nu mai rămase decât un morman de pământ şi cenuşă. Pentru un timp peste clan se reaşternu pacea.

CAPITOLUL 23

Pentru prima oară în mai mulți ani, Okonkwo trăia un sentiment asemănător cu fericirea.

Vremurile de altădată, care suferiseră schimbări atât de inexplicabile în timpul exilului său, păreau să revină din nou. Clanul care îl trădase părea dornic să îşi răscumpere greşelile.

Le-a vorbit plin de violență tovarăşilor săi atunci când s-au întâlnit în piața satului să decidă ce vor face. Şi ei l-au ascultat cu respect. Era ca în vremurile bune de demult, când războinicii erau războinici. Deşi nu au fost de acord să-l omoare pe misionar sau să-i alunge pe creştini, au acceptat să ia măsuri concrete. Şi au mers până la capăt. Okonkwo era din nou fericit.

Timp de două zile după distrugerea bisericii nu se întâmplă nimic. Toți bărbații din Umuona umblau înarmați cu puşti sau macete. Nu vroiau să fie luați prin surprindere, precum cei din Abame.

Apoi guvernatorul de district se întoarse din călătorie. Domnul Smith se duse imediat la el şi discutară mult timp. Locuitorii din Umuona nu observară acest lucru, sau nu dădură importanță faptului. Misionarul mergea deseori să-şi vadă fratele, pe omul alb. Nu era nimic ciudat în asta.

Trei zile mai târziu, guvernatorul de district îşi trimise mesagerul cu vorba mieroasă să le spună conducătorilor din Umuona să vină să-l vadă la cartierul său general. Nici acest lucru nu era ciudat, îi chema deseori la o discuție, cum spunea el. Okonkwo se număra şi el printre cei şase conducători pe care îi chemase.

Okonkwo le atrase atenția celorlalți să fie bine înarmați. „Un bărbat din Umuofia nu refuză o întâlnire, spuse el. Poate să refuze să facă ce i se cere, dar nu refuză să fie întrebat. Dar vremurile s-au schimbat, şi trebuie să fim pregătiți pentru orice”.

Cei şase bărbați merseră aşadar la întâlnirea cu guvernatorul de District, şi îşi luară cu ei macetele. Nu purtau puşti, căci ar fi fost necuviincios. Puseră conduşi în sala de judecată unde stătea guvernatorul de District. Acesta i-a primit politicos, îşi desprinseră sacii din piele de capră şi macetele băgate în teacă, le puseră pe jos şi se aşezară.

— V-am chemat azi aici, începu guvernatorul, din cauza celor întâmplate în absența mea. Mi s-au spus unele lucruri dar nu pot să le dau crezare până când nu aud şi părerea voastră. Să vorbim ca nişte prieteni şi să ne asigurăm că nu se va întâmpla din nou.

Ogbuefi Ekwueme se ridică în picioare şi începu să povestească ce se întâmplase.

— O clipă, spuse guvernatorul. Vreau să-i poftesc înăuntru şi pe oamenii mei, ca să vă audă şi ei doleanțele şi să ia aminte. Mulți dintre ei vin din locuri

îndepărtate şi chiar dacă vă vorbesc limba, nu vă cunosc obiceiurile. James! Du-te şi adu-i înăuntru!

Interpretul său ieşi din sală şi se întoarse după puțin timp cu doisprezece bărbați. S-au aşezat alături de bărbații din Umuofia, iar Ogbeufi Ekwueme începu din nou să povestească cum îl omorâse Enoch pe unul din *egwugwu*.

Totul se întâmplă atât de repede încât cei şase bărbați au fost luați complet prin surprindere. Fu doar o uşoară încăierare, prea scurtă ca să le permită să-şi scoată macetele din teacă. Cei şase bărbați au fost încătuşați şi trimişi la închisoare.

— Nu vă vom face nici un rău, le spuse mai târziu guvernatorul de district, dacă sunteți de acord să cooperați cu noi. Am adus cu noi o administrație paşnică, pentru ca voi şi poporul vostru să fiți mulțumiți. Dacă cineva se poartă nedrept cu voi, vă vom sări în ajutor. Dar nu vă vom permite să vă purtați nedrept cu alții. Avem un tribunal unde se judecă cazuri şi se împarte dreptatea, aşa cum procedăm în țara de unde vin eu, sub cârmuirea unei mari regine. V-am adus aici pentru că v-ați strâns împreună şi i-ați atacat pe alții, le-ați ars casele şi locurile de rugăciune. Nu putem accepta să se întâmple aşa ceva pe teritoriile aflate sub stăpânirea reginei noastre, cel mai puternic conducător din lume. Am hotărât că trebuie să plătiți o amendă de două sute de saci de cochilii. Veți fi eliberați de îndată ce veți fi de acord să plătiți şi vă veți angaja să adunați această sumă de la frații voştri. Care e răspunsul vostru?

Cei şase bărbați rămaseră tăcuți şi trişti şi guvernatorul plecă pentru moment. Când părăsi închisoarea, le spuse mesagerilor judecătoreşti să-i trateze cu respect pe bărbați pentru că erau conducătorii Umuofiei.

— Am înțeles, răspunseră ei şi-l salutară milităreşte.

De îndată ce plecă guvernatorul de district, mesage-rul-şef, care era şi frizerul închisorii, îşi scoase lama şi rase complet capetele bărbaților. Aceştia erau în continuare încătuşați şi stăteau pe jos abătuți.

— Cine e şeful printre voi? întrebă în batjocură mesagerul şef. Văd că în Umuofia toți săracii poartă la gleznă însemnele titlului. Cred că nu face nici măcar cât zece cochilii.

Cei şase bărbați nu mâncară nimic în acea zi, şi nici în zilele următoare. Nu primiră nici măcar apă şi nu aveau voie să iasă afară să urineze, sau să meargă în tufişuri când aveau nevoie. Noaptea mesagerii veneau la ei în celulă să îi batjocorească şi să îi dea cu capul de pereți.

Chiar şi când rămâneau singuri, bărbații nu mai găseau nimic să-şi spună. De-abia în cea de-a treia zi, când nu mai putură suporta foamea şi insultele, începură să discute despre posibilitatea de a se da bătuți.

— Ar fi trebuit să mă ascultați şi să-l fi ucis pe omul alb, mârâi Okonkwo.

— Am fi fost poate în Umuru acum, aşteptând să fim spânzurați, spuse altul.

— Cine vrea să-l ucidă pe omul alb? întrebă un mesager care tocmai intrase.

Nu răspunse nimeni.

— Nu vă mulțumiți cu nelegiuirile pe care le-ați comis, acum vreți să-l ucideți pe omul alb!

Avea în mână un băț gros, şi îi lovi cu putere în cap şi peste spate.

De îndată ce cei şase bărbați fură închişi, câțiva mesageri plecară în Umuofia să le spună oamenilor că liderii satului nu vor fi eliberați decât după ce vor plăti o amendă de două sute cinzeci de saci de cochilii.

— Dacă nu plătiți imediat, spuse mesagerul-şef, conducătorii voştri vor fi duşi în Umuru să fie judecați de căpetenia albilor şi vor fi spânzurați.

Vestea se răspândi repede în toate satele, şi oamenii mai adăugau câte ceva de fiecare dată când povesteau. Unii spuneau că bărbații fuseseră deja duşi la Umuru şi urmau să fie spânzurați a doua zi sau că şi membrii familiilor lor urmau să fie spânzurați. Alții spuneau că soldații erau deja pe drum şi că urmau să vină să-i împuşte pe cei din Umuofia, aşa cum îi împuşcaseră pe locuitorii din Abame.

Era o noapte cu lună plină. Dar în acea noapte nu se mai auziră voci de copii, iar locul de întâlnire *ilo* din sat, unde aveau obiceiul să se joace în nopțile cu lună plină copiii, era gol. Femeile din Iguedo nu se mai întâlniră în locul lor secret ca să învețe un nou dans, pe care să-l arate celorlalți din sat. Tinerii care plecau mereu de-acasă în nopțile cu lună plină rămaseră în colibe. Vocile lor masculine nu mai puteau fi auzite pe potecile satului, în timp ce mergeau să-şi viziteze prietenii şi iubitele. Umuofia era parcă un animal speriat cu urechile ciulite, adulmecând aerul tăcut şi amenințător, şi neştiind încotro să fugă.

Tăcerea fii întreruptă de crainicul satului, care bătea cu lovituri răsunătoare în *ogene*. Toți locuitorii din Umuofia, începând cu cei din generația Akakanma28 şi până la cei mai tineri, erau chemați a doua zi, după masa de dimineață, în piața satului.

Crainicul străbătu Umuofia în lung şi-n lat, dar nu se îndepărtă de cărările bătute.

Gospodăria lui Okonkwo părea o casă părăsită. Arăta de parcă deasupra ei ar fi fost turnată apă rece. Erau acolo toți membrii familiei sale, dar toată lumea vorbea în şoaptă. Când auzi că tatăl său fusese închis şi urma să fie spânzurat, Ezinma îşi întrerupse vizita de douăzeci şi opt de zile pe care o făcea familiei viitorului ei soț şi se întoarse acasă. De îndată ce ajunse acasă, se duse în curtea lui Obierika să afle ce aveau de gând să facă bărbații din Umuofia în acea situație.

---

28 În comunitatea Ibo, oamenii era împărțiți în categorii de vârstă, fiecare categorie incluzând oameni născuți aproximativ în aceeaşi perioadă (de obicei de-a lungul unei perioade de aproximativ trei ani). Fiecare categorie de vârstă îşi organiza propriile sale întâlniri şi avea un anumit rol în cadrul societății.

Dar Obierika plecase de acasă dimineața devreme. Soțiile lui erau de părere că era plecat la o întâlnire secretă. Ezinma era mulțumită că se făcea totuşi ceva.

În dimineața de după anunțul crainicului, oamenii din Umuofia se întâlniră în piața satului şi hotărâră să adune de îndată cei două sute cincizeci de saci de cochilii de care era nevoie ca să-l împace pe omul alb. Nu ştiau că cincizeci de saci mergeau la mesageri, care măriseră amenda în scopuri proprii.

CAPITOLUL 24

Okonkwo şi tovarăşii lui de celulă au fost eliberați de îndată ce au plătit amenda, guvernatorul de district le vorbi din nou despre marea regină, despre pace şi despre guvernarea corectă. Dar bărbații nu îl ascultară. Stăteau pur şi simplu şi se uitau la el şi la interpretul lui. În cele din urmă, îşi primiră înapoi sacii şi macetele vârâte în tecile lor de piele şi li se spuse să se întoarcă acasă. Se ridicară şi părăsiră tribunalul. Nu vorbiră cu nimeni, şi nici între ei.

Tribunalul, ca şi biserica, era construit în marginea satului. Cărarea care ducea acolo era foarte umblată pentru că ducea, de asemenea, la pârâu, aflat dincolo de tribunal. Era o cărare nisipoasă, în câmp deschis. Aşa erau de obicei cărările în sezonul secetos – nisipoase şi în câmp deschis. Când veneau ploile, în schimb, vegetația creştea deasă de ambele părți ale cărării şi forma o barieră în jurul ei. Dar acum era în timpul sezonului secetos.

În drumul lor spre sat, cei şase bărbați întâlniră multe femei şi copii care mergeau la pârâu purtând vase de apă. Dar pe fețele lor era zugrăvită o expresie atât de severă şi înfricoşătoare, încât femeile şi copiii nu le mai urară „*nno*” sau „bun venit”, ci se feriră din calea lor ca să-i lase să treacă, în sat li se alăturară treptat grupuri mici de tineri, astfel încât grupul lor era acum o ceată destul de numeroasă. Mergeau în tăcere. Pe măsură ce se apropia fiecare de casa lui, bărbații se desprindeau de grup, urmați de o parte din cei care îi însoțiseră. Satul era pradă unei nelinişti tăcute şi înăbuşite.

Ezinma îi pregătise tatălui său ceva de mâncare de îndată ce se răspândi vestea că cei şase^urmau să fie eliberați, îi duse acum mâncarea în *obi.* Okonkwo mancă, gândindu-se la altceva. Nu avea deloc poftă, mânca doar să-i facă plăcere ei. Bărbații din familia sa şi prietenii se adunaseră la el în *obi,* iar Obierika îl îndemna să mănânce. Nu vorbi nimeni altcineva, şi toți observară urmele lungi de pe spatele lui Okonkwo, acolo unde biciul paznicului de celulă tăiase în carne vie.

Crainicul satului străbătea din nou aerul nopții. Bătea din gongul său de fier şi striga că urma să se mai țină o întâlnire a doua zi dimineața. Toată lumea ştia că în sfârşit Umuofia va vorbi fără frică despre lucrurile care se întâmplaseră.

Okonkwo dormi foarte puțin în acea noapte. Amărăciunii din suflet i se adăugă acum un neastâmpăr ca de copil, înainte să se pună la culcare, îşi coborâse veşmintele de război, care rămăseseră neatinse de la întoarcerea sa din exil. Îşi scutură fusta de rafie înnegrită şi îşi examina coiful ascuțit împodobit cu pene şi scutul. Totul părea în ordine, îşi spuse el.

În timp ce stătea întins pe patul său de bambus, îşi aduse aminte de felul cum fusese tratat în închisoarea omului alb şi jură să se răzbune. Se va bucura dacă Umuofia va decide să pornească război. Dar dacă vor alege să se poarte ca nişte laşi, va merge să caute răzbunare singur. Se gândi la războaiele din trecut. Cel mai nobil, îşi spuse el, a fost cel împotriva celor din Isike. În acele vremuri

mai trăia încă Okudo. Okudo cânta cântece de război ca nimeni altul. Nu era un războinic priceput, dar vocea lui îi transforma pe toți în nişte lei.

„Bărbații vrednici au plecat dintre noi", îşi spuse oftând Okonkwo, amintindu-şi de acele zile. Cei din Isike nu vor uita niciodată cum i-am măcelărit atunci. Le-am ucis doisprezece oameni, iar ei au ucis patru dintre ai noştri. Au cerut pace înainte să se termine cea de-a patra săptămână, în vremurile acelea bărbații erau bărbați adevărați".

În timp ce reflecta la toate aceste lucruri, auzi în depărtare sunetul gongului de fier. Ascultă cu atenție, şi reuşi să desluşească vocea crainicului. Dar se auzea foarte slab. Se întoarse pe partea cealaltă şi simți o durere în spate. Scrâşni din dinți. Crainicul se auzea din ce în ce mai aproape şi în cele din urmă trecu şi prin fața curții lui Okonkwo.

„Cea mai mare piedică în Umuofia e laşul de Egonwanne, se gândi cu amărăciune Okonkwo. Vorba lui pricepută poate să transforme focul în cenuşă. Vorbele sale îi transformă pe bărbații clanului în nişte neputincioşi. Dacă în urmă cu cinci ani, aceştia nu i-ar fi ascultat îndemnurile lipsite de bărbăție, acum nu ar mai fi ajuns aici. Scrâşni din nou din dinți. Mâine le va spune că strămoşii noştri nu au dus niciodată „un război vinovat". Dacă sfatul lui va fi ascultat, o să-i las şi o să-mi caut singur răzbunare".

Vocea crainicului se pierdu din nou în depărtare, iar sunetul gongului de fier părea mai puțin aspru din cauza distanței.

Okonkwo se întoarse pe cealaltă parte, şi durerea din spate îi provocă oarecum o senzație de bucurie. „Dacă Egonwanne va aduce mâine vorba despre „războiul blestemat", o să-i arăt rănile de pe spate şi din cap". Şi scrâşni din nou din dinți.

Piața începu să se umple de îndată ce răsări soarele. Obierika stătea şi aştepta în *obi* să vină să îl cheme prietenul său. Îşi puse pe umăr punga din piele de capră şi maceta băgată în teacă şi ieşi afară să se alăture acestuia. Coliba lui Obierika era aproape de drum şi acesta putea observa fiecare om care se îndrepta înspre piață, îi salutase pe mulți dintre cei care trecuseră deja pe acolo.

Când Okonkwo şi Obierika ajunseră la piață, era atâta lume acolo că dacă cineva ar fi aruncat un grăunte de nisip în mijlocul mulțimii, nu ar fi găsit loc să cadă din nou pe pământ. Şi încă mai venea multă lume, din toate colțurile celor nouă sate. Okonkwo simțea cum i se umple inima de bucurie să vadă atâta puhoi de oameni. Dar căuta din ochi pe cineva anume, pe omul de a cărui limbă îi era cel mai frică şi pe care îl dispreţuia cel mai tare.

— Îl vezi? îl întrebă el pe Obierika.

— Pe cine?

— Pe Egonwanne, spuse acesta, scrutând fiecare colț al pieței imense.

Majoritatea bărbaților stăteau aşezați pe jos, pe pieile lor de capră. Câțiva stăteau pe scăunelele de lemn pe care le aduseseră cu ei.

— Nu-l văd, spuse Obirika, uitându-se în direcția mulțimii. Ba da, uite-l acolo, sub arborele de capoc. Te temi că o să ne determine să renunțăm la război?

— Dacă mă tem?! Nu-mi pasă ce influență o să aibă asupra voastră. Eu îl disprețuiesc, pe el şi pe toți cei care îl ascultă. Dacă vreau, pot să lupt singur.

Vorbeau strigând din toate puterile pentru că toată lumea vorbea şi era o gălăgie ca într-o piață aglomerată.

— Voi aştepta să ia mai întâi el cuvântul, îşi spuse Okonkwo. De-abia atunci voi vorbi şi eu.

— Dar de unde ştii că se va împotrivi războiului? îl întrebă după un timp Obierika.

— Pentru că ştiu că e un laş, spuse Okonkwo. Obierika nu auzi restul frazei pentru că în acel moment cineva îl bătu pe umăr şi se întoarse să dea mâna şi să schimbe saluturi cu cei cinci sau şase prieteni din spatele lui. Okonkwo nu se întoarse, cu toate că vocile îi erau cunoscute. Nu avea nici un chef să facă schimb de saluturi. Dar unul dintre bărbați îl atinse uşor şi îl întrebă ce mai făceau ai lui.

— Sunt bine, răspunse el absent.

Primul care avea să vorbească în acea dimineață era Okika, unul dintre cei şase bărbați care fuseseră închişi. Okika era un om vrednic şi un bun orator. Dar nu avea vocea răsunătoare de care avea nevoie prima persoană care lua cuvântul, pentru a face mulțimea să tacă. O astfel de voce avea Onyeka, prin urmare fu rugat să-i salute pe toți cei din Umuofia înainte să vorbească Okika.

— *Umuofia Kwenu*! zbieră el, ridicându-şi brațul stâng şi împingând aerul cu palma deschisă.

— *Yaa*! vui mulțimea.

— *Umuofia Kwenu*! zbieră el în repetate rânduri, de fiecare dată în altă direcție.

— *Yaa*! răspunse de fiecare dată mulțimea.

Dintr-o dată se făcu tăcere, de parcă s-ar fi aruncat o găleată de apă rece peste un foc arzând cu putere.

Okika sări în picioare şi salută, la rândul lui, mulțimea de patru ori.

Apoi începu să vorbească:

— Ştiți cu toții de ce ne aflăm aici, acum, când ar trebui să ne construim hambare şi să ne reparăm colibele, acum când ar trebui să ne punem ordine în gospodărie. Tatăl meu obişnuia să-mi spună: „De fiecare dată când vei vedea o broască sărind în miezul zilei, să ştii că cineva e pe urmele ei". Când v-am văzut pe toți aşa de dimineață aici, venind de peste tot cuprinsul clanului nostru, am ştiut că cineva e pe urmele voastre. Făcu o mică pauză, apoi reîncepu:

— Zeii noştri plâng cu toții. Idemili plânge. La fel şi Ogwugwu, şi Agbala şi toți ceilalți. Strămoşii noştri plâng din cauza sacrilegiului ruşinos pe care l-au suferit, şi din cauza ticăloşiilor pe care le-am văzut cu toții cu propriii ochi.

Se opri din nou ca să i se mai domolească tremurul din voce.

— Ne-am adunat aici mulți oameni. Nici un alt clan nu se poate lăuda cu mulțimi atât de mari şi cu oameni de o asemenea vrednicie. Dar oare am venit cu toții aici? Vă întreb pe voi: au venit aici toți fiii Umuofiei?

Un murmur surd străbătu mulțimea.

— Nu, n-au venit, spuse el. Ne-au dezbinat clanul şi a mers fiecare pe calea lui. Noi, cei care ne-am adunat aici împreună, am rămas fideli strămoşilor noştri, însă frații noştri ne-au părăsit şi s-au alăturat străinului care ne-a pângărit pământul. Dacă ne vom împotrivi străinului va trebui poate să ne lovim frații sau chiar să vărsăm sângele unui seamăn de-al nostru. Dar trebuie s-o facem. Strămoşii noştri nu şi-ar fi închipuit niciodată aşa ceva, ei nu au fost nevoiți să-şi ucidă frații. Dar ei n-au primit vizita omului alb. Aşa că trebuie să facem ceea ce strămoşii noştri n-au făcut niciodată. Pasărea Eneke a fost întrebată de ce zboară mereu, şi ea a răspuns: „Aşa cum oamenii au învățat să tragă fără să rateze ținta, aşa şi eu am învățat să zbor fără să mă opresc pe ramura vreunui copac". Trebuie să scoatem răul din rădăcini. Şi dacă frații noştri se dau de partea răului, trebuie să-i scoatem şi pe ei. Şi trebuie să acționăm acum. Trebuie să trecem apa acum, când încă e doar la glezne.

În acel moment dinspre mulțime se auzi un freamăt brusc şi toată lumea privi în aceeaşi direcție. Drumul care ducea din piață înspre tribunalul omului alb şi apoi înspre pârâu cotea brusc. Aşa că nimeni nu observase venirea celor cinci mesageri judecătoreşti, până când aceştia nu trecură de cotitură şi nu ajunseră la câțiva paşi de mulțime. Acolo, în acea margine stătea Okonkwo.

Sări în picioare de îndată ce-i văzu. Îi tăie calea mesage-rului-şef, tremurând de ură şi incapabil să scoată vreun cuvânt. Bărbatul din fața lui îl înfruntă neînfricat, cu cei patru bărbați aliniați în spatele lui.

Pentru o clipă, lumea rămase parcă nemişcată, în aşteptare. Domnea o tăcere mormântală. Locuitorii din Umuofia se contopiseră cu decorul mut al copacilor şi al lianelor gigantice, aflat în aşteptare.

Vraja fu ruptă de căpetenia mesagerilor.

— Lăsați-mă să trec! ordonă el.

— De ce-ai venit aici?

— Omul alb, a cărui putere o cunoaşteți foarte bine, a ordonat ca întâlnirea aceasta să înceteze.

Într-o clipită Okonkwo îşi scoase maceta din teacă. Mesagerul se aplecă să evite lovitura. Dar nu mai avea rost. Maceta lui Okonkwo lovi de două ori şi capul bărbatului se rostogoli lângă corpul în uniformă.

Decorul nemişcat reveni la viață şi întâlnirea fu suspendată. Okonkwo rămase în picioare, uitându-se la victimă. Ştia că Umuofia nu avea de gând să pornească război. Ştia acest lucru pentru că mesagerii fuseseră lăsați să fugă. În loc să ia armele în mână, bărbații începuseră să vorbească agitați, îşi dădea

seama că freamătul mulțimii ascundea frică. Auzise voci întrebând „De ce a făcut asta?”, își şterse maceta de sânge în nisip şi se îndepărtă.

CAPITOLUL 25

Când guvernatorul de district intră în curtea lui Okonkwo, însoțit de un grup de soldați şi mesageri înarmați, găsi aici o mică adunare de oameni, care stăteau istoviți în *obi.* Le-a ordonat să iasă afară, iar ei se supuseră fără să crâcnească.

— Care dintre voi poartă numele de Okonkwo? a întrebat el prin intermediul interpretului.

— Okonkwo nu e aici, răspunse Obierika.

— Unde e? -Nu e aici!

Guvernatorul se făcu roşu de furie, îi amenință că dacă Okonkwo nu apărea pe dată, o să-i bage pe toți la închisoare. Bărbații şuşotiră între ei, şi Obierika începu din nou să vorbească:

— Te vom duce la el, şi poate oamenii tăi ne vor putea ajuta.

Guvernatorul nu înțelegea la ce se referise Obierika atunci când spusese că „poate oamenii tăi ne vor putea ajuta". Unul din cele mai enervante obiceiuri de care dădea dovadă acest popor era plăcerea cu care folosea cuvinte inutile.

Obierika mergea în frunte, însoțit de alți cinci sau şase bărbați. Guvernatorul şi oamenii lui veneau în urma lor, cu armele încărcate, îl avertizase pe Obierika, spunându-i că, dacă el sau oamenii lui vor încerca să-i întindă o capcană, vor fi împuşcați pe loc. Acestea fiind spuse, plecară.

În spatele curții lui Okonkwo era o mică bucată de pădure. Singura cale de a pătrunde acolo, venind dinspre curtea lui Okonkwo, era o gaură rotundă în gardul de pământ roşu, pe unde intrau şi ieşeau găinile în căutarea lor nesfârşită după hrană. Gaura nu era destul de mare ca să lase să treacă un om. Acesta era locul unde Obierika îl conduse pe guvernator şi pe oamenii săi. Aceştia au mers roată în jurul curții, ținându-se aproape de gard. Singurul zgomot care se auzea era foşnetul frunzelor uscate pe care le călcau în picioare.

Când ajunseră în fața copacului de care atârna corpul lui Okonkwo, se opriră înmărmuriți.

— Poate că oamenii tăi ne pot ajuta să-l dăm jos şi să-l îngropăm, spuse Obierika. Am trimis vorbă să vină nişte străini dintr-un alt sat, dar s-ar putea să mai treacă încă mult timp până vor sosi.

Guvernatorul de district îşi schimbă imediat atitudinea. Conducătorul ferm se transformă într-un om pasionat de obiceiuri primitive.

— De ce nu puteți să-l dați jos voi? întrebă el.

— Obiceiurile noastre nu ne permit acest lucru, spuse unul dintre bărbați. Cine îşi ia singur viața se face vinovat de o ticăloşie fără seamăn. E o ocară adusă Pământului, iar omul care a comis acest păcat nu poate fi îngropat în mijlocul neamului lui. Trupul lui e spurcat, şi doar străinii pot să-l atingă. Iată de ce le-am cerut oamenilor tăi să îl dea jos, pentru că ei sunt nişte străini.

— Va fi înmormântat aşa cum se cuvine? întrebă guvernatorul.

— Noi nu putem să-l îngropăm. Doar străinii pot. O să-i plătim pe oamenii tăi pentru asta. După ce va fi îngropat, ne vom face datoria față de el. Vom aduce sacrificii ca să purificăm pământul pângărit.

După ce privi lung trupul spânzurat al prietenului mort, Obierika se întoarse brusc către guvernator şi îi spuse cu o voce cumplită:

— Bărbatul acesta a fost unul dintre cei mai de seamă bărbați din Umuofia. L-ați împins la sinucidere, şi acum va fi înmormântat ca un câine.

Nu putu să spună mai mult. Îi tremură vocea şi cuvintele rămaseră nerostite.

— Taci din gură! strigă uniil dintre mesageri, aproape fără rost.

— Dați jos corpul, ordonă guvernatorul căpeteniei mesagerilor săi, şi aduceți-l, împreună cu aceşti oameni, la tribunal.

— Am înțeles, spuseră mesagerii, salutându-l milităreşte. Guvernatorul plecă, însoțit de trei sau patru soldați, în numeroşii ani pe care-i petrecuse muncind din greu să civilizeze diferite regiuni din Africa, învățase o serie de lucruri. Unul dintre ele era că un guvernator de district nu trebuia niciodată să ia parte la asemenea activități mărunte şi nedemne precum coborârea unui om mort din copac. Dacă va acorda atenție unor astfel de detalii, oamenii îşi vor face o părere proastă despre el. Va insista asupra acestui lucru în cartea pe care o va scrie, în timp ce se întorcea la tribunal, se gândi îndelung la acest lucru, în fiecare zi descoperea noi subiecte. Povestea acestui bărbat, care ucisese un mesager şi care apoi se spânzurase, ar fi constituit o lectură interesantă. Ar putea să scrie aproape un capitol despre acest subiect. Poate nu chiar un capitol, dar un paragraf consistent, în mod sigur. Erau atât de multe alte subiecte, şi trebuia să dea dovadă de fermitate şi să excludă detaliile. După îndelungi căutări, găsise deja un titlu. Cartea se va numi „Pacificarea triburilor primitive din bazinul de jos al Nigerului”..-